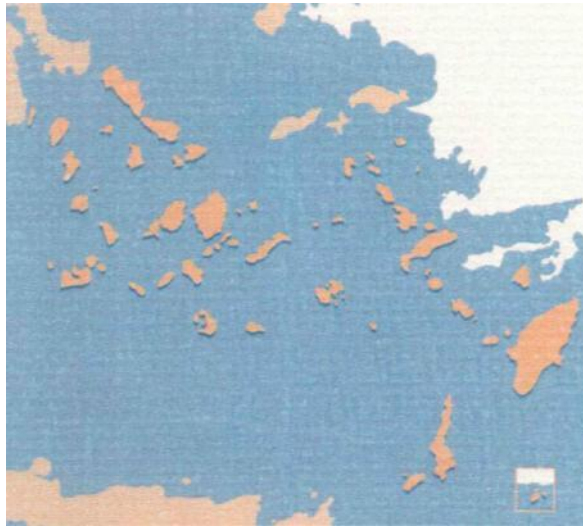

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΑΤΡΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ
ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΤΟΥ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ**

Σπουδαστές
Αλεξόπουλος Αναστάσιος
Αποστολάκης Νικόλαος
Μακιάρης Παναγιώτης

Εισηγητής
Πολυδωρόπουλος Άγγελος

ΠΑΤΡΑ
Φεβρουάριος 2010

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ευχαριστίες για την υποστήριξη, την καθοδήγηση και τις χρήσιμες συμβουλές εκφράζουμε στον εισηγητή καθηγητή μας κ. Πολυδωρόπουλο Άγγελο.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	<i>Σελίδα</i>
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	8
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	10

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο

ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

1.1	ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ ΕΙΔΗ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	13
1.2	ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	13
1.2.1	Είδη αγροτουριστικών καταλυμάτων	14
1.3	ΙΑΜΑΤΙΚΟΣ ΘΕΡΜΑΛΙΣΜΟΣ	15
1.4	ΣΥΝΕΔΡΙΑΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	16
1.5	ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	18
1.6	ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	18
1.7	ΓΕΩΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	19
1.8	ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑΣ	20
1.9	ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	22
1.10	ΘΑΛΑΣΣΙΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	23

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο

ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

2.1	ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	24
2.2	ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΧΩΡΕΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ	26
2.3	ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	29
2.4	ΣΧΕΣΗ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΓΕΩΡΓΙΑΣ	29
2.4.1	Τα προβλήματα των αγροτικών περιοχών σε σχέση με τον τουρισμό	31
2.4.2	Αγροτικός τουρισμός, μια ταχύτατα αναπτυσσόμενη αγορά	33

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ, ΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

3.1	Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	40
3.2	Η ΛΟΓΙΚΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	41
3.3	ΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	42

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΚΑΙ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

4.1	ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΛΑΔΟΥ	44
4.2	ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΤΟΥ LEADER	49
4.2.1	Δημιουργία αγροτουριστικών καταλυμάτων από ιδιώτες (ξενώνες και ενοικιαζόμενα δωμάτια)	49
4.2.2	Κοινοτικοί ξενώνες	49
4.2.3	Πρότυπες αγροτουριστικές μονάδες	49
4.2.4	Διαμόρφωση και δημιουργία κατασκηνώσεων	49
4.2.5	Δημιουργία ορεινών καταφυγίων	50
4.2.6	Δημιουργία παραδοσιακών χώρων εστίασης	50
4.2.7	Δημιουργία τουριστικών περιπτέρων	50
4.2.8	Αγροτουριστικά συγκροτήματα συνεταιριστικής μορφής	50
4.2.9	Αγροτουρισμός σε οικισμούς	51
4.3	ΚΑΘΟΡΙΣΜΟΣ ΚΡΙΤΗΡΙΩΝ ΕΝΤΑΞΗΣ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΣΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	53

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο

ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

5.1	Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	54
5.2	ΓΥΝΑΙΚΕΙΟΙ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ	61

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6ο

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ – ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

6.1	ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ – ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ	62
6.1.1	Η απειλή για το περιβάλλον	62
6.1.2	Η κοινωνικο-πολιτιστική απειλή	63
6.1.3	Το ζήτημα της εγκατάστασης	63
6.1.4	Είσοδος επιχειρήσεων στην αγορά	63
6.1.5	Η κυκλοφοριακή συμφόρηση	64
6.1.6	Ο σχεδιασμός, ο τοπικός έλεγχος, η συμμετοχή του κοινού και ο συνεταιρισμός	64
6.2	ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	65
6.2.1	Θετικές και αρνητικές επιπτώσεις	65

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ. Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Νοτίου Αιγαίου (Π.Ε.Π.) 2000-2006

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7ο

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

7.1	ΝΟΤΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	71
7.2	ΟΡΓΑΝΟΓΡΑΜΜΑ	72
7.3	ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΕΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΕΙΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ	73
7.3.1	Κυκλάδες (Δήμοι-Κοινότητες):	73
7.3.2	Δωδεκανήσου (Δήμοι – Κοινότητες):	74
7.4	ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ (ΠΕΠ) ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ	75

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8ο

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ (Π.Ε.Π.) ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ 2000-2006. ΠΑΡΟΥΣΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

8.1	ΒΑΣΙΚΟΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ	76
8.1.1	Γεωγραφικά μορφολογικά στοιχεία	76
8.1.2	Πληθυσμός	76
8.1.3	Ακαθάριστο Εγχώριο Περιφερειακό Προϊόν (ΑΕΠΠ)	80
8.1.4	Απασχόληση	81
8.1.5	Επίπεδο εκπαίδευσης	82
8.2	ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΙ ΤΟΜΕΙΣ	83
8.2.1	Πρωτογενής	83
8.2.2	Δευτερογενής	84
8.2.3	Τριτογενής	85
8.3	ΥΠΟΔΟΜΕΣ-ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΖΩΗΣ	87
8.3.1	Μεταφορές	87
8.3.2	Υγεία-πρόνοια	89
8.3.3	Εκπαίδευση	89
8.3.4	Περιβάλλον	90
8.3.5	Άλλες κατηγορίες υποδομών	92
8.4	ΕΝΔΟΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ	92
8.4.1	Διανομαρχιακές ανισότητες	92
8.4.2	Ορεινός χώρος - Εσωτερικές ζώνες	93
8.4.3	Διάσπαρτος νησιωτικός χώρος	93
8.5	ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ 2ου Κ.Π.Σ.	95
8.5.1	Βασικοί στόχοι και στρατηγική	95
8.5.2	Κύρια έργα – Δράσεις	95
8.5.3	Αποτελέσματα - Βαθμός επίτευξης των στόχων	97

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9ο

ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ - ΕΙΔΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ - ΑΞΟΝΕΣ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑΣ

9.1	ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ	99
-----	------------------------	----

	Σελίδα
9.1.1 Συγκριτικά πλεονεκτήματα - μειονεκτήματα	99
9.2 ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ - ΤΟΜΕΙΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ	102
9.2.1 Προστασία και αξιοποίηση του περιβάλλοντος	102
9.2.2 Άρση της απομόνωσης - Ενίσχυση του συστήματος μεταφορών-επικοινωνιών	104
9.2.3 Τουρισμός	105
9.2.4 Καινοτομία και Κοινωνία της Πληροφορίας	106
9.2.5 Ανάπτυξη της Υπαίθρου	107
9.2.6 Αστική Ανάπτυξη /Δυναμικά Νησιωτικά Κέντρα	108
9.3 ΕΙΔΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ Π.Ε.Π. ΚΑΤΑ ΤΟΜΕΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ	108
9.4 ΟΙ ΑΞΟΝΕΣ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑΣ	110
9.4.1 Άξονας 1: Αντιμετώπιση των προβλημάτων του νησιωτικού χαρακτήρα - Βασικές υποδομές	110
9.4.2 Άξονας 2: Προστασία περιβάλλοντος και βιώσιμη διαχείριση φυσικών πόρων	111
9.4.3 Άξονας 3: Έλεγχος της τουριστικής ανάπτυξης και αναπροσανατολισμός της	113
9.4.4 Άξονας 4: Ενίσχυση και αξιοποίηση των δυναμικών νησιωτικών κέντρων ανάπτυξης	114
9.4.5 Άξονας 5: Ανάπτυξη της υπαίθρου και ενίσχυση νησιών και περιοχών χαμηλής οικονομικής ανάπτυξης	115
9.4.6 Άξονας 6: Τεχνική βοήθεια	117
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	118
ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	119
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	122

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η πτυχιακή αυτή εργασία διερευνά τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού, με ιδιαίτερη έμφαση τον αγροτουρισμό στην ανάπτυξη του Νοτίου Αιγαίου. Για την καλύτερη παρουσίαση του θέματος η εργασία αυτή χωρίζεται σε δύο μέρη.

Στο πρώτο μέρος που είναι θεωρητικό επιχειρείται ανάλυση της έννοιας του αγροτουρισμού και παρουσιάζεται σε έξι κεφάλαια.

Στο πρώτο κεφάλαιο αναπτύσσεται η έννοια του εναλλακτικού τουρισμού και αναφέρονται τα είδη αυτού συνοπτικά και αναπτύσσονται τα κύρια χαρακτηριστικά του αγροτουριστικού προϊόντος.

Στο δεύτερο κεφάλαιο μελετάται ο αγροτουρισμός αρχίζοντας με την ιστορική αναδρομή και τις χώρες προέλευσης αγροτουρισμού στην Ευρώπη. Επίσης αναπτύσσονται τα πλεονεκτήματα του αγροτουρισμού, η σχέση του τουρισμού με τη γεωργία καθώς και τα προβλήματα των αγροτικών περιοχών σε σχέση με τον τουρισμό.

Το τρίτο κεφάλαιο ερευνά τη φιλοσοφία και τη λογική του αγροτουρισμού και αναπτύσσονται οι στόχοι της νέας μορφής τουριστικής ανάπτυξης που αναπτύσσεται σε μη αστικό χώρο.

Το τέταρτο κεφάλαιο του πρώτου μέρους μελετά τις προϋποθέσεις ανάπτυξης του κλάδου που είναι η ενημέρωση, η ευαισθητοποίηση, η εκπαίδευση – επιμόρφωση των ασχολούμενων με τον αγροτουρισμό. Επίσης περιγράφει τα χαρακτηριστικά οργάνωσης και λειτουργίας προγραμμάτων αγροτουρισμού και γίνεται αναφορά στα κριτήρια ένταξης περιοχών στο πρόγραμμα αυτό.

Στο πέμπτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στη σχέση αγροτουρισμού και αγροτικής ανάπτυξης ενώ συνοπτικά παρουσιάζεται ο ρόλος της γυναίκας στον κλάδο.

Στο έκτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα προβλήματα και οι επιπτώσεις του αγροτουρισμού όσον αφορά την ανάπτυξη και τη διαχείριση της

υπαίθρου. Επίσης παρουσιάζονται οι κοινωνικές, οικονομικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις του αγροτουρισμού.

Στο δεύτερο μέρος της πτυχιακής εργασίας κρίθηκε σκόπιμο να καταγραφούν λεπτομερειακά όλα τα στοιχεία που αφορούν στο Νότιο Αιγαίο, όπως γεωγραφικά, κλιματολογικά, υποδομές, οδικό δίκτυο, υπηρεσίες κ.ά. έτσι ώστε ο αναγνώστης να έχει μια πλήρη εικόνα της περιοχής και να κατανοήσει σε βάθος της ιδιαιτερότητές της. Επίσης στο δεύτερο μέρος γίνεται αναφορά στις προοπτικές ανάπτυξης αγροτουρισμού στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου σύμφωνα με το Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Νοτίου Αιγαίου (Π.Ε.Π.) 2000-2006.

Η εργασία κλείνει με τα συμπεράσματα και τις προτάσεις για τον αγροτουρισμό καθώς και την βιβλιογραφία από την οποία αντλήθηκαν τα στοιχεία που χρησιμοποιήθηκαν.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Για το σύνολο των οικονομιών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, ο τουρισμός, συμπεριλαμβανομένων όλων των επιμέρους υποτομέων, είναι ένας από τους σημαντικότερους τομείς, ο οποίος έχει να επιδείξει έναν από τους ταχύτερους ρυθμούς ανάπτυξης.

Στον τομέα αυτό αναλογεί ποσοστό 5,5% περίπου του ΑΕΠ της Κοινότητας, 8% της κατανάλωσης των νοικοκυριών, 4% του συνολικού εξωτερικού εμπορίου. Ο τουρισμός προσφέρει απασχόληση σε 7,5 εκατ. εργαζομένους περίπου, πράγμα που αντιπροσωπεύει το 6% της συνολικής απασχόλησης στην Κοινότητα. Αποτελεί μία σημαντική πηγή απασχόλησης, η οποία σε ορισμένες περιφέρειες παρουσιάζει ανοδικές τάσεις. Εντούτοις, το σύνολο των ευρωπαϊκών τουριστικών δραστηριοτήτων αντιμετωπίζει μία σχετική συμπίεση της συνολικής ανάπτυξης του τομέα.

Η εξέλιξη αυτή μπορεί να ερμηνευτεί αφενός από την εμφάνιση μιας σχετικής τάσης κορεσμού ορισμένων τουριστικών περιφερειών και ιδίως, των παραδοσιακότερων τόπων προορισμού και αφετέρου, από την εξέλιξη της τουριστικής ζήτησης η οποία εκφράζεται με μία μεγαλύτερη διαφοροποίηση των δυνατοτήτων απασχόλησης κατά την διάρκεια των διακοπών.

Αυτές οι δύο τάσεις, ο σχετικός κορεσμός ορισμένων τουριστικών ζωνών και η μεγαλύτερη πρόσβαση στις δυνατότητες αναψυχής, έχουν ως αποτέλεσμα τη μεταβολή των παραγόντων που επηρεάζουν τη τουριστική ζήτηση. Παρ' όλο που οι Ευρωπαίοι διαθέτουν περισσότερο χρόνο για διακοπές, η μέση διάρκεια των διακοπών είναι μικρότερη, πράγμα που σημαίνει ένα μεγαλύτερο κατακερματισμό της διάρκειας παραμονής.

Ο κατακερματισμός αυτός οδηγεί στην αύξηση των δυνατοτήτων απασχόλησης κατά την διάρκεια των διακοπών με αποτέλεσμα να εμφανίζεται μια ζήτηση διακοπών. Κατά την διάρκεια επιδιώκονται ιδίως δραστηριότητες που έχουν σχέση με τον αθλητισμό και τη φύση, ή απλώς την ανάπαυση.

Αυτό το είδος διακοπών που συνδυάζουν διάφορες δραστηριότητες, έγινε της μόδας και γνώρισε ιδιαίτερη προβολή από τον Τύπο και τις προσπάθειες της προληπτικής ιατρικής, με αποτέλεσμα να αποτελεί πλέον χαρακτηριστικό του τρόπου ζωής των περισσότερων Ευρωπαίων και άλλων λαών.

Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού με κυρίαρχη αυτή του αγροτικού τουρισμού, γνωρίζουν μια γρήγορη ανάπτυξη και η τουριστική αγορά τρέχει να προσαρμοστεί στα νέα δεδομένα που επιβάλουν οι προτιμήσεις και διαθέσεις των σύγχρονων τουριστών.

Με τις εξελίξεις αυτές προσφέρονται αξιόλογες ευκαιρίες στις τουριστικές επιχειρήσεις των αγροτικών περιοχών. Η ικανότητά τους να αξιοποιήσουν τις ευκαιρίες αυτές, θα παίξει αποφασιστικό ρόλο για το μέλλον του τουρισμού στην Ευρώπη και για το σύνολο των οικονομιών της Κοινότητας. Οι επιχειρήσεις αυτές θα πρέπει να αποδείξουν ότι είναι σε θέση να ικανοποιήσουν έναν απαιτητικότερο καταναλωτή, που γνωρίζει τι ακριβώς θέλει και διαθέτει τα μέσα να επιλέξει αυτό που επιθυμεί.

Το ζητούμενο για τον *αγροτουρισμό* είναι να βρει έναν ανεξάρτητο δρόμο ποιότητας και να μην αναζητεί διεξόδους σε κάθε δυσκολία ή να αντιγράφει τον «μαζικό τουρισμό». ^{1,2,29}

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

1.1 ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ ΕΙΔΗ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Εναλλακτικός Τουρισμός είναι εκείνες οι μορφές τουριστικής δραστηριότητας που ξεφεύγουν από τις παραδοσιακές μορφές του τουρισμού αναψυχής και οι οποίες σχετίζονται με τα ιδιαίτερα φυσικά χαρακτηριστικά μιας περιοχής ενώ σε μερικές μορφές υπάρχει έντονο το στοιχείο της περιπέτειας. Ο εναλλακτικός τουρισμός αποσκοπεί στην επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου σε 12 μήνες και την εκμετάλλευση του δυναμικού κάποιων περιοχών οι οποίες δεν συνδέονται στενά με δραστηριότητες παραδοσιακών μορφών τουρισμού. Μερικές από τις μορφές εναλλακτικού τουρισμού είναι ο Αγροτουρισμός, ο Οικοτουρισμός, ο Ιαματικός τουρισμός, ο Θερμαλισμός, ο τουρισμός Περιπέτειας, ο Συνεδριακός τουρισμός, ο Θρησκευτικός τουρισμός, ο Πολιτιστικός τουρισμός, ο Γεωτουρισμός, ο Θαλάσσιος τουρισμός κ.ά. τις οποίες θα περιγράψουμε πιο κάτω συνοπτικά.^{3,4}

1.2 ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Οριοθετώντας την έννοια αγροτουρισμός, θα μπορούσε κανείς να αναφέρει ότι πρόκειται για την τουριστική εκείνη δραστηριότητα που αναπτύσσεται σε χώρο μη αστικό, κύρια μέσα από μικρές μονάδες οικογενειακού ή συνεταιριστικού χαρακτήρα. Στοχεύει στη δημιουργία συμπληρωματικής απασχόλησης και εισοδήματος στον τοπικό πληθυσμό, την συγκράτηση του πληθυσμού αυτού στις εστίες του, την ανάπτυξη και ενίσχυση της τοπικής αγοράς, με παρεμβάσεις στο χώρο που σέβονται το περιβάλλον (φυσικό - αρχιτεκτονικό - πολιτιστικό), καθώς και την παράλληλη ανάπτυξη συναφών δραστηριοτήτων (χειροτεχνία - οικοτεχνία) μέσα από μια προσπάθεια και διαδικασία ολοκληρωμένης παρέμβασης στο χώρο εφαρμογής.

Αγροτουρισμός ονομάζεται η εναλλακτική εκείνη μορφή τουρισμού η οποία αναπτύσσεται σε μη τουριστικά κορεσμένες αγροτικές περιοχές και συνδέεται με κοινωνικές, περιβαλλοντικές και πολιτισμικές αξίες, οι οποίες επιτρέπουν τόσο στους οικοδεσπότες όσο και στους φιλοξενούμενους των περιοχών αυτών να υφίστανται αλληλεπιδράσεις και να μοιράζονται εμπειρίες.

Ως δραστηριότητα αναπτύσσεται από τους μόνιμους κατοίκους των περιοχών του πρωτογενούς τομέα, οι οποίοι χρησιμοποιούν τον αγροτουρισμό ως συμπληρωματική πηγή εισοδήματος.

Τα κύρια **χαρακτηριστικά του αγροτουριστικού προϊόντος** είναι:

- § Η απόλαυση του φυσικού περιβάλλοντος και η γνωριμία με τα χαρακτηριστικά φυσικά τοπία, τα τοπία φυσικού κάλλους και την πανίδα και την χλωρίδα των εκάστοτε περιοχών. Αγροτικές περιοχές που περιλαμβάνουν υγροβιότοπους μπορούν να συνδυάσουν την αγροτουριστική δραστηριότητα με το λεγόμενο «τουρισμό των υγροβιότοπων» (παρατήρηση χλωρίδας και πανίδας, δημιουργία κέντρων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης κ.τ.λ.).
- § Η επαφή και η γνωριμία με την τοπική, αγροτική, πολιτιστική κληρονομιά, τα ήθη και τα έθιμα των κατοίκων, η συμμετοχή σε πολιτιστικές εκδηλώσεις κ.τ.λ.
- § Η προσφορά διαφοροποιημένων, υψηλής ποιότητας τουριστικών προϊόντων (π.χ. προσφορά βιολογικών παραδοσιακών προϊόντων, προϊόντων προστατευομένης ονομασίας προέλευσης, προστατευομένης γεωγραφικής ένδειξης).
- § Η παρατήρηση των γεωργικών δραστηριοτήτων και πιθανώς η συμμετοχή σε αυτές.
- § Η άσκηση παράλληλων τουριστικών δραστηριοτήτων στην ύπαιθρο (ορειβασία, πεζοπορία, ανεμόπτερο πλαγιάς κ.τ.λ.).^{5,6}

1.2.1 Είδη αγροτουριστικών καταλυμάτων

Τα είδη αγροτουριστικών καταλυμάτων είναι τα εξής:

- § Μικρές ξενοδοχειακές μονάδες - ξενώνες.

- § Ενοικιαζόμενα δωμάτια στα σπίτια αγροτικών οικογενειών.
- § Ανεξάρτητες αγροτικές κατοικίες παραδοσιακής αρχιτεκτονικής (που
- § εναρμονίζονται με το φυσικό περιβάλλον).
- § Κάμπινγκ σε αγροκτήματα, τα οποία δεν είναι διαδεδομένα στην Ελλάδα
- § σε αντίθεση με ορισμένες περιοχές της Ευρώπης.

Όπως είναι φανερό, η απαιτούμενη υποδομή του αγροτουρισμού είναι μικρής κλίμακας, συγκρινόμενη με εκείνη του μαζικού τουρισμού. Ο αγροτουρισμός δεν απαιτεί εξελιγμένη τουριστική υποδομή, τουλάχιστον στα πρώτα στάδια της ανάπτυξης του. Παράλληλα, η προσφορά των αγροτικών προϊόντων είναι άφθονη, καθώς αυτά είναι κατά κύριο λόγο ελεύθερα αγαθά (αέρας, νερό, φύση).

1.3 ΙΑΜΑΤΙΚΟΣ ΘΕΡΜΑΛΙΣΜΟΣ

Ο θεραπευτικός Τουρισμός είναι μια επιλεκτική μορφή Τουρισμού με σημαντικά οικονομικά πλεονεκτήματα. Είναι η μορφή Τουρισμού που υφίσταται τις λιγότερες αρνητικές επιδράσεις από τυχόν δυσμενείς συγκυρίες και μπορεί να δώσει δωδεκάμηνη τουριστική περίοδο.

Η Ελλάδα είναι πλούσια σε ιαματικές πηγές με νερά που έχουν ποικίλη φυσικοχημική σύσταση και ενδείκνυνται για εφαρμογή στη σύγχρονη φυσική υδροθεραπεία. Σε όλες τις ιαματικές πηγές που λειτουργούν στην Ελλάδα συνίσταται μόνο η μορφή της θεραπείας και όχι η προσφορά υπηρεσιών που έχουν σχέση με την αναζωογόνηση του οργανισμού. Δηλαδή, τα κέντρα που

λειτουργούν στην Ελλάδα είναι κέντρα ιαματικού τουρισμού και όχι κέντρα τουρισμού υγείας.

Μορφές υδροθεραπείας που εφαρμόζονται στην Ελλάδα είναι: α) η λουτροθεραπεία και η πηλοθεραπεία, β) η ποσιθεραπεία, γ) η εισπνοθεραπεία. Η υδροθεραπεία μπορεί να είναι εσωτερική ή εξωτερική. Η εσωτερική υδροθεραπεία περιλαμβάνει την ποσιθεραπεία, την εισπνοθεραπεία και τις ρινικές, στοματικές, γυναικολογικές πλύσεις. Η εξωτερική υδροθεραπεία περιλαμβάνει την λουτροθεραπεία και την πηλοθεραπεία.

Σε ορισμένες από τις ιαματικές πηγές στην Ελλάδα, που έχουν σύγχρονο εξοπλισμό εφαρμόζονται και οι νέες μέθοδοι της λουτροθεραπείας όπως καταιονήσεις, υδρομαλάξεις, υδροκινησιοθεραπεία, ασκήσεις γυμναστικής, φυσιοθεραπεία κ.λπ.

Ο ιαματικός τουρισμός είναι δυνατό να αποτελέσει και μέσο ξεκούρασης, αναζωογόνησης και ανανέωσης εκτός από μέσο θεραπείας. Έτσι από κοινού ο θερμαλισμός, η κλιματοθεραπεία, η θαλασσοθεραπεία και η πηλοθεραπεία που έχουν μεγάλη σχέση μεταξύ τους μπορούν να αποτελέσουν μορφές τουρισμού που θα συμβάλλουν στην πρόληψη, αποκατάσταση της υγείας, ξεκούραση, ομορφιά, δηλαδή ταυτόχρονη ανάγκη για διακοπές και θεραπεία μαζί σε ένα πρότυπο περιβάλλον. Οι ελληνικές λουτροπόλεις μπορούν να αναπτυχθούν και να εξελιχθούν σε κέντρα τουρισμού υγείας, δηλαδή σε κέντρα θεραπείας που να είναι κέντρα αναψυχής και ηρεμίας για όλες τις ηλικίες, για περισσότερους μήνες του έτους, αφού οι περισσότερες βρίσκονται κοντά στην θάλασσα και έχουν καλό κλίμα, βασικά στοιχεία για ποικίλες εφαρμογές στην θαλασσοθεραπεία και την κλιματοθεραπεία.^{5,7}

1.4 ΣΥΝΕΔΡΙΑΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Είναι γεγονός ότι η έννοια του «συνέρχεσθαι» είναι ήδη γνωστή από την αρχαιότητα. Οι Έλληνες ιδιαίτερα από τον 5ο αιώνα κάνουν ευρεία χρήση της στην πράξη, με ανοιχτές συναθροίσεις και ανοιχτά θέματα πολιτικής, επιστημονικής ή φιλοσοφικής χροιάς. Έκτοτε τέτοιου είδους ανάγκες επικοινωνίας και ανταλλαγής απόψεων σε διάφορα πεδία επιστημονικών ή κοινωνικών πεδίων πολλαπλασιάστηκαν. Στο μέλλον δε, οι συνεδριακές

δραστηριότητες κάθε είδους θα συνεχίσουν την αυξανόμενη πορεία. Μπορεί οι νέες τεχνολογίες επικοινωνίας, όπως το internet, η teleconference, η ηλεκτρονική πληροφόρηση να αλλάζουν σημαντικά τον τρόπο των καθημερινών μας συναλλαγών, αλλά πολύ λίγο θα επηρεάσουν την ανάγκη του «συνέρχεσθαι» και της ανθρώπινης επαφής. Η αμεσότητα της ανθρώπινης tet-a-tet επαφής δεν είναι δυνατόν να υποκατασταθεί με την ψυχρή ηλεκτρονική τεχνολογία.

Αντίθετα, όσο η τεχνολογία απομονώνει τον άνθρωπο από την καθημερινή του επαφή με τον άνθρωπο, όπως θα συμβεί ενδεχομένως τα επόμενα χρόνια με το ηλεκτρονικό εμπόριο, τόσο θα αυξηθούν οι ανάγκες για παραδοσιακές και ανθρώπινες εκφράσεις του «συνέρχεσθαι». Οι μεγάλες εμπορικές επιχειρήσεις θα θέλουν να συνδυάζουν διαρκώς περισσότερο τη βελτίωση των τεχνικών που εφαρμόζουν για την επίτευξη των στόχων τους, με την αναβάθμιση των ανθρωπίνων σχέσεων και του εργασιακού περιβάλλοντος. Κατ' επέκταση και οι διάφοροι επιστημονικοί ή κλαδικό οργανισμοί θα αντιμετωπίζουν διαρκώς και περισσότερα επιχειρήματα, για να συνέρχονται με στόχο την προώθηση και βελτίωση των γνώσεων καθώς και την καθιέρωση συγκεκριμένων πρακτικών στο χώρο τους. Όλες αυτές οι διαπιστώσεις, από τουριστικής πλευράς, σημαίνουν ότι ο Συνεδριακός και Επαγγελματικός τουρισμός και οι ανάγκες για σχετική οργάνωση και υποδομήν είναι και πρέπει να είναι στο στόχαστρο κάθε Πολιτείας, που φιλοδοξεί να αναπτύξει αξιόλογη τουριστική βιομηχανία.

Από τα στοιχεία που υπάρχουν, συνάγεται ότι ο συνεδριακός τουρισμός καλύπτει το 3-4% του αριθμού των αφίξεων αλλοδαπών τουριστών διεθνώς και το 6-7% της συνολικής εισροής τουριστικού συναλλάγματος. Σε αρκετές όμως από τις μικρότερες βορειοευρωπαϊκές και σε ορισμένες κεντροευρωπαϊκές

χώρες καθώς και σε πολλές από τις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες ή μεγαλουπόλεις, η οικονομική σημασία του συνεδριακού τουρισμού σε σχέση με τον τουριστικό τομέα ως σύνολο φαίνεται να υπερβαίνει αρκετά τους διεθνείς μέσους όρους που προαναφέρθηκαν.^{3,5}

1.5 ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Θρησκευτικός τουρισμός μπορεί να θεωρηθεί το σύνολο εκείνων των τουριστικών δραστηριοτήτων το οποίο επικεντρώνεται γύρω από μνημεία και χώρους θρησκευτικής σημασίας. Τα μνημεία της ελληνικής ορθοδοξίας είναι αναπόσπαστο τμήμα της εθνικής κληρονομιάς και αποτελούν αξιόλογο πόλο έλξης επισκεπτών. Οι βυζαντινές και οι μεταβυζαντινές εκκλησίες, στις πόλεις και στα χωριά, οι επιβλητικοί καθεδρικοί ναοί, τα ξωκλήσια και τα προσκυνήματα της υπαίθρου, τα μοναστήρια, τα μετόχια και οι σκήτες, η μοναδική μοναστική πολιτεία του Αγίου Όρους, με την αξιόλογη εικονογράφηση τους, με ψηφιδωτά, τοιχογραφίες και εικόνες, μαρτυρούν την επίμονη προσήλωση στις παραδόσεις και την στενή και μακραίωνη διασύνδεση της τέχνης με την θρησκευτική λατρεία.

1.6 ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο Οικοτουρισμός αποτελεί μια ειδική κατηγορία του εναλλακτικού τουρισμού, που αναπτύχθηκε στις αρχές της 10ετίας του '90. Λόγω του «νεαρού» της ηλικίας αλλά και της φύσης του δεν έχει ακόμα διαμορφωθεί ένας κοινά αποδεκτός ορισμός, σε αντίθεση με τα γενικά χαρακτηριστικά του, τα οποία θα μπορούσαν να συνοψιστούν στα εξής:

Περιλαμβάνει όλες τις μορφές τουρισμού που βασίζονται στη φύση, στις οποίες το κύριο κίνητρο των τουριστών είναι η παρατήρηση και η εκτίμηση της φύσης, καθώς επίσης και οι παραδοσιακοί πολιτισμοί που κυριαρχούν στις φυσικές περιοχές.

Περιέχει επιστημονικά, εκπαιδευτικά και διερευνητικά χαρακτηριστικά.

Είναι συνήθως οργανωμένος σε μικρές ομάδες από εξειδικευμένες και

μικρές τοπικές επιχειρήσεις.

Ελαχιστοποιεί τις αρνητικές επιδράσεις πάνω στο φυσικό και κοινωνικο-οικονομικό περιβάλλον.

Υποστηρίζει την προστασία των φυσικών περιοχών:

- § παράγοντας οικονομικά οφέλη για τις τοπικές κοινωνίες, τους οργανισμούς και τους φορείς διαχείρισης φυσικών περιοχών που αποσκοπούν στη διατήρηση και προστασία,
- § παρέχοντας εναλλακτική απασχόληση και ευκαιρίες εισοδήματος για τις τοπικές κοινότητες,
- § αυξάνοντας την ευαισθησία των τοπικών κοινωνιών και των τουριστών για τη διατήρηση των φυσικών και πολιτιστικών στοιχείων.

Από τα χαρακτηριστικά αυτά γίνεται σαφές ότι ο οικοτουρισμός εμφανίζεται μεν ως τουρισμός φύσης αλλά με στοιχεία ρυθμιστικά ή αειφορικότητας. Διότι θα πρέπει να τονιστεί ότι οικοτουρισμός και τουρισμός φύσης δεν είναι κατ' ανάγκη όροι ταυτόσημοι. Ο τουρισμός φύσης, θα μπορούσε να εξισωθεί με τον οικοτουρισμό, μόνο εάν παρήγαγε καλύτερη προστασία.

1.7 ΓΕΩΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο γεωτουρισμός θεωρείται μια νέα μορφή πολιτιστικο-περιβαλλοντικού τουρισμού, που μπορεί να αναπτυχθεί σε περιοχές που διαθέτουν σημαντικά γεωλογικά μνημεία, τα οποία μπορούν να αποτελέσουν πόλο προσέλκυσης τουριστών ειδικού ενδιαφέροντος. Κύριος στόχος του είναι η σύνδεση των στοιχείων του φυσικού περιβάλλοντος με τη γεωλογική κληρονομιά κάθε τόπου, τα πολιτιστικά μνημεία και τις παραδόσεις του.

Μεμονωμένες περιπτώσεις ανάδειξης και αξιοποίησης γεωλογικών μνημείων υπάρχουν σε όλη την Ευρώπη. Κυριότερο παράδειγμα γεωτουριστικής δραστηριότητας στην Ελλάδα αποτελεί το απολιθωμένο δάσος Λέσβου και οι πολλαπλές δραστηριότητες που αναπτύσσονται σε αυτό, από το μουσείο Φυσικής Ιστορίας της περιοχής (εκπαιδευτικές δραστηριότητες, διοργάνωση εκδηλώσεων και διεθνών συνεδρίων κ.τ.λ.). Το παράδειγμα αυτό αποδεικνύει τις θετικές επιδράσεις του γεωτουρισμού στην περιφερειακή

αναπτυξιακή διαδικασία (αύξηση εισοδημάτων, δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, συγκράτηση του πληθυσμού, προσέλκυση επιστημονικού ενδιαφέροντος).

Η ανάπτυξη του γεωτουρισμού απαιτεί τη δημιουργία των απαραίτητων υποδομών (ενημερωτικά περίπτερα, σήμανση διαδρόμων, δημιουργία κέντρων περιβαλλοντικής ενημέρωσης – εκπαίδευσης κ.τ.λ.) καθώς και παραγωγή γεωτουριστικών προϊόντων (ενημερωτικοί οδηγοί, αναμνηστικά είδη κ.τ.λ.). για την ανταλλαγή εμπειριών και απόψεων σχετικά με το θέμα αυτό και τη βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών έχει συσταθεί το δίκτυο ευρωπαϊκών γεωπάρκων, στο οποίο συμμετέχει και η Ελλάδα.

1.8 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑΣ

Τουρισμός Περιπέτειας είναι το σύνολο εκείνων των δραστηριοτήτων που χαρακτηρίζονται από έντονο το στοιχείο της περιπέτειας και στηρίζεται στον ιδιαίτερο χαρακτήρα του φυσικού περιβάλλοντος στο οποίο πραγματοποιείται. Μεταξύ των δραστηριοτήτων αυτών συγκαταλέγονται και οι ακόλουθες:

Trekking: είναι η πεζοπορία σε μονοπάτια και διαδρομές στο βουνό με συνοδεία επαγγελματιών οδηγών βουνού.

River trekking: Πεζοπορία στις όχθες και σε ορισμένα σημεία στα ποτάμια. Οι πεζοπορίες αυτές πραγματοποιούνται τους χειμερινούς μήνες.

Kayak ποταμού: Κατάβαση ποταμού με καγιάκ και συνοδεία επαγγελματία οδηγού.

Rafting: Κατάβαση ποταμού με φουσκωτές βάρκες με τη συνοδεία επαγγελματία οδηγού.

Monocraft: Κατάβαση ποταμού με μονοθέσιες φουσκωτές βάρκες. Επαγγελματίας οδηγός ποταμού συνοδεύει 5-6 βάρκες.

Canoe – kayak: Περιήγηση σε λίμνη σε διαθέσιμα canoe-kayak με τη συνοδεία επαγγελματία οδηγού.

Αναρρίχηση – canyoning: Ανάβαση σε βράχους και αναρριχητικά πεδία με καθοδήγηση έμπειρων συνοδών.

Mountain bike: Ποδηλασία σε δασικές διαδρομές, με ποδήλατα 28 ταχυτήτων, με δισκόφρενα και πλήρη ανάρτηση με συνοδεία επαγγελματία οδηγού.

Σκι: Κατάβαση με ειδικά πέδιλα σε χιονισμένες πλαγιές.

Ιππασία: Ιππασία με εκπαιδευμένα άλογα ακολουθώντας προκαθορισμένες δασικές διαδρομές με τη συνοδεία επαγγελματιών εκπαιδευτών.

Καταδύσεις: Υποβρύχιες εξερευνήσεις με τον απαραίτητο καταδυτικό εξοπλισμό με τη συνοδεία έμπειρου εκπαιδευτή δύτε.⁷

1.9 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Πολιτιστικός τουρισμός είναι το σύνολο των τουριστικών δραστηριοτήτων που επικεντρώνονται γύρω από τα μνημεία πολιτισμού και της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Οι διάφοροι με οποιονδήποτε τρόπο ασχολούμενοι με τον ελληνικό τουρισμό, δεν παραλείπουν σε κάθε ευκαιρία να αναφέρονται στον πολιτιστικό τουρισμό στον οποίο αποδίδεται το μέγα συγκριτικό μας πλεονέκτημα έναντι άλλων χωρών που επίσης υποδέχονται τουριστικό ρεύμα. Ωστόσο το μέρος του τουριστικού μας ρεύματος που σχετίζεται λιγότερο ή περισσότερο με τον πολιτισμό μας δείχνει σημάδια κόπωσης και υποχώρησης.

Η άκρατη και εντατική εμπορική εκμετάλλευση των αρχαιολογικών χώρων, των μουσείων σχετικής κληρονομιάς, ενέχει τον κίνδυνο της βλάβης στα μνημεία και την πολιτιστική μας κληρονομιά. Από την άλλη πλευρά οι πολιτιστικοί θησαυροί αποτελούν στοιχείο γνώσης και παιδείας για τους Έλληνες, αλλά και την ευρύτερη ανθρωπότητα. Ως εκ τούτου η επισκεψιμότητα και η προσβασιμότητα στους χώρους αυτούς θα πρέπει να υποστηρίζεται και να διασφαλίζεται κάτω από συνθήκες προστασίας των θησαυρών. Η μη αξιοποίηση, ανάδειξη και συντήρηση των μνημείων συνιστά την χειρότερη εκδοχή που δικαιολογεί κάθε προβληματισμό. Ο λόγος, λοιπόν, γίνεται για ένα συγκεκριμένο και περιορισμένο όριο εκμετάλλευσης που κάθε χώρος μπορεί να αντέξει. Εκτός από την ένταση της εκμετάλλευσης και της ως εκ τούτου επιβάρυνσης των μνημείων, ζήτημα τίθεται και ως προς το ποιόν των δραστηριοτήτων, δεδομένου ότι οι χώροι θεωρούνται ιεροί. Με αυτό το γνώμονα οριοθετείται κατά κάποιο τρόπο μία βέλτιστη συνισταμένη των διαφορετικών προσεγγίσεων.

Οι Δελφοί, η Ολυμπία, η Δωδώνη, η Επίδαυρος και τόσοι άλλοι αρχαιολογικοί χώροι αποτελούν διαύλους μέσω των οποίων μπορεί και πρέπει να προβληθεί η κλασική παιδεία και το πρότυπο του αρχαιοελληνικού πολιτισμού, διαχρονικά χρήσιμο και επίκαιρο, ιδίως στους ταραγμένους καιρούς μας. Μια τέτοια διάσταση που έχει πολλούς υποστηρικτές, υπερβαίνει την στενή, οικονομίστικη αντίληψη της «τουριστικής εκμετάλλευσης», πλην όμως δεν την απορρίπτει. Αντιθέτως η επίσκεψη των χώρων, η ενημέρωση και

η ευαισθητοποίηση της ανθρωπότητας με την μέγιστη δυνατή διασπορά του Ελληνικού Μηνύματος κλασσικής παιδείας αποτελεί βασικό στόχο.

1.10 ΘΑΛΑΣΣΙΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Θαλάσσιος τουρισμός είναι το σύνολο των τουριστικών δραστηριοτήτων που εστιάζονται γύρω από τη θάλασσα με γνώμονα όμως τα σκάφη αναψυχής.⁸

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

2.1 ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Οι τουριστικές δραστηριότητες στην ύπαιθρο έχουν ιστορία συχνά αιώνων αφού υπήρξαν από παλιά ο κλασικότερος τύπος οικογενειακών διακοπών για τους Κεντροευρωπαίους ιδίως. Οι αλλαγές στη μεταπολεμική περίοδο και η άνοδος του εμπορικού τουρισμού οδήγησαν και σε σημαντικές αλλαγές στην έννοια, το περιεχόμενο και τις μορφές οργάνωσης και λειτουργίας των διαφόρων τύπων τουριστικών δραστηριοτήτων που αναπτύσσονται στην ύπαιθρο. Δύο είναι οι διαφορετικοί τύποι που κυριαρχούν πλέον σ' αυτές τις μορφές: ο ένας είναι ο κλασικός «τουρισμός στην ύπαιθρο», ενώ ο άλλος είναι μια ειδικότερη μορφή αυτού, με μεγάλη ανάπτυξη μεταπολεμικά, «ο αγροτουρισμός».

Ο «τουρισμός στην ύπαιθρο» είναι η κάθε μορφής τουριστική δραστηριότητα που αναπτύσσεται ή ασκείται στην ύπαιθρο με σκοπό την αναψυχή. Τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά της είναι:

- § Μπορεί ο τουρίστας να μένει σε κάποιο υπαίθριο κάμπινγκ ή σε μονάδα αγροτουριστική ή και σε ξενοδοχείο διακοπών.
- § Μπορεί να είναι δραστηριότητα προερχόμενη από τον ιδιωτικό τομέα (π.χ. ξενοδοχεία, ενοικιαζόμενα δωμάτια κ.λπ.) ή να είναι το αποτέλεσμα πρωτοβουλιών της τοπικής αυτοδιοίκησης (π.χ. δημοτικές πανσιόν και κάμπινγκ).
- § Το κίνητρο να έχει σχέση με την ανάγκη του τουρίστα για την επιστροφή στην φύση (τουρισμός φυσιολατρικός, οικολογικός, ορειβατικός, χειμερινός κ.λπ.) ή να πρόκειται απλώς για δραστηριότητες διακοπών και αναψυχής που αναπτύσσονται στην ύπαιθρο (παραθαλάσσια ξενοδοχειακά συγκροτήματα).
- § Ο τύπος της τουριστικής ανάπτυξης να εντάσσεται στα μέτρα και τα μεγέθη της τοπικής δομής ή να μην συμβαίνει κάτι τέτοιο αλλά να έχουν κάποιες μορφές «εμφυτευμένων» τουριστικών δραστηριοτήτων (τουριστικά

συγκροτήματα «γκέτο»¹⁾ που δεν συνδέονται με την τοπική κοινωνικοοικονομική και περιβαλλοντική δομή.

Το γεγονός ότι η έννοια «τουρισμός στην ύπαιθρο» περιλαμβάνει κάθε μορφής τουριστική δραστηριότητα στην ύπαιθρο, χωρίς να υπάρχει ένα συγκεκριμένο κίνητρο που να διαμορφώνει μια ειδική προσφορά με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, δείχνει ότι δεν πρόκειται για ειδική μορφή τουρισμού. Αυτή ακριβώς η εξειδικευμένη μορφή τουρισμού στην ύπαιθρο είναι ο «αγροτουρισμός», που σαν βασικό χαρακτηριστικό του έχει την προσπάθεια να συνδεθεί η γεωργία με διαφορετικούς οργανωτικά και λειτουργικά τρόπους με τον τουρισμό, με τελικό στόχο την αμοιβαία ωφέλεια και ιδιαίτερα για την γεωργία την διατήρηση οικονομικά ενεργού πληθυσμού στην ύπαιθρο.

Τα πιο σημαντικά χαρακτηριστικά στον αγροτουρισμό είναι:

- § Η προσπάθεια να ενταχθεί ο τουρισμός στην τοπική αγροτική δομή ιδιαίτερα στο οικονομικό επίπεδο. Προϋποθέτει έναν αγρότη οικονομικά ενεργό που ασκεί την αγροτική δραστηριότητα σαν επάγγελμα βασικό, ενώ ο τουρισμός συμβάλει απλώς στην συμπλήρωση του εισοδήματος.
- § Το κίνητρο που οδηγεί τους τουρίστες στον αγροτουρισμό είναι ακριβώς η ύπαρξη κάποιας αγροτικής εκμετάλλευσης σε οργανωμένο χώρο (αγρόκτημα, κτήμα, φάρμα). Πρόκειται για μια προσπάθεια περισσότερο ισορροπημένων και «ενεργών» διακοπών (περιλαμβάνουν κίνηση, άθληση, ψυχαγωγία), γεγονός που εξηγεί γιατί συχνά οι τουρίστες ζητούν να συμμετέχουν στις αγροτικές εργασίες.
- § Η επαφή του τουρίστα με τον ντόπιο είναι συνήθως περισσότερο ειλικρινής και άμεση, αφού η ίδια η τουριστική δραστηριότητα προϋποθέτει την συμμετοχή σε κοινές δραστηριότητες. Δεν είναι άλλωστε τυχαίο ότι μεγάλο μέρος αυτής της μορφής τουρισμού είναι οικογενειακής μορφής ο χώρος επιτρέπει στα παιδιά να ενεργήσουν περισσότερο ελεύθερα.
- § Ο αγροτουρισμός συμβάλλει δυναμικά στην απορρόφηση τοπικών αγροτικών προϊόντων (γλυκά, διακοσμητικά, τυροκομικά κ.λπ.), δημιουργώντας έτσι ένα πρόσθετο εισόδημα στις αγροτικές περιοχές.

¹ γκέτο: έτσι ονομαζόταν παλιότερη η ξεχωριστή συνοικία σε πολλές πόλεις της Ευρώπης και που υποχρεώνονταν να ζουν οι Εβραίοι. Σήμερα εννοούμε τις κλειστές κοινωνίες, παρέες κλπ που λειτουργούν με δικό τους τρόπο.

§ Ο καθοριστικός ρόλος των γυναικών, οι οποίες συχνά διευθύνουν τις αγροτουριστικές μονάδες, αφού ο σύζυγος συνήθως ασχολείται με τις αγροτικές εργασίες.⁹

2.2 ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΧΩΡΕΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Οι χώρες όπου κυρίως αναπτύχθηκε ο αγροτουρισμός είναι αυτές της Ευρώπης τόσο λόγω της παράδοσης όσο και λόγω της ανάγκης να βρεθούν τρόποι να ενισχυθεί το εισόδημα των υποβαθμισμένων αγροτικών περιοχών, αλλά και να υπάρξει μια διέξοδος για φθηνές οικογενειακές διακοπές των αστών της πόλης. Οι μορφές της ανάπτυξης του αγροτουρισμού διαφοροποιήθηκαν σημαντικά ανάλογα με τη χώρα, την παράδοση, το είδος της αγροτικής εκμετάλλευσης, την ανάπτυξη του αγροτικού συνεταιριστικού κινήματος και τους επιδιωκόμενους στόχους της τουριστικής και αγροτικής πολιτικής. Η ευρεία συμμετοχή των αγροτών στον αγροτουρισμό εξηγείται και από το γεγονός ότι για διαφορετικούς λόγους, τόσο στα μεγάλα αγροκτήματα της βόρειας Ευρώπης, όσο και στις μικρές αγροτικές εκμεταλλεύσεις της νότιας, ο τουρισμός λειτούργησε σαν μια συμπληρωματική, εναλλακτική πηγή εισοδημάτων.

Οι χώρες με τη σημαντικότερη ανάπτυξη είναι οι εξής:

1. Γαλλία (Thibal, 1984, F.Tacquard, 1986)

Η ανάπτυξη ξεκίνησε από το 1952 με τη δημιουργία της οργάνωσης Agriculture et Tourisme που εκπαίδευε τους αγρότες στον αγροτουρισμό. Σταθμός θεωρείται η δημιουργία των αγροτικών καταλυμάτων *gîtes ruraux* που είναι διαμερίσματα ή αυτόνομες οικίες μέσα σε αγροκτήματα. Οι στόχοι που τέθηκαν ήταν η συγκράτηση του αγροτικού πληθυσμού και οι φθηνές διακοπές σε συνδυασμό με τη προσπάθεια για επαφή των αγροτών με τους τουρίστες. Οι τοπικές ενώσεις ιδιοκτητών αγροτικών καταλυμάτων αυξήθηκαν ραγδαία και εξειδικεύθηκαν (π.χ. δωμάτια σε αγροικίες, ολόκληρα οικήματα, κατασκηνώσεις κ.λπ.). Ιδιαίτερη μέριμνα δόθηκε στα παιδιά που φιλοξενούνται σε ειδικά καταλύματα *gîtes d'enfants* και έχουν την δυνατότητα

αθλητικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων. Η έκταση αυτού του τύπου ανάπτυξης στηρίχτηκε στην συνεργασία ιδιοκτητών, οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης, κράτους και αποκεντρωμένης περιφερειακής διοίκησης. Τα τελευταία χρόνια υπάρχει και μια νέα εξειδίκευση της προσφοράς: πρόκειται για τα παραδοσιακά αγροτικά καταλύματα, που ενώθηκαν σε δικό τους σωματείο για να διαφοροποιηθούν από τα υπόλοιπα - συνήθως πρόσφατα κατασκευασμένα - αγροτικά καταλύματα.

2. Ιταλία (G. Graviotto, 1984, Grolleau, 1988)

Ο αγροτουρισμός αναπτύχθηκε και εδώ σημαντικά στηριγμένος κυρίως σε τοπικές ενώσεις αγροτών ιδιοκτητών γης. Καθοριστικός είναι ο ρόλος τριών οργανώσεων της Agritourist, της Terranostra και της Turismo Verde που συνδέονται με τρεις διαφορετικές ενώσεις αγροτών. Οι ιδιαιτερότητες του ιταλικού αγροτουρισμού έγκεινται: στη στήριξη του στο συνεταιριστικό κίνημα, στην αυτόνομη περιφερειακή ανάπτυξη του, στην άμεση σύνδεση του με την τοπική αγροτική παραγωγή που προβάλλεται και προωθείται στους αγοραστές -τουρίστες που μένουν στις μονάδες, στην εξειδίκευση του π.χ. «αγροτουρισμός» πολυτελείας σε αγροκτήματα υψηλών προδιαγραφών. Η ανάπτυξη του δεν απέφυγε τις περιφερειακές ανισότητες που υπάρχουν στη χώρα, είναι περισσότερο αναπτυγμένος στο βορρά και λιγότερο στη μεσημβρινή Ιταλία (Mezzogiorno). Τέλος, σημαντική για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού ήταν η γυναικεία εργασία, ενώ υπάρχει μια τάση για μια «εμπορικοποίηση» των υπηρεσιών του κλάδου.

3. Μεγάλη Βρετανία - Ιρλανδία (N. Sutherland, 1982, J. Fowler, 1982, W.D. Jones & D.A. Green, 1986)

Η βασική στόχευση της ανάπτυξης του αγροτουρισμού ήταν η βελτίωση των εισοδημάτων των πραγματικών αγροτών, ιδιαίτερα σε περιοχές αραιοκατοικημένες και υποβαθμισμένες (π.χ. Ουαλία, Νοτιοδυτική Αγγλία). Μια ιδιαίτερη μορφή αγροτουρισμού, είναι η παροχή χώρου και κατά περίπτωση υποδομής εστίασης σε τουρίστες με αυτοκινούμενα οχήματα ή σε όσους θέλουν κάποιας μορφής ελεύθερο κάμπινγκ. Ο αγροτουρισμός συνδυάστηκε με πολλές παράλληλες ψυχαγωγικές, αθλητικές και πολιτιστικές δραστηριότητες και στηρίχτηκε σε σημαντικό βαθμό σε κρατική βοήθεια

(τεχνογνωσία, χαμηλότοκα δάνεια). Ο αγγλικός και ιρλανδικός αγροτουρισμός έχουν δώσει έμφαση και στο μάρκετινγκ με αποτέλεσμα να υπάρχει σημαντική ζήτηση και από το εξωτερικό.

4. Γερμανία - Αυστρία (W. Pevetz, 1982, M. Λογοθέτης, 1988)

Ο αγροτουρισμός είναι πολύ δημοφιλής στις δύο αυτές χώρες εδώ και πολλά χρόνια. Αναπτύχθηκε κύρια στις ορεινές και παραλίμνιες περιοχές και συνδυάζεται με μεγάλη ποικιλία αθλητικών και φυσιολατρικών εκδηλώσεων. Στις χώρες αυτές γίνεται μια προσπάθεια να αναπτυχθεί αγροτουρισμός με καθαρά εμπορική μορφή σε τουριστικά χωριά που κτίζονται με παραδοσιακό τρόπο. Στα κλασσικά αγροτουριστικά αγροκτήματα υπάρχει συχνά συμμετοχή στις αγροτικές εργασίες. Μεγάλο μέρος της υποδομής αναπτύχθηκε σε περιοχές με παράδοση στον χειμερινό τουρισμό (αθλητικό, φυσιολατρικό, ορειβατικό).^{9,10}

5. Η.Π.Α. - Καναδάς (C. Levasseur, 1986, M. Λογοθέτης, 1988)

Στις Η.Π.Α. έχει μεγάλη παράδοση ο τουρισμός στην ύπαιθρο, ιδιαίτερα με τη μορφή οικογενειακού κάμπινγκ. Τα αγροκτήματα που προσφέρουν υποδομή τουρισμού είναι συνήθως κοντά σε μεγάλα αστικά κέντρα απ' όπου κυρίως προέρχεται και η πελατεία τους. Η ιδιαιτερότητα των αγροκτημάτων αυτών είναι ότι βρίσκονται κοντά σε τουριστικές περιοχές και οι τουρίστες συχνά τα επιλέγουν για αυτόν τον λόγο, γεγονός που δείχνει ότι υπάρχει καθοριστική σύνδεση με τον εμπορικό τουρισμό. Τέλος προσφέρεται ποικιλία παράλληλων δραστηριοτήτων όπως συμμετοχή στις αγροτικές εργασίες, αθλητισμός, ψάρεμα, πεζοπορία. Ο Καναδάς ακολούθησε το ίδιο μοντέλο των διακοπών σε αγροκτήματα των Η.Π.Α. (αγροκτήματα για διακοπές) και έχει αναπτύξει σημαντικά το μάρκετινγκ του κλάδου. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον εδώ παρουσιάζουν τα ταξίδια επιμορφωτικού χαρακτήρα σε αυτές τις φάρμες, που επιτρέπουν στον τουρίστα να γνωρίσει από κοντά τις παραγωγικές δραστηριότητες του αγροκτήματος αλλά και το φυσικό περιβάλλον της υπαίθρου.

Δραστηριότητες αγροτουρισμού υπάρχουν και σε άλλες χώρες της Ευρώπης, π.χ. Νορβηγία, Δανία αλλά όχι στην έκταση αυτών που προαναφέρθηκαν.¹⁰

2.3 ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Τα πλεονεκτήματα που προσφέρει ο αγροτουρισμός στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων των αγροτικών περιοχών, συνοψίζονται στα εξής:

- Δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και κατά συνέπεια συγκράτηση του πληθυσμού στην ύπαιθρο. Το πλεονέκτημα αυτό αποκτά ιδιαίτερη σημασία στις περιοχές που αντιμετωπίζουν σημαντική πληθυσμιακή μείωση και δημογραφική γήρανση. Η δημιουργία των θέσεων αυτών εργασίας είναι καθοριστική για τις ευαίσθητες, από άποψη εργασίας, κοινωνικές ομάδες των νέων και των γυναικών.
- Η δημιουργία υποδομών ήπιας κλίμακας, οι οποίες εναρμονίζονται με το φυσικό περιβάλλον και συμβάλλουν στην άνοδο του βιοτικού επιπέδου των μόνιμων κατοίκων.
- Η προώθηση των γεωργικών παραδοσιακών προϊόντων στην αγορά και η αύξηση των εσόδων των ατόμων που ασχολούνται με το γεωργικό τομέα.
- Ο αγροτουρισμός αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα της δυνατότητας συνδυασμού της περιφερειακής ανάπτυξης και της προστασίας και ανάδειξης του φυσικού περιβάλλοντος. Είναι μια τουριστική δραστηριότητα που δεν δρα ανταγωνιστικά προς τους φυσικούς πόρους. Αντίθετα, συμβάλει στην ευαισθητοποίηση τόσο των μόνιμων κατοίκων όσο και των επισκεπτών στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Ο αγροτουρισμός, ως δραστηριότητα, αναπτύσσεται όλες τις εποχές του χρόνου, αμβλύνοντας έτσι το πρόβλημα της τουριστικής εποχικότητας, που ως γνωστόν, αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα του ελληνικού τουρισμού.¹¹

1

2.4 ΣΧΕΣΗ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΓΕΩΡΓΙΑΣ

Κατά μήκος των αγροτικών περιοχών του αναπτυσσόμενου κόσμου, τα ζητήματα μείωσης πληθυσμού, η οικονομική αλλαγή και η κοινοτική αναγέννηση είναι παγκόσμια. Για πάνω από έναν αιώνα, οι δυναμικές τάσεις

της βιομηχανοποίησης και της αστικοποίησης έχουν σταθερά αλλάξει την οικονομική και πολιτική θέση της αγροτικής κοινωνίας. Τα τελευταία σαράντα χρόνια, οι τάσεις αυτές έχουν ενταθεί. Τα εισοδήματα από την εργασία στα αγροκτήματα έχουν πέσει. Οι τεχνολογικές αλλαγές σε συνδυασμό με τα πεσμένα εισοδήματα μείωσαν την αγροτική απασχόληση. Σε απάντηση, η αγροτική υπηρεσία πρόνοιας έχει αδρανήσει. Τυπικά, οι αγροτικοί πληθυσμοί έχουν μεγαλώσει σε ηλικία και έχουν γίνει λιγότεροι συνολικά. Πολλές μικρές πόλεις και χωριά τώρα παλεύουν για να διατηρήσουν τη βιωσιμότητα τους. Σε ολόκληρο τον κόσμο οι τοπικές, περιφερειακές οργανώσεις έχουν μεσολαβήσει να προωθήσουν στην Κυβέρνηση αυτά τα ζητήματα, με ποικίλους βαθμούς επιτυχίας.

Τα πρόσφατα χρόνια, ο αγροτικός κόσμος έχει δει πολλές προκλήσεις. Οι προσπάθειες για την διατήρηση της φύσης και του τοπίου αυξάνονται σημαντικά. Τα ιστορικά κτίρια και οι παραδοσιακές αγροτικές κοινωνίες εισπράττουν περισσότερη προσοχή. Σε μερικές αγροτικές περιοχές που είναι πιο προσιτές, έχει γίνει εισροή πληθυσμού, δυστυχισμένου κόσμου με τις συνθήκες ζωής της μεγάλης πόλης - η τάση γνωστή ως αντιαστικοποίηση (εξαστισμός). Αλλά για τα περισσότερα μέρη της εξοχής τα αγροτικά ζητήματα παραμένουν σημαντικά.

Ο τουρισμός, απεναντίας, παρουσιάζει την εικόνα ευήμερης ανάπτυξης. Από τις ταπεινές καταβολές του 19ου αιώνα, ο τουρισμός έχει απλωθεί ταχύτατα από το 1950 κιόλας. Οι παγκόσμιες αφίξεις των τουριστών έχουν αυξηθεί από 25 εκατομμύρια το 1950 στον υπολογιζόμενο αριθμό των 476 εκατομμυρίων το 1992. Περίπου το 60% αυτών των ταξιδιών είναι ταξίδια που έχουν σκοπό να καλύψουν τον ελεύθερο χρόνο. Ο εγχώριος τουρισμός, ωστόσο, κάνει ακόμη και αυτά τα ογκώδη νούμερα να φαίνονται μικρά. Ο Οργανισμός Παγκόσμιου Τουρισμού υπολογίζει ότι τα ταξίδια του εγχώριου τουρισμού είναι 10 φορές περισσότερα από τα νούμερα του παγκόσμιου τουρισμού. Υπολογίζει επίσης ότι το 2000 ο τουρισμός θα είναι η μόνη μεγάλη βιομηχανία του κόσμου!

Υπάρχουν πολλοί παράγοντες πίσω από τις στατιστικές ανάπτυξης. Στον αναπτυσσόμενο κόσμο, έχει πραγματοποιηθεί μια αύξηση στο διαθέσιμο εισόδημα. Οι λιγότερες ώρες εργασίας και οι παροχές επιπλέον μισθού για

διακοπές έχουν βοηθήσει. Τα υψηλότερα επίπεδα εκπαίδευσης έχουν παρακινήσει για ταξίδια και εξερεύνηση.

Τα δίκτυα μεταφορών - σιδηρόδρομος, δρόμος, αέρας, θάλασσα - έχουν βελτιωθεί σημαντικά. Σπάνια, ωστόσο, τα όργανα της κυβέρνησης έχουν απευθείας επηρεάσει τα βήματα της ανάπτυξης του τουρισμού, τα οποία οδηγούνται από δυνάμεις της αγοράς και ιδιωτικές επιχειρήσεις. Μ' αυτό τον τρόπο, ο τουρισμός διαφέρει εμπορικά από τη γεωργία και τις άλλες αγροτικές δραστηριότητες.^{12, 30}

2.4.1 Τα προβλήματα των αγροτικών περιοχών σε σχέση με τον τουρισμό

Στα προβλήματα των αγροτικών περιοχών περιλαμβάνονται τα εξής θέματα:

- § Ο αστικός τουρισμός δεν περιορίζεται στις αστικές περιοχές αλλά ξεχύνεται στις αγροτικές περιοχές
- § Οι αγροτικές περιοχές από μόνες τους είναι δύσκολο να προσδιοριστούν και τα κριτήρια στα διαφορετικά έθνη ποικίλουν σημαντικά

- § Δεν είναι όλος ο τουρισμός που πηγαίνει στις αγροτικές περιοχές «καθαρά» αγροτικός, μπορεί να είναι αστικός και απλώς να βρίσκεται σ' αυτές τις περιοχές
- § Ο τουρισμός, ιστορικά, είναι αστική ιδέα. Η μεγαλύτερη πλειοψηφία του τουρισμού ζει σε αστικές περιοχές. Ο τουρισμός μπορεί να είναι μια αστική επιρροή στις αγροτικές περιοχές, ενθαρρύνοντας τον πολιτισμό, την οικονομική αλλαγή και τις καινούριες κατασκευές.
- § Διαφορετικές μορφές αγροτικού τουρισμού έχουν αναπτυχθεί σε διαφορετικά έθνη. Οι διακοπές βασισμένες στο αγρόκτημα είναι σημαντικές σε πολλά μέρη της αγροτικής Γερμανίας και Αυστρίας. Είναι εντούτοις πολύ σπανιότερες στην αγροτική Αμερική και τον Καναδά.
- § Η σύγκρουση της παγκόσμιας αγοράς, οι επικοινωνίες και οι τηλεπικοινωνίες έχουν αλλάξει τις συνθήκες της αγοράς και το προσανατολισμό των παραδοσιακών προϊόντων. Η ανάπτυξη «υπέρ του περιβάλλοντος» έχει οδηγήσει στην αύξηση του ελέγχου από εξωγενείς παράγοντες για τη χρήση της γης και την ανάπτυξη της έρευνας. Μολονότι, μερικές αγροτικές περιοχές έχουν την εμπειρία της ερήμωσης, άλλες της εισροής των ανθρώπων να πάρουν σύνταξη ή να κάνουν δουλειές μη παραδοσιακές. Η κάποτε ξεκάθαρη διάκριση μεταξύ αστικού και αγροτικού είναι τώρα θολωμένη από αστικοποίηση, υπεραστική επικοινωνία και δευτερογενή ανάπτυξη.
- § Ο αγροτουρισμός είναι μια περίπλοκη και πολυπρόσωπη δραστηριότητα. Περιλαμβάνει διακοπές βασισμένες στο αγρόκτημα όπως επίσης και διακοπές ειδικού ενδιαφέροντος στη φύση καθώς και οικοτουρισμό, περπάτημα, σκαρφάλωμα, ιππασία, περιπέτεια, σπορ, κυνήγι και ψάρεμα, εκπαιδευτικά ταξίδια, τουρισμό γνωριμίας με τις τέχνες και την κληρονομιά και σε μερικές περιοχές εθνολογικό τουρισμό. Υπάρχει επίσης ένα μεγάλο ενδιαφέρον αγοράς για λιγότερο ειδικές διακοπές αγροτουρισμού. Αυτό το σημείο τονίζεται από μελέτες πάνω στη σημαντική τουριστική αγορά της Γερμανίας, όπου μεγάλη απαίτηση των βασικών διακοπών είναι η ικανότητα να παρέχεται ηρεμία, ησυχία και ανάπαυση στον αγροτικό περίγυρο.

Σ' αυτή την κατάσταση δύο μύθοι έχουν αναπτυχθεί σχετικά με το ρόλο του αγροτουρισμού. Ο ένας είναι ότι ο αγροτουρισμός βασίζεται στον τουρισμό που ασχολείται με το αγρόκτημα. Ο δεύτερος ότι αυτή η ποικιλία στον τουρισμό θα «σώσει» παγκόσμια την αγροτική κοινότητα. Αυτές οι δηλώσεις είναι αναληθείς επειδή οι σχέσεις μεταξύ γεωργίας, δασοκομίας και τουρισμού είναι υπερβολικά περίπλοκες.

Ο αγροτουρισμός που βασίζεται σε ασχολίες στα αγροκτήματα έχει στεφθεί με επιτυχία σε πολλές (όχι όλες) τις περιοχές της Γερμανίας εξαιτίας του συνδυασμού μικρού μεγέθους φάρμας, ενδιαφέροντος τοπίου, μικρής απόστασης από τη κεντρική αγορά, παραδοσιακού τύπου πόλη / χώρα, που οφείλεται στην πρόσφατη αποδημία από την εξοχή στις πόλεις, την κατοχή των αγροκτημάτων, την δραστική παράδοση και την μεσολάβηση της τοπικής κυβέρνησης. Επιπλέον ο ρόλος αυτού του τύπου τουρισμού έχει μεγαλοποιηθεί εξαιτίας της τεράστιας προσοχής που έχει λάβει τόσο από το Υπουργείο Γεωργίας όσο και από τα Πανεπιστήμια.^{11,12}

2.4.2 Αγροτικός τουρισμός, μια ταχύτατα αναπτυσσόμενη αγορά

Ο αγροτικός τουρισμός δεν είναι ένα φαινόμενο που αναπτύχθηκε κατά τύχη ή προσωρινά. Μολονότι το εμπόριο ταξιδιού είναι κατά μία αίσθηση βιομηχανία «μίζας» και γίνεται βραχυπρόθεσμα, υπάρχουν δυνάμεις πίσω από την ανάπτυξη του αγροτικού τουρισμού, οι οποίες κρατούν μακροπρόθεσμα μέσα στη φύση. Αυτές οι δυνάμεις είναι μερικώς συνδεδεμένες με τις μακροπρόθεσμες αλλαγές στην αγορά του τουρισμού, μερικώς με τις εξελίξεις στις μεταφορές και τις επικοινωνίες και τέλος μερικώς με τα πρακτορεία τουρισμού βοηθώντας την αγροτική αλλαγή.

Τελικά, μπορούμε να καθορίσουμε υπεύθυνους κάποιους **παράγοντες για την ανάπτυξη του αγροτικού τουρισμού** στο παρελθόν αλλά και οι οποίοι θα συνεχίσουν να ισχύουν και στο μέλλον.

Αυτοί οι παράγοντες είναι:

§ Ανάπτυξη επιπέδου εκπαίδευσης

Κατά την μεταπολεμική περίοδο παρουσιάστηκε παγκόσμια αύξηση συμμετοχής στην δημόσια και τη ιδιωτική εκπαίδευση, η οποία είναι διαθέσιμη στους πληθυσμούς του αναπτυσσόμενου κόσμου. Αυτό περιλαμβάνει μακρές περιόδους εκπαίδευσης βασισμένες στο σχολείο, ανώτερη εκπαίδευση, και συνεχιζόμενη εκπαίδευση διαμέσου του ραδιοφώνου, της τηλεόρασης και των άλλων ΜΜΕ. Έρευνες αποδεικνύουν ότι τα αυξανόμενα επίπεδα εκπαίδευσης συγγενεύουν με το αυξανόμενο ενδιαφέρον για δημιουργία έξω από το σπίτι, τον οικοτουρισμό και άλλες διακοπές ειδικού ενδιαφέροντος.

§ Αυξανόμενο ενδιαφέρον για την πολιτιστική και πολιτισμική κληρονομιά

Εδώ και πάνω από 20 χρόνια υπάρχει μια άνθηση στο επίπεδο του ενδιαφέροντος για την κληρονομιά τόσο τη φυσική όσο και την τεχνητή. Αυτό αντανακλά πολλούς παράγοντες: το φόβο για το μέλλον, το φόβο της έλλειψης ριζών, καλύτερη εκπαίδευση, χρόνο για εξερεύνηση και τέλος καλύτερη παρουσίαση κληρονομιάς στις επόμενες γενιές. Οι αγροτικές περιοχές έχουν στην κατοχή τους ένα σημαντικό μέρος της κληρονομιάς, εξουσιάζοντας πολλά ιστορικά τοπία.¹²

§ Αύξηση του ελεύθερου χρόνου

Η αύξηση του ελεύθερου χρόνου συνδεδεμένου με τα ψηλά επίπεδα του διαθέσιμου εισοδήματος, είναι σημαντικά γεγονότα που βοήθησαν στην ανάπτυξη του τουρισμού γενικά. Ένας ειδικός προσανατολισμός αυτής της εξίσωσης είναι σημαντικός για τον αγροτικό τουρισμό. Αυτή είναι ανάπτυξη ενός μικρού διαλείμματος και το δεύτερο ή τρίτο είδος τουριστικής αγοράς. Η Ευρωπαϊκή Ένωση το 1985 σε μία έρευνα τουρισμού, έκανε σαφές ότι πάνω από το 1/3 απ' αυτούς που έκαναν διακοπές, κάνουν δύο ή περισσότερα ταξίδια που περιλαμβάνουν διανυκτερεύσεις μακριά από το σπίτι τους κάθε χρόνο. Αυτό είναι σημαντικό επειδή καθώς οι παραδοσιακού τύπου διακοπές μπορεί ακόμη να μετρήσουν ως κύριες (βασικές) διακοπές, ο αγροτικός ειδικού ενδιαφέροντος τουρισμός μπορεί να δοκιμαστεί και για δεύτερη, συνήθως μικρότερης διάρκειας μορφή διακοπών, τουρισμός χωρίς τόσο μεγάλο ρίσκο.

4 Μεταφορά και επικοινωνίες.

Έχουν βελτιωθεί τόσο γρήγορα και σε παγκόσμιο επίπεδο την μεταπολεμική περίοδο έτσι ώστε οι αποστάσεις, σε χρόνο και κόστος, δεν αποτελούν πια μεγαλειώδες πρόβλημα για τις αγροτικές περιοχές. Αυτή η ευκολία κινήσεως οφείλεται σε ένα μέρος στις τεχνολογικές εξελίξεις, όσο αφορά την συγκοινωνία με σύγχρονα αεροπλάνα, τρένα υψηλής ταχύτητας, αεροδρόμια, αυτοκινητόδρομους, ferry boats ενώ για την επικοινωνία, με αυτόματα συστήματα τηλεφωνίας και συσκευές φαξ. Επίσης, είναι πολύ διαδεδομένες οι διαδικασίες διαχείρισης χρημάτων μέσω των πιστωτικών καρτών που είναι και παγκόσμια εφαρμοσμένες. Η απόσταση πια, έγινε χαρακτηριστικό πώλησης απ' ότι εμπόδιο που ήταν τα προηγούμενα χρόνια.

§ Η ευαισθητοποίηση του σύγχρονου ανθρώπου για θέματα υγείας

Η ευαισθητοποίηση για την υγεία είναι κάτι που αυξήθηκε και συνεχίζει να αυξάνεται σταθερά, καθώς στην ιδέα της υγιεινής διαβίωσης η ενεργητική ψυχαγωγία παίζει ένα σημαντικό ρόλο. Η άσκηση και τα αθλήματα παίζουν θεμελιώδεις ρόλους στη στρατηγική του να ζεις υγιεινά. Οι αγροτικές περιοχές είναι μέρη που μπορεί να εξασφαλιστεί αναψυχή και ψυχαγωγία όλων των ειδών. Από περπάτημα σε ποδηλατοδρομία, σκι, σκαρφάλωμα ή ακόμα και προσανατολισμός. Η εξοχή θεωρείται υγεία με άφθονο φρέσκο αέρα και συνθήκες καλοζωίας. Σε αντίθεση, οι μαζικές διακοπές βασίζονται στη φόρμουλα ήλιος - θάλασσα - άμμος τα οποία γίνονται αιτίες για σοβαρά προβλήματα υγείας. Ερευνητές από την Αυστραλία, την Αμερική και την Σκανδιναβία έχουν κατηγορήσει την ηλιοθεραπεία ότι είναι υπεύθυνη για σοβαρές ασθένειες του δέρματος, από εμφάνιση ρυτίδων μέχρι εμφάνιση καρκίνου του δέρματος.

§ Το κατάλληλο ντύσιμο για την ύπαιθρο

Αυτή η δυνατότητα για κατάλληλο ντύσιμο έχει βοηθήσει τις αγροτικές διακοπές και σαν πρακτική αίσθηση αλλά και σαν αίσθηση μόδας. Οίκοι υψηλής ραπτικής δημιουργούν ρούχα με την προοπτική να κρατήσουν ζεστούς και στεγνούς τους πελάτες τους σε δυσμενείς καιρικές συνθήκες, επιτρέποντας στους τουρίστες να απολαύσουν τον υγρό καιρό και τις συνθήκες εκτός εποχής. Είναι, επίσης, γνωστό ότι ο ρουχισμός διατίθεται σε μεγάλη ποικιλία από χρώματα και σχέδια. Ο εξοπλισμός για τις υπαίθριες δραστηριότητες έχει

βελτιωθεί και πολλά αντικείμενα όπως τα ποδήλατα βουνού, το surf, και τα οχήματα 4-wheel drive έχουν επιτύχει ένα status νεωτεριστικής μόδας.

§ Τοπικές γαστρονομικές σπεσιαλιτέ

Το αυξανόμενο ενδιαφέρον για τοπικές γαστρονομικές σπεσιαλιτέ είναι εμφανές, όπως για τα μη παστεριωμένα τυριά, τα προϊόντα χωρίς χοληστερίνη και συντηρητικά. Σημαντικό κομμάτι του τύπου είναι αφιερωμένο στις σπεσιαλιτέ και την προετοιμασία τους. Οι αγροτικές διακοπές έχουν εκμεταλλευτεί αυτή την τάση επειδή η εξοχή είναι πηγή μη κατεργασμένων προϊόντων.

§ Οι πράσινες εκδόσεις

Πράσινες ονομάζονται οι εκδόσεις με θέμα την οικολογία, την προστασία της φύσης και του περιβάλλοντος.

Οι πράσινες εκδόσεις έχουν ανέβει σε υψηλά επίπεδα στις περισσότερες πολιτικές ατζέντες τα τελευταία δέκα χρόνια. Αυτό το ενδιαφέρον το έχουν εκμεταλλευτεί πολλοί προωθητές καταναλωτικών προϊόντων, συμπεριλαμβανομένων των operators.

§ Η αυθεντικότητα

Η αυθεντικότητα είναι ποιότητα που εκτιμάται συνεχώς. Στον κόσμο της τηλεόρασης και του video, του βιομηχανοποιημένου φαγητού και της ανωνυμίας, η αυθεντικότητα της εξοχής και η προσωπική επαφή που παρέχεται από τις μικρές κοινωνίες και τα καταλύματα, είναι σημαντικά πολύτιμη. Μια έρευνα κινήτρων στην Αγγλία που συντάχθηκε το 1987 τοποθέτησε την αυθεντικότητα ως το δεύτερο στοιχείο σαν λόγο για διακοπές στην εξοχή.

§ Ηρεμία και γαλήνη

Η ηρεμία και η γαλήνη είναι από τα στοιχεία που ζητούνται ανάμεσα στις απαιτήσεις πολλών τουριστών. Αυτό δεν προκαλεί καμία έκπληξη εφόσον είναι γνωστό το υψηλό επίπεδο άγχους των περισσότερων εργαζομένων. Μία

έρευνα για την γερμανική αγορά, βρήκε ότι το “switch-off relax”² ήταν η νούμερο ένα επιδίωξη απ' αυτού του είδους τις διακοπές. Αυτή η επιδίωξη ζητήθηκε από το 66% των ανταποκρινόμενων, ενώ το 47% επιθυμούσε εμπειρία στη φύση και το 32% αναζητούσε καθαρό αέρα και μη μολυσμένη ατμόσφαιρα.

§ Ο ηλικιωμένος πληθυσμός

Ο ηλικιωμένος αλλά εν ενεργεία πληθυσμός έχει γίνει παράδειγμα προς μίμηση για τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η πρόωρη σύνταξη είναι τώρα κοινός τόπος καθώς η ηλικία των 70 χρόνων είναι ακόμα ενεργή. Το 1971 το 83% των Άγγλων αντρών ηλικίας 60 έως 64 ετών ακόμα δούλευαν σε εργασίες πλήρους απασχόλησης. Αναμένεται ότι το 1995 μόνο το 55% των αντρών αυτής της ηλικίας θα συνεχίζουν να δουλεύουν με πλήρες ωράριο. Η ευκαιριακή απασχόληση επιτρέπει σ' αυτόν τον ενεργό αλλά ηλικιωμένο πληθυσμό να ταξιδεύει ευρέως. Πολλοί διαλέγουν τον αγροτουρισμό για λόγους υγείας και για να ανακαλύψουν καινούργιες μη αστικές εμπειρίες.^{12,13}

§ Η ατομική πρωτοβουλία

Η ατομική πρωτοβουλία στηρίζει την αγορά που απορρίπτει τις μαζικές δραστηριότητες του παρελθόντος. Ο αγροτουρισμός εξαιτίας της κατακερματισμένης και μικρής κλίμακας επιχειρήσεων που περιλαμβάνει, είναι εξαιρετικά ικανός να εκμεταλλευτεί αυτή τη τάση στην αγορά, παρόλο που απαιτείται υψηλή ποιότητα προϊόντων και ικανότητα φιλοξενίας.

§ Τα πρακτορεία αγροτουρισμού

Τα πρακτορεία αγροτουρισμού σε πολλές χώρες είναι ικανά για γρήγορη ενημέρωση, προσφορά βοήθειας και συμβουλών. Αυτά τα πρακτορεία συμπεριλαμβάνουν εκείνα που σχετίζονται με τη γεωργία, με τη συντήρηση της φύσης, με την ευημερία της κοινότητας, με τις τέχνες και τις χειροτεχνίες, τα εθνικά πάρκα, την οικονομική ανάπτυξη και τις μεταφορές. Μολονότι τα πρακτορεία αυτά σπάνια συντονίζουν από κοινού αυτές τις δραστηριότητες και είναι σπάνια οργανισμοί με εμπειρία στον τουρισμό, έχουν βοηθήσει πολλά συλλογικά προγράμματα και μεμονωμένες επιχειρήσεις.

² έκφραση που σημαίνει κλείνω για ξεκούραση, ξεκουράζομαι

2.5 ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΓΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Έχει συζητηθεί ότι η αγροτική έννοια συνδέεται με χαμηλές πληθυσμιακές πυκνότητες ανοικτούς χώρους και μικρής κλίμακας καταλύματα γενικά λιγότερων των 10.000 κατοίκων. Η χρήση της γης κυριαρχείται από την καλλιέργεια και την κτηνοτροφία, τη δασοκομία και τις φυσικές περιοχές. Οι κοινωνίες τείνουν προς την παράδοση. Η επιρροή του παρελθόντος είναι συχνά δυνατή. Οι κυβερνητικοί τείνουν προς τη διατήρηση παρά στη ριζική ή ραγδαία αλλαγή.³⁰

Με λίγα λόγια ο αγροτικός τουρισμός πρέπει να:

1. Βρίσκεται σε αγροτικές περιοχές.
2. Είναι λειτουργικά αγροτικός, δομημένος στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του αγροτικού κόσμου, να περιλαμβάνει μικρής κλίμακας επιχείρηση, σε ανοικτό χώρο, να έρχεται σε επαφή με τη φύση και τον φυσικό κόσμο, την κληρονομιά, και τις «παραδοσιακές» κοινωνίες και εφαρμογές.
3. Αγροτικός σε μέγεθος, τόσο κτιριακά όσο και αρχιτεκτονικά και συνήθως μικρής κλίμακας.
4. Παραδοσιακού χαρακτήρα, αναπτυσσόμενου αργά και οργανικά και συνδεδεμένο με ντόπιες οικογένειες. Θα είναι συχνά ευρέως τοπικά ελεγχόμενη και αναπτυσσόμενη για τη μακροπρόθεσμη ευημερία της περιοχής.
5. Βιώσιμος (αειφόρος) υπό την έννοια ότι η ανάπτυξη του θα πρέπει να βοηθήσει στη διατήρηση του ειδικού αγροτικού χαρακτήρα μιας

περιοχής και θα πρέπει να διατηρεί τις πηγές του. Ο αγροτικός τουρισμός πρέπει να θεωρηθεί ως δυνατό (πιθανό) εργαλείο διατήρησης και συντήρησης παρά σαν ένα εργαλείο αστικοποίησης και ανάπτυξης.

- 6.** Είναι πολλών διαφορετικών ειδών αντιπροσωπεύοντας το σύμπλεγμα αγροτικού περιβάλλοντος, οικονομίας και ιστορίας.^{6,9,12}

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ, ΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

3.1 Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Η φιλοσοφία της μορφής αγροτουρισμού - μορφής που φαίνεται να έχει εδραιωθεί στο χώρο της δυτικής Ευρώπης αλλά και σε άλλες χώρες προηγμένες - ξεκινώντας από ερεθίσματα της μορφής «φυγή από το άγχος της πόλης και το κοσμοπολίτικο περιβάλλον» ή «επιστροφή στη φύση» των προηγούμενων δεκαετιών - δένεται γύρω από την αντίληψη του σεβασμού στο φυσικό και πολιτιστικό, αλλά και αρχιτεκτονικό περίγυρο, την ανάγκη για πραγματική ψυχική και πνευματική ξεκούραση και ανάταση, την ανάγκη των ανθρώπων να βρεθούν πιο κοντά στο φυσικό περιβάλλον, χωρίς τα περιττά εκείνα στοιχεία που τους στερούν αυτή την αναζήτηση, την ανάγκη για μια μεγαλύτερη ψυχική και πνευματική προσέγγιση με άλλους ανθρώπους - έστω και αν δεν μιλούν την ίδια με εκείνο γλώσσα - την ανάγκη για μια περισσότερο ανθρώπινη και ζεστή σχέση, όπως αυτή που αναπτύσσεται ανάμεσα στον επισκέπτη και την αγροτική οικογένεια που φιλοξενεί.

Ειδικά για την Ελλάδα, όπου κομμάτια ολόκληρα, χωριά και νησιά εγκαταλείπονται, είτε πωλούνται σε τιμή ευκαιρίας στους ξένους (π.χ. Μάνη κ.λπ.) ο αγροτουρισμός με την ολοκληρωμένη μορφή που προωθήθηκε αυτή τη δεκαετία προσφέρει έργο θετικά εθνικό, στο βαθμό που παρέχει τις δυνατότητες εκείνες συγκράτησης του τοπικού πληθυσμού στις εστίες του, αναβίωσης των εθίμων του, ενίσχυσης των παραδοσιακών του τεχνών. Η αγροτική οικογένεια δεν νοιώθει πλέον έντονη την ανάγκη να πουλήσει το σπίτι της αφού μπορεί η ίδια πλέον να το εκμεταλλευτεί σωστά και να το αξιοποιήσει, μέσα από τη γνήσια παραδοσιακή ελληνική φιλοξενία.

Σε ορισμένες από τις περιπτώσεις (π.χ. Πέτρα Ν. Λέσβου) παρατηρήθηκε μικρή μεν, πλην όμως ενθαρρυντική επανάκαμψη του πληθυσμού, ιδιαίτερα νέων ανθρώπων καταγόμενων από τους τόπους αυτούς.

Από την άποψη αυτή, το πρόγραμμα του αγροτουρισμού αναδειχίνεται όχι απλά σε νέο μέσο πολιτικής περιφερειακής ανάπτυξης που στοχεύει στη

συγκράτηση (ή και την επανάκαμψη) του τοπικού πληθυσμού στις εστίες του, αλλά και μια δραστηριότητα χαράς και δημιουργίας που φέρνει τους ανθρώπους πιο κοντά, που ενεργοποιεί τις όποιες επιχειρηματικές ικανότητες των κατοίκων (που άλλως θα ευρίσκοντο σε λανθάνουσα κατάσταση), που συμβάλλει στην ανταλλαγή και διάχυση ιδεών, απόψεων, εμπειριών ανάμεσα σε λαούς και ανθρώπους, κάτω από καθαρά φυσικές καταστάσεις (χωρίς τύπους - πρωτόκολλα και εξεζητημένες συμπεριφορές).¹³

3.2 Η ΛΟΓΙΚΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Η λογική, μέσα στην οποία κινήθηκε ο τομέας αγροτουρισμού Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος της Υποδιεύθυνσης Διοίκησης, μέσα στη δεκαετία 1980-1990, ήταν η ανάπτυξη μειονεκτικών αγροτικών τόπων, μέσα από την προσέγγιση της ολοκληρωμένης, πολλαπλής και πολύμορφης παρέμβασης στους τόπους αυτούς, επιδιώκοντας παράλληλα:

- α) Τη δημιουργία αλυσιδωτών-πολλαπλασιαστικών επιδράσεων πάνω στο εισόδημα και την εν γένει ευημερία του τοπικού πληθυσμού,
- β) Την προώθηση της οικονομικής και κοινωνικής αλλά και πολιτιστικής αναβάθμισης περιοχών, που άλλως δεν θα είχαν τη δυνατότητα αυτή,
- γ) Την ενεργοποίηση του ενδογενούς δυναμικού των περιοχών αυτών (έμψυχου και άψυχου),
- δ) Την αυτοδύναμη ανάπτυξη των περιοχών αυτών, χωρίς έξωθεν" παρεμβάσεις,
- ε) Την ανάπτυξη επιχειρηματικών δραστηριοτήτων του τοπικού πληθυσμού και την συμπληρωματική απασχόληση, στα πλαίσια της τάσης πολυδραστηριότητας που χαρακτηρίζει την απασχόληση,
- στ) Την ενεργοποίηση της τοπικής αυτοδιοίκησης και των άλλων / τοπικών συλλογικών φορέων,
- ζ) Την ανάδειξη νέων τουριστικών τόπων με παράλληλη την αποσυμφόρηση των γνωστών παραθεριστικών θέρετρων της χώρας μας,

- η) Την αναβίωση παραδοσιακών τεχνών και ξεχασμένων εθίμων των περιοχών, που τονίζουν την ταυτότητα και τη μοναδικότητα των τόπων αυτών και σε τελική ανάλυση την γνήσια ελληνική ψυχή,
- θ) Τη μεταφορά πόρων - στα πλαίσια των ΜΟΠ³/Σχεδίων περιφερειακής ανάπτυξης - από τις περισσότερο, προς τις λιγότερο ευνοημένες περιοχές της χώρας, και τέλος,
- ι) Την εδραίωση νέων μορφών τουριστικής δράσης στα πλαίσια του αναπροσανατολισμού της τουριστικής πολιτικής της χώρας, που αποβλέπει σήμερα στην προώθηση ήπιων μορφών τουρισμού και ιδιαίτερα στην προώθηση του λεγόμενου «ποιοτικού τουρισμού» στη χώρα μας, όπως συνεδριακού, αγροτουρισμού, οικοτουρισμού κ.λπ., μέσα από τις οποίες ενισχύεται ο ανθρώπινος χαρακτήρας της σχέσης ανάμεσα σε φιλοξενούντα και φιλοξενούμενο, βελτιώνεται το συναλλαγματικό όφελος της χώρας, χωρίς περαιτέρω ποσοτική μεγέθυνση του ήδη υψηλού προς τη χώρα τουριστικού ρεύματος (που υπερκαλύπτει το τουριστικό δυναμικό της χώρας, με τη μορφή φυσικά του ως τώρα μαζικού τουρισμού).¹⁴

3.3 ΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Η νέα μορφή τουριστικής ανάπτυξης που αναπτύσσεται σε μη αστικό χώρο στοχεύει στα εξής:

1. Στην βελτίωση του βιοτικού επιπέδου της περιφέρειας μέσω της απαραίτητης τουριστικής υποδομής.
2. Στην συγκράτηση του αγροτικού πληθυσμού στην περιφέρεια.
3. Στην δημιουργία συμπληρωματικής απασχόλησης για τον αγροτικό πληθυσμό και στην αύξηση του εισοδήματός του.

³ Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα: Με τα προγράμματα αυτά οι βόρειες χώρες - μέλη της κοινότητας ενισχύουν τις νότιες που είναι η Γαλλία, η Ιταλία, η Ελλάδα, η Ισπανία και η Πορτογαλία.

4. Στη δημιουργία οικογενειακής ή συνεταιριστικής μορφής μικρών βιώσιμων επιχειρήσεων στην ύπαιθρο με πολλαπλασιαστικές επιπτώσεις στην οικονομία της περιοχής.
5. Στην προώθηση, διάδοση και βελτίωση αγροτικών και βιοτεχνικών χειροτεχνικών προϊόντων (μεταποίηση).
6. Στην αποκέντρωση του τουριστικού κυκλώματος και στην ανάδειξη νέων περιοχών.
7. Στην διατήρηση της οικολογικής ισορροπίας (τουρισμός μικρής κλίμακας) και στην προστασία σπάνιων φυσικών σχηματισμών.
8. Στο υψηλό επίπεδο παροχής υπηρεσιών χωρίς να υπάρξει αλλοίωση της προσωπικής σχέσης των κατοίκων με τους επισκέπτες.
9. Στη μείωση του κοινωνικού κόστους ανάπτυξης του τουρισμού στις αστικές περιοχές.
10. Στη διαφύλαξη και αξιοποίηση της πολιτιστικής τοπικής και εθνικής κληρονομιάς.
11. Στην ενεργοποίηση των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης και των συνεταιρισμών ως φορέων της τοπικής ανάπτυξης.
12. Στην συνεργασία του πρωτογενούς, δευτερογενούς και τριτογενούς τομέα παροχής υπηρεσιών της τοπικής περιοχής για την καλύτερη αντιμετώπιση της αυξημένης ζήτησης που δημιουργείται για την ικανοποίηση των αναγκών των επισκεπτών.
13. Στην ικανοποίηση των τουριστών που επιζητούν ήσυχες και οικονομικές διακοπές κοντά στη φύση και στην άμεση επαφή με τους ντόπιους και τις συνήθειές τους.
14. Στην ανάπτυξη τοπικών πρωτοβουλιών στην αγροτική κοινότητα για τη ανάδειξη των ενδογενών δυνάμεων και τη δημιουργία νέων δραστηριοτήτων.^{9,15}

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

4.1 ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΛΑΔΟΥ

Προϋπόθεση για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού είναι η κατάρτιση των κατοίκων των αγροτικών περιοχών. Γι' αυτό είναι απαραίτητο να ακολουθηθούν κάποια βήματα, μεθοδικά προσεγμένα.

Αναμφίβολα έγινε ήδη ζημιά και δυστυχώς συνεχίζεται να γίνεται ζημιά, στο όνομα της λέξης «Αγροτουρισμός». Χιλιάδες δωμάτια κατασκευάστηκαν (πρόσφατες εκτιμήσεις από την Οικιακή Οικονομία του Υπουργείου Γεωργίας στη Περιφέρεια, ανεβάζουν τον αριθμό αυτών στις 25.000), μόνο στην διάρκεια της τελευταίας πενταετίας. Εδώ δίνεται η ευκαιρία να τονιστεί λίγο παραπάνω ο ρόλος αυτής της συγκεκριμένης Υπηρεσίας, που παρά τις ελλείψεις της σε προσωπικό, ιδιαίτερα στην Περιφέρεια πρόσφερε έργο μεγάλο στα θέματα ενημέρωση -ευαισθητοποίηση, ακόμα και στα πιο πρακτικά ζητήματα, όπως μαγειρική, στρώσιμο κρεβατιών, υποδοχή επισκεπτών κ.λπ.

Καμία πάντως υπηρεσία κρατικού ή ημικρατικού φορέα δεν κατάφερε ποτέ να δώσει έναν συγκεντρωτικό αριθμό δωματίων που βαφτίστηκαν «αγροτουριστικά καταλύματα», καθώς μεγάλος αριθμός αυτών ποτέ δεν δηλώθηκε, ποτέ δεν καταχωρήθηκε κάπου.

Το να φτιάξει κανείς ένα και μόνο δωμάτιο - κατάλυμα σηματοδοτεί το τέλος μιας διαδικασίας που είναι επίπονη και αφετηριακό της σημείο έχει την ευαισθητοποίηση του τοπικού πληθυσμού και από εκεί τη συνεχή εκπαίδευση - επιμόρφωση - ομαδικότητα - συνεργασία - συντονισμό -τοπικό σχεδιασμό (Επιχειρησιακό Τοπικό Σχέδιο) χωροταξική μελέτη, μελέτη τουριστικής χωρητικότητας, στρατηγική κ.λπ.^{9,13,16}

1. Ενημέρωση

Κατ' αρχήν για να ξεκινήσει κανείς, πρέπει να βολιδοσκοπήσει προς συγκεκριμένη κατεύθυνση: Αφενός μεν προς τη μεριά της προσφοράς, ιδιαίτερα για το αν ο τοπικός πληθυσμός αποδέχεται στη πλειοψηφία του ή μη, ένα τέτοιο πρόγραμμα και αν έχει την δυνατότητα αλλά και τη θέληση να το λειτουργήσει σε μια βάση επαγγελματική. Αφετέρου δε, από την πλευρά της ζήτησης, μια έρευνα αγοράς θα μπορούσε να καταδείξει τάσεις που διαμορφώνονται στα κέντρα προέλευσης επισκεπτών, τις προτιμήσεις τους, τα πρότυπα διακοπών που επιλέγουν και από εκεί και πέρα να προχωρήσει σε άλλες εκτιμήσεις.

Άρα ξεκινάμε από μια πρώτη φάση που λέγεται ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ. Θα πρέπει να υπάρχει ενημέρωση τακτικά και περιοδικά πάνω στις σύγχρονες ευρωπαϊκές εξελίξεις και τάσεις. Κυρίως, πάνω στις εξελίξεις του Κοινοτικού Δικαίου, τις ρυθμίσεις που αφορούν αναπτυξιακά προγράμματα και ιδιαίτερα εκείνα που δίνουν την έμφαση στις τοπικές πρωτοβουλίες, με επίκεντρο τον αγροτουρισμό. Εδώ χρειάζεται συνεχής ενημέρωση, αποστολή έντυπου υλικού, ενδιαφέρον, συνεχής υποβολή ερωτημάτων προς οποιανδήποτε κατεύθυνση από την οποία θα μπορεί να αντληθεί χρήσιμη πληροφόρηση, κατανόηση σε βάθος όλων αυτών και από κει και πέρα «διάχυση» - μετάδοση της πληροφόρησης σε μια πλατύτερη σύναξη και όχι επιλεκτικά, ή μόνο σ' εκείνον που κάνει την ερώτηση και δείχνει ενδιαφέρον.

Πολλοί είναι οι αγρότες που δεν ρωτούν, ακριβώς γιατί δεν υπάρχει το ερέθισμα για να ρωτήσουν ή πιο απλοϊκά, πείτε πως δεν φτάνουν μέχρι εκεί, μέχρι δηλαδή του σημείου να ρωτήσουν ή να ψάξουν μόνοι τους και μόνες τους για κάτι το διαφορετικό, κλεισμένοι και κλεισμένες μέσα στις τοπικές τους κοινωνίες.

Θα λέγαμε, προχωρώντας παραπέρα, πως μια ανοικτή ενημέρωση δίνει και εδραιώνει το αίσθημα της διαφάνειας, ενισχύει την εμπιστοσύνη, αφαιρεί το επιχείρημα που τόσο εύκολα βγαίνει από τον κόσμο που ζει στους μικρόχωρους υπαίθρου για δήθεν «επιλεκτικές ενημερώσεις».

2. Ευαισθητοποίηση

Το επόμενο βήμα το ονομάζουμε ΕΥΑΙΣΘΗΤΟΠΟΙΗΣΗ, γιατί απλά δεν μπορούμε να βρούμε κάτι καλύτερο:

Θα το λέγαμε «μαγεία», θα το λέγαμε «ανθρώπινη προσέγγιση», θα το λέγαμε «ονειρική σύμπραξη», αλλά φεύγουμε από τα όρια του «επιστημονικού» και περνάμε στα όρια της ποίησης. Όπως και να έχει το πράγμα, η ευαισθητοποίηση έχει μέσα της την ανθρώπινη επικοινωνία, το σεβασμό στη γνώμη του άλλου, ακόμα και αν είναι ο «τρελός του χωριού»: Ίσα-ίσα επειδή είναι ο «τρελός», ο «έξω από το λούκι», όπως θα έλεγε κανείς λαϊκότερα, η γνώμη του είναι απελευθερωμένη από τον καθωσπρεπισμό και τη σκοπιμότητα και η διατύπωση της σκέψης του απελευθερωμένη από το «τι θα πουν οι άλλοι»: Αυτή τη σκέψη, ο μικρόχωρος τη χρειάζεται, ακριβώς γιατί αυτή είναι που δημιουργεί καινοτομία που τόσο βάρος της αποδίδει σήμερα η Ευρωπαϊκή Κοινότητα.

Ένας καλός τεχνοκράτης, είναι πάνω απ' όλα ένας καλός ακροατής, ακόμα και για πράγματα που μέσα του δεν τα αποδέχεται. Εδώ όμως, οι ειδικοί ασχολούνται με κόσμο της υπαίθρου, με τοπικές κοινωνίες όπου οι άνθρωποι ακόμα καλημερίζονται, νοιάζονται ο ένας για τον άλλο. Ακόμα και στον τσακωμό τους είναι πιο ζωντανοί από τους αστούς, που δεν επικοινωνούν αλλά συναλλάσσονται, σύμφωνα με τα όποια συμφέροντα τους. Να γιατί η φάση της ευαισθητοποίησης αποκτά μεγαλύτερη σημασία όταν μιλάμε για αγροτουρισμό και τις παράπλευρες του τοπικές πρωτοβουλίες. Γιατί, μέσα από μια τέτοια διεργασία μπορούν ακόμα να «τα βρίσκουν», να συνεργάζονται, αρκεί να πεισθούν πως κανείς δεν θέλει να ξεγελάσει κανέναν. Θέλουν να βλέπουν τα πάντα μέσα από τον... «ήλιο», διάφανα, κρυστάλλινα, καθαρά. Έχουν ιδέες που φοβούνται να τις εκφράσουν, μήπως οι άλλοι γελάσουν. Είναι όμως ζωντανοί, αληθινοί, ειλικρινείς και μέσα από τη διεργασία της ευαισθητοποίησης μπορείς να ακούσεις τις πιο σοφές λύσεις και σκέψεις. Αρκεί να τολμήσεις. Δεν λέω. Αυτό είναι το δυσκολότερο κομμάτι της συνολικής διεργασίας του αγροτουρισμού, του αγροτουρισμού ως έκφρασης τρόπου ζωής, τρόπου λειτουργίας. Πρέπει όμως να το τολμήσεις αν θέλεις την εμπιστοσύνη του άλλου. Διαφορετικά ο καθένας, η καθεμιά, κλείνεται πάλι - και αν αποτύχει το πείραμα, ακόμη περισσότερο - στο ατομικό του «είναι», χωρίς

ελπίδα πλέον μιας κοινωνικοποιημένης σύλληψης και συμπεριφοράς, χωρίς επιστροφή.

Αυτό το κομμάτι μοιάζει λίγο με το όνειρο, λίγο με το εκτός. Να όμως που χρειάζεται. Κάθε φορά που διαπιστώνεται η αποτυχία ενός προγράμματος που είχε όλα τα προαπαιτούμενα για να πετύχει, αρχίζουμε να αναζητάμε ή να κατασκευάζουμε αιτίες και ενόχους, χωρίς να ψάξουμε για λίγο έστω αυτό το μικρό πράγμα, που είναι τόσο εύκολο και δύσκολο μαζί. Ασφαλώς για κάποιον που σκέφτεται ξερά τεχνοκρατικά είναι πολύ δύσκολο. Θα προσπαθήσει να επιβάλλει - ως παντογνώστης - τη δική του άποψη, πιστεύοντας πως οι άλλοι που δεν έχουν τις δικές του γνώσεις, είναι απλά για να τον ακολουθήσουν.

Όμως αν αποδεχτεί την άποψη ενός άλλου ή άλλων ανθρώπων, αν τη συζητήσει, αν ψάξει λίγο, τότε θα διαπιστώσει πως όλοι βρίσκονται κατ' ανάγκη οχυρωμένοι πίσω από κάτι, μόνο για να αμυνθούν και όχι για να επικρατήσουν. Η διεργασία της ευαισθητοποίησης πέρα απ' όλα τα άλλα έχει τη δική της τεχνική, που δένει με ψυχολογία, κοινωνιολογία, επιστήμη των συμπεριφορών, δίνοντας έμφαση σ' αυτό που συζητάμε σαν «bottom-up approach», μια προσέγγιση δηλαδή που ξεκινά από τα κάτω, από τη βάση για να δώσει σχεδιασμούς καμωμένους στο τοπικό επίπεδο και όχι σχεδιασμούς που υπαγορεύονται από τα μεγάλα κέντρα λήψης αποφάσεων για λογαριασμό εκείνων που βιώνουν το πρόβλημα.

Ενημέρωση και ευαισθητοποίηση είναι τα πιο σημαντικά πράγματα, ειδικά στον αγροτουρισμό, ασύγκριτα πιο σημαντικά από το να ξεχωρίσεις κάποιον, ή κάποιους σαν «δικαιούχους» και ακόμα πιο ασύγκριτα από το να υπολογίσεις το δάνειο, το ύψος του, την ετήσια εξυπηρέτηση. Δίνοντας έμφαση τόσα χρόνια στη στεγνή τεχνοκρατική αντίληψη φτάσαμε να έχουμε σήμερα αυτή τη κατάσταση, με αυτά τα προβλήματα, με αυτές τις διαφορές, με αυτή τη κρίση εμπιστοσύνης. Σε αυτό το σημείο θίγεται το λεπτό ζήτημα της εκπόνησης των «Σχεδίων Βελτίωσης», χωρίς κανέναν άλλο σχολιασμό. Με ερέθισμα τον αγροτουρισμό, γενικεύοντας λίγο το θέμα, επισημαίνεται, πως το κυρίαρχο πρόβλημα δεν είναι το οικονομικό, ή έστω το θέμα της επιλογής των δικαιούχων, αλλά η απουσία της αληθινής ανθρώπινης επικοινωνίας, που στις μέρες μας έγινε συνώνυμο της συναλλαγής. Πρέπει να δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στις λεπτές αποχρώσεις ενός θέματος που από πρώτη εκτίμηση φαίνεται να είναι ένα καθαρά τεχνοκρατικό ζήτημα, υπόθεση μιας σκέτης και

ξερής ενημέρωσης πάνω στο πως μπορούμε να βρούμε χρήματα από την Ένωση για να «στήνουμε» αγροτουρισμούς σε όλη την Ελλάδα.

3. Εκπαίδευση - Επιμόρφωση

Οι άνθρωποι των χωριών, εκείνοι δηλαδή που βιώνουν τη σκληρή ή όχι πραγματικότητα του χώρου τους πρέπει να εκπαιδευτούν, να καταρτισθούν και να επιμορφωθούν πολύ πριν ξεκινήσουν να φτιάχνουν οτιδήποτε που θα έχει σχέση με κατασκευές, δάνεια, καταλύματα, δωμάτια, κ.λπ. Οι Κινέζοι λένε πως αντί να χαρίσεις παπούτσια στον ξυπόλητο, μάθε τον να τα φτιάχνει μόνος του και φυσικά έχουν πολύ δίκιο. Καμιά επένδυση σήμερα, σε οποιονδήποτε τομέα ή κλάδο και αν ασχοληθεί κάποιος δεν έχει την αξία και τη σημασία που έχει η επένδυση στον ανθρώπινο παράγοντα. Η εκπαίδευση από τη φύση της δεν μπορεί και δεν πρέπει να έχει τη μορφή «μια και έξω». Πρέπει να είναι συνεχιζόμενη, εναλλασσόμενη, με διαρκώς νέα ερεθίσματα, νέες εμπειρίες, νέες κρίσεις και εκτιμήσεις ώστε να παίρνει τη καθολική της διάσταση, πέρα από την όποια άλλη δυνατότητα ή επιλογή που κάνει το κάθε άτομο.^{5,14, 30}

4.2 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΤΟΥ LEADER

4.2.1 Δημιουργία αγροτουριστικών καταλυμάτων από ιδιώτες (ξενώνες και ενοικιαζόμενα δωμάτια)

Η τελική επιλογή των ενδιαφερόμενων φορέων γίνεται από τους Φορείς Διαχείρισης του Προγράμματος. Κατά προτεραιότητα προτιμώνται τα παραδοσιακά σπίτια και οι περιοχές που συνδέονται άμεσα με τις μορφές τουρισμού που θα αναπτυχθούν. Καθορίζονται οι δικαιούχοι του προγράμματος βάση της υπάρχουσας κτιριακής κατάστασης, τις ανάγκες επισκεπτών, την καταλληλότητα φορέα, τις ανάγκες της περιοχής κ.λπ. Οι προδιαγραφές των δωματίων καθορίζονται σύμφωνα με αυτές του ΕΟΤ και τις ανάγκες των περιοχών. Τα δωμάτια εντάσσονται στο δίκτυο για τις κρατήσεις δωματίων στα Γραφεία Αγροτουρισμού.

4.2.2 Κοινοτικοί ξενώνες

Οι ξενώνες δημιουργούνται σε ήδη υπάρχοντα παραδοσιακά κτίρια στις αντίστοιχες κοινότητες, οι οποίες παρουσιάζουν κάποια τουριστική κίνηση, αλλά το κίνητρο για τους ιδιώτες παραμένει χαμηλό και το κόστος μεγάλο.

4.2.3 Πρότυπες αγροτουριστικές μονάδες

Είναι αγροτουριστικά καταλύματα όπου ο επισκέπτης συμμετέχει ενεργά στην καθημερινή ζωή των παραγωγών καθώς και στην παραγωγή. Στόχος είναι να δώσει την ευκαιρία στους επισκέπτες και κυρίως τους κατοίκους των πόλεων να έρθουν σε επαφή με την αγροκτηνοτροφική παραγωγή και να «επιστρέψουν για λίγο στη φύση». Η μορφή αυτή εφαρμόζεται με μεγάλη επιτυχία από τη δεκαετία του 1960 στη Γαλλία.¹⁷

4.2.4 Διαμόρφωση και δημιουργία κατασκηνώσεων

Οι κατασκηνώσεις αποτελούν πόλο έλξης επισκεπτών κυρίως μαθητών και μπορούν να ενισχύσουν την τοπική οικονομία με τη δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης και αγορά διάθεσης τοπικών προϊόντων. Οι κατασκηνώσεις προορίζονται να φιλοξενούν κυρίως νέους, οι οποίοι θα έρθουν σε επαφή με τους κατοίκους και τον τρόπο ζωής της περιοχής και θα γνωρίσουν τη φυσική και πολιτιστική ιστορία της περιοχής και

ευαισθητοποιηθούν σε θέματα περιβαλλοντικής προστασίας. Σε ειδικές περιπτώσεις οι κατασκηνώσεις θα προσφέρουν μαθήματα σε διάφορα θέματα κυρίως καλλιτεχνικά τμήματα, τα οποία θα περιλαμβάνουν μαθήματα φωτογραφίας, κινηματογραφίας, μουσικής και αθλημάτων (τένις, ιππασία κ.λπ.).

4.2.5 Δημιουργία ορεινών καταφυγίων

Στόχος της ενέργειας από τη δημιουργία ορεινών καταφυγίων είναι η ανάπτυξη του οικολογικού - ορειβατικού φυσιολατρικού τουρισμού στην περιοχή εφαρμογής. Για το λόγο αυτό προτείνεται η δημιουργία τουριστικών καταφυγίων σε συγκεκριμένες περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλλους που υπάρχει ήδη ορειβατική δραστηριότητα.

4.2.6 Δημιουργία παραδοσιακών χώρων εστίασης

Στα πλαίσια της προσπάθειας για την ανάπτυξη αγροτουρισμού στην περιοχή εφαρμογής, προτείνεται η δημιουργία παραδοσιακών χώρων εστίασης και χώρων αναψυχής για την εξυπηρέτηση των επισκεπτών. Η διαμόρφωση των χώρων αυτών μπορεί να περιλαμβάνει τη χρήση παραδοσιακών υλικών (ξύλινα τραπέζια, καρέκλες). Προτείνεται να σερβίρονται φαγητά από την τοπική κουζίνα.

4.2.7 Δημιουργία τουριστικών περιπτέρων

Τα τουριστικά περίπτερα μπορούν να εξυπηρετούν τους επισκέπτες της περιοχής και έτσι θα συμβάλλουν στην αύξηση του αριθμού των επισκεπτών στην περιοχή.

4.2.8 Αγροτουριστικά συγκροτήματα συνεταιριστικής μορφής

Τα αγροτουριστικά συγκροτήματα συνεταιριστικής μορφής αναπτύχθηκαν κυρίως στην Ιταλία, είτε με τη μορφή πανσιόν μέσα στο αγρόκτημα είτε με τη μορφή συνεταιρισμού προβολής τοπικών προϊόντων, που παράλληλα διαχειρίζεται και ένα αγροτουριστικό συγκρότημα (συνήθως με μορφή μικρού ξενοδοχείου).

Το ενδιαφέρον στοιχείο έγκειται στην παρουσία των **γυναικών** στους συνεταιρισμούς αυτούς, γεγονός που συνδέεται και με την παραγωγή από τις

ίδιες, ντόπιων προϊόντων (γλυκά, υφαντά, κεραμικά, τυροκομικά προϊόντα, κρασιά κ.λπ.).

Συχνά δημιουργούνται και εκθετήρια αγροτικών προϊόντων ή και μικρά μουσεία που απεικονίζουν την ιστορία και τον πολιτισμό της περιοχής. Τέτοιας μορφής αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί εμφανίστηκαν και στην Ελλάδα.

4.2.9 Αγροτουρισμός σε οικισμούς

Οικισμοί που χτίζονται με παραδοσιακά υλικά ώστε να δίνουν την εικόνα ενός παραδοσιακού χωριού, μια πρόσφατη εξέλιξη με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Αυτή η μορφή γνωρίζει μεγάλη άνθηση τα τελευταία χρόνια στην Κεντρική Ευρώπη αλλά και σε ορισμένες χώρες της Αφρικής. Χτίζονται ολόκληρα **χωριά** ή γίνονται επεμβάσεις σε εγκαταλελειμμένους οικισμούς ώστε να μοιάζουν παραδοσιακά. Παράλληλα δημιουργείται μια σημαντική υποδομή (μαγαζιά και εστιατόρια) που επιδιώκεται να δίνει την εικόνα ενός παραδοσιακού χωριού (τοπικά υλικά, διακόσμηση, πώληση τοπικών προϊόντων).

Μεγάλη σημασία, δίνεται στην μικρή κλίμακα των κτισμάτων που επιδιώκεται να είναι ενταγμένα στο φυσικό περιβάλλον και παρ' όλο που το κάθε κτίσμα έχει αυτονομία (κουζίνα, μπάνιο, χώροι κ.λπ.) υπάρχουν και κτίσματα που στοχεύουν στην δημιουργία κλίματος «κοινότητας».

Αυτοί οι οικισμοί είναι επιχειρήσεις εμπορικού χαρακτήρα και η ένταξή τους ή όχι στους τύπους αγροτουρισμού είναι θέμα ερμηνείας. Η κυριότερη αντίρρηση είναι ότι λείπουν οι αγρότες και η αγροτική εκμετάλλευση και η γνωριμία των τουριστών με τα χαρακτηριστικά της αγροτικής ζωής είναι περισσότερο επιφανειακή, γι' αυτό και τέτοιες περιπτώσεις θεωρούνται ότι ανήκουν σε ένα τύπο με «σκηνοθετημένη αυθεντικότητα». Η τελευταία περίπτωση, στόχο έχει να θέσει και το πρόβλημα των σύγχρονων εξελίξεων στον αγροτουρισμό, που τον μετατρέπουν από μία παραδοσιακή μορφή οικογενειακού τουρισμού στην ύπαιθρο, σε μια εμπορευματοποιημένη μορφή τουρισμού.

Αυτή ακριβώς η εξέλιξη εξηγεί και την ανάγκη των επιχειρήσεων του κλάδου είτε να εξειδικεύονται είτε να προσφέρουν διαρκώς και περισσότερες υπηρεσίες.

Τέτοιες εξειδικεύσεις είναι οι εξής:

- ü Ως προς το επίπεδο των ανέσεων π.χ. αγροτουρισμός υψηλών προδιαγραφών (αγροκτήματα πολυτελείας στην Τοσκάνη, αγροτουριστικά χωριά στην Αυστρία, Γερμανία κ.λπ.).
- ü Ως προς το εύρος της παράλληλης υποδομής ιδιαίτερα όσον αφορά αθλητισμό και παιδιά, π.χ. τένις, κολύμπι, ιππασία, ορειβασία, παιδικές χαρές κ.λπ. Αυτή η παράλληλη υποδομή άλλωστε συχνά είναι ο παράγοντας - κλειδί της επιτυχίας της επένδυσης.
- ü Ως προς τις δυνατότητες συνδυασμού με άλλες ειδικές μορφές τουρισμού π.χ. χειμερινό, αθλητικό, φυσιολατρικό, περιηγητικό, εκπαιδευτικό, οικοτουρισμό κ.λπ.^{17,18,31}

Αυτές οι αναγκαίες εξειδικεύσεις έχουν οδηγήσει και σε μια εκτεταμένη υποδομή εκπαίδευσης στις χώρες με παράδοση στον αγροτουρισμό που στοχεύουν στην γνωριμία των αγροτών με το αντικείμενο του αγροτουρισμού, στην παροχή πρακτικών γνώσεων διαχείρισης και λογιστικής των επιχειρήσεων αυτών, αλλά και σε μαθήματα οργάνωσης των επιχειρήσεων και μάρκετινγκ.

Την εκπαίδευση αυτή παρείχε αρχικά το κράτος που παράλληλα δανειοδοτούσε και ενθάρρυνε την ανάπτυξη τέτοιων επιχειρήσεων αλλά στην συνέχεια, μέρος αυτής της εκπαίδευσης έχουν αναλάβει οι ενώσεις των ιδιοκτητών και οι οργανισμοί που προωθούν και προβάλλουν αυτή τη μορφή τουρισμού.^{17,18}

4.3 ΚΑΘΟΡΙΣΜΟΣ ΚΡΙΤΗΡΙΩΝ ΕΝΤΑΞΗΣ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΣΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Ως προς τον προσδιορισμό των κριτηρίων ένταξης περιοχών στο πρόγραμμα αγροτουρισμού, ενδεικτικά αναφέρουμε ότι:

- ♦ Αποκλείονται οι τουριστικά κορεσμένες περιοχές όπως αυτές περιγράφονται στο ΦΕΚ 797/Β/1986 όπου δεν επιτρέπεται η δημιουργία νέων κλινών ή υπνοδωματίων ανεξάρτητα από λειτουργική μορφή ή τάξη ή δυναμικότητα.
- ♦ Προωθούνται, αντίθετα, οι περιοχές εκείνες που διαθέτουν τουριστικούς πόρους, έχουν προσπελασιμότητα και στοιχειώδη υποδομή, είτε ακόμη προοπτική δημιουργίας της, έχουν την ανάγκη ανάπτυξης δραστηριοτήτων που συμβάλλουν στην οργανική διασύνδεση του αγροτουριστικού προγράμματος με την τοπική παραγωγή, έχουν την ανάγκη συγκράτησης είτε επανάκαμψης του τοπικού πληθυσμού στις εστίες του, προσφέρονται για την ανάπτυξη ειδικών μορφών τουρισμού, είτε τέλος, έχουν την ανάγκη κάλυψης συγκεκριμένου τοπικού ενδιαφέροντος.^{17,18}

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

5.1 Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Σαφώς, ενώ η τουριστική αγορά είναι ακόμα περιορισμένη, ο αγροτουρισμός ήδη συνεισφέρει πολύτιμα στις αγροτικές οικονομίες. Η συνεισφορά του μπορεί να εκφραστεί όχι μόνο με οικονομικούς όρους, αλλά και με όρους εργασιών, συνεισφοράς στην διατήρηση της χρηματοδότησης, ενθάρρυνσης για την υιοθέτηση νέων πρακτικών εργασίας, και ένεσης μιας νέας ζωτικότητας σε μερικές οικονομίες που έχουν αποδυναμωθεί.

Συνολικά, ο αγροτουρισμός υπόσχεται **δυνατά οφέλη** στην αγροτική ανάπτυξη.

Αυτά παρουσιάζονται στη συνέχεια:

1. Η διατήρηση της εργασίας είναι εξαιρετικά σημαντική στις αγροτικές περιοχές όπου η μείωση της απασχόλησης είναι συχνά ενδημική. Οι ροές του τουριστικού συναλλάγματος μπορούν να βοηθήσουν στη διατήρηση της εργασίας σε υπηρεσίες όπως η λιανική πώληση, η μεταφορά, η φιλοξενία και η ιατρική φροντίδα. Μπορεί επίσης να παρέχει πρόσθετο εισόδημα για τους αγρότες και, σε μερικές περιπτώσεις, για τους δασοφύλακες και τους ψαράδες. Η διατήρηση της εργασίας δεν είναι τόσο πολιτικά σαγηνευτική όσο η δημιουργία εργασίας, αλλά, βοηθώντας τη βιωσιμότητα μικρών κοινοτήτων, είναι κρίσιμη για την επιβίωση των περιθωριακών περιοχών. Μελέτες στην αγροτική Αυστρία, Σουηδία και Ιρλανδία έχουν τεκμηριώσει τον ρόλο του τουρισμού στη διατήρηση της εργασίας.
2. Η δημιουργία εργασίας είναι μια περαιτέρω δυνατότητα εάν ο αγροτουρισμός είναι επιτυχής. Οι θέσεις εργασίας δημιουργούνται στο ξενοδοχείο και στα εμπόρια τροφοδοσίας, αλλά μπορεί επίσης να λάβουν χώρα και στις μεταφορές, στη λιανική πώληση και στην παροχή

πληροφοριών πολιτιστικής και πολιτισμικής κληρονομιάς. Μελέτες στη Βρετανία υποστηρίζουν ότι η δημιουργία εργασίας διαφέρει κατά είδος επιχείρησης. Η στέγαση σε αγροικίες με προσφορά και πρωινού, μπορεί να δημιουργήσει μέχρι και 23 θέσεις εργασίας για κάθε 100.000 λίρες Αγγλίας, των τουριστικών εσόδων. Οι συνέπειες της δημιουργίας εργασίας είναι λιγότερο εμφανείς στα ξενοδοχεία και στα κάμπινγκ, αποδίδοντας περίπου 6 θέσεις εργασίας σε κάθε 100.000 λίρες Αγγλίας των εσόδων. Παρόμοια νούμερα με προσέγγιση 5 και 6 θέσεων εργασίας για κάθε 100.000 λίρες Αγγλίας εσόδων, έχουν υπολογιστεί για αγροτικά θέλγητρα.

3. Η ποικιλία εργασίας; ενθαρρύνεται από την ανάπτυξη του αγροτουρισμού. Οι περισσότερες αγροτικές κοινωνίες έχουν μικρή ποικιλία εργασιών εκτός από τις καλλιέργειες και τις βασικές υπηρεσίες. Μεγαλύτερη ποικιλία εργασίας εμπλουτίζει τις αγροτικές κοινωνίες και βοηθά στη διατήρηση των επιπέδων πληθυσμού.
4. Η πολυδραστηριότητα είναι ένα επιπλέον χρήσιμο προϊόν του τουρισμού στην ύπαιθρο. Πολυδραστηριότητα είναι ο όρος που χρησιμοποιείται όταν ένα άτομο ή μία οικογένεια διεξάγει περισσότερους από έναν τύπο δουλειάς για να διατηρήσουν το εισόδημα τους. Ένας ενασχολούμενος αγρότης θα μπορούσε επίσης να προσφέρει στέγαση, να βοηθήσει την τοπική διοίκηση στα υπηρεσιακά καθήκοντα και να λειτουργήσει σαν δάσκαλος του σκι. Οι ψαράδες μπορούν να παίρνουν τα τουριστικά γκρουπ σε ταξίδια για ψάρεμα με καλάμι, σε αποστολές παρατήρησης φαλαινών έξω από τις ακτές του Καναδά και των Ηνωμένων Πολιτειών, ή σε εκδρομές παρατήρησης πουλιών έξω από τις ακτές της Ιρλανδίας και της Σκωτίας. Η πολυδραστηριότητα φυλάγεται από την ύφεση σε κάθε τομέα. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό στο γενικό αγροτικό πλαίσιο εξαιτίας της πολιτισμικής σημασίας της οικογένειας σαν μονάδας σε πολλές παραδοσιακές κοινωνίες.
5. Η διατήρηση των υπηρεσιών είναι ζωτικής σημασίας στις αγροτικές περιοχές. Ο αγροτουρισμός μπορεί να βοηθήσει με τρεις τρόπους:

- α)** Οι υπηρεσίες πληροφόρησης των επισκεπτών μπορούν να παρέχονται σε υπάρχοντες τόπους, όπως είναι τα μαγαζιά. Έτσι το αυξανόμενο εισόδημα, από την εισαγωγή συναλλάγματος ρέει εάν η πληρωμή γίνεται για τη δράση τους ως έξοδα πληροφοριών,
- β)** Οι υπηρεσίες επίσης μπορούν να ωφεληθούν από τους πρόσθετους πελάτες, οι οποίοι είναι οι επισκέπτες. Τα υψηλά επίπεδα δημοτικής μεταφοράς στην αγροτική Αυστρία και Ελβετία υπάρχουν εν μέρει λόγω της «υποστήριξης» που δέχονται από τους παραθεριστές.
- γ)** Για να διατηρήσουν και να ενισχύσουν όσο το δυνατόν περισσότερο το ανθρώπινο δυναμικό τους, οι υπηρεσίες συχνά χρειάζεται να προσφέρουν νέα προϊόντα, να είναι διαθέσιμες σε διαφορετικές στιγμές και να καταλαβαίνουν τις νέες αγορές.

Τελικά η σημασία του τουρισμού στις εθνικές οικονομίες μπορεί να δυναμώσει την πολιτική επιχειρηματολογία για τις επιχορηγήσεις για τη βοήθεια διατήρησης των υπηρεσιών.

- 6.** Η υποστήριξη των αγροκτημάτων είναι ένα σημαντικό ζήτημα σε όλες τις πολιτικές ατζέντες. Πολλές μελέτες έδειξαν ότι τα εισοδήματα των αγροκτημάτων μπορούν να υποστηριχτούν από τον αγροτουρισμό, μέσω κάθε είδους στεγαστικών επιχειρήσεων, ενισχύοντας τα αγροκτήματα με αυξημένες πωλήσεις της αγροτικής παραγωγής και αυξάνοντας τους ρυθμούς της γυναικείας δραστηριότητας μέσω πρόσθετης απασχόλησης, εκτός αγροκτημάτων. Υπάρχουν ευρέως διαδιδόμενες παραλλαγές στα επίπεδα συμμετοχής των αγροτών στον αγροτουρισμό διαμέσου των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης που ποικίλουν κατά περιοχή, μέγεθος αγροκτήματος, ηλικία του αγρότη και άλλους παράγοντες. Ενώ έρευνες δείχνουν ότι τα οικονομικά οφέλη είναι κύριας σημασίας στην παρακίνηση των αγροτών να μπουν σε τουριστικές επιχειρήσεις, οι έρευνες επίσης τονίζουν ότι πολλοί αγρότες πετυχαίνουν ένα κοινωνικό «δώρο». Οι επισκέπτες φέρνουν ποικιλία και

συντροφιά σ' αυτό που μπορεί να είναι ένας μοναχικός και περιορισμένος τρόπος ζωής.

7. Η δασοκομία είναι μια σημαντική δραστηριότητα σε πολλά υψίπεδα και κλιματολογικά οριακές περιοχές. Οι δασικές περιοχές έχουν υποστεί σοβαρά κοινωνικοοικονομικά προβλήματα τα τελευταία χρόνια, μερικώς εξαιτίας της εκμηχάνισης της κοπής των δέντρων και της επεξεργασίας, και μερικώς εξαιτίας της πτώσεως των τιμών και της μειωμένης ζήτησης ξυλείας. Ο αγροτουρισμός μπορεί να βοηθήσει τη δασοκομία διαφοροποιώντας τις πηγές εισοδήματος για τις δασικές κοινότητες εάν τα ειδικά χαρακτηριστικά του δασικού περιβάλλοντος για ψυχαγωγία πραγματοποιηθούν και αναπτυχθούν.
8. Η διατήρηση των τοπίου έχει γίνει ένα αυξανόμενο σημαντικό είδος προστασίας της πολιτιστικής και πολιτισμικής κληρονομιάς. Η κίνηση προστασίας των εθνικών πάρκων ακόμα προοδεύει και οι περισσότερες χώρες τώρα έχουν μεριμνήσει ώστε να διαφυλάξουν πολλά είδη τοπίων. Τα τοπία είναι κρίσιμης σημασίας για τον αγροτουρισμό αλλά, παράλληλα, η χρήση επισκεπτών είναι ζωτικής σημασίας στη βιομηχανία διατήρησης του τοπίου. Η χρήση επισκεπτών φέρνει οικονομικά κέρδη και συντελεί στη δημιουργία θέσεων εργασίας για τη διατήρηση και επισκευή των παραδοσιακών τοπίων που φθείρονται από τις ψυχαγωγικές δραστηριότητες.
9. Μικρότεροι οικισμοί στην ύπαιθρο έχουν πάντοτε μεγαλύτερο κίνδυνο να χάσουν τη βιωσιμότητά τους, επειδή δεν μπορούν να συντηρήσουν τις πολλές υπηρεσίες οι οποίες τώρα απαιτούν μεγαλύτερους πληθυσμούς για να τους υποστηρίξουν. Ο τουρισμός υπαίθρου μπορεί να βοηθήσει τα μικρότερα καταλύματα να επιζήσουν, επειδή μικρότεροι τόποι ασκούν ειδική έλξη στους επισκέπτες. Προσεκτική διαχείριση από αυτή τη διαδικασία είναι ωστόσο απαραίτητη.
10. Οι αγροτικές τέχνες και χειροτεχνίες κατέχουν μια ειδική θέση στην πολιτισμική κληρονομιά των περιοχών και των εθνών. Πολλοί

σχολιαστές έχουν σημειώσει ότι ο τουρίστας μπορεί να βοηθήσει τις τέχνες και τις χειροτεχνίες, ταυτόχρονα αναγνωρίζοντας την σημασία τους και αγοράζοντας τα προϊόντα χειροτεχνίας. Οι ροές εισοδήματος από αυτές τις δραστηριότητες είναι καλά τεκμηριωμένες. Η υποστήριξη ανάμεσα στις τέχνες και τον τουρισμό μπορεί να είναι μια αμφίδρομη διαδικασία. Πολλές κοινότητες τώρα χρησιμοποιούν τα φεστιβάλ τεχνών και χειροτεχνίας, σαν έναν μηχανισμό προώθησης για να ενθαρρύνουν τους επισκέπτες να έρθουν στις περιοχές τους.

11. Η πολιτισμική παροχή ήταν πάντα περιορισμένη στις αγροτικές περιοχές. Η έλλειψη σημαντικών ευκολιών όπως θέατρο, όπερα, μουσική και πινακοθήκες, υπήρξε ένας από τους πολλούς παράγοντες που ενθαρρύνουν την ελάττωση του αγροτικού πληθυσμού.

Τα φεστιβάλ και τα άλλα γεγονότα που περιγράφονται στην προηγούμενη παράγραφο έκαναν δυνατό, οι αγροτικές περιοχές να επεκτείνουν την πολιτισμική παροχή τους καλώντας καλλιτέχνες επί πληρωμή και μικρές ορχήστρες και στηρίζοντας αυτές τις αγορές με πωλήσεις εισιτηρίων στους επισκέπτες.

12. Η συντήρηση της Φύσης όπως η διατήρηση του τοπίου, είναι ένας καθορισμένος στόχος των περισσότερων σύγχρονων κυβερνήσεων. Είναι, ωστόσο, μια ακριβή διαδικασία. Ο αγροτουρισμός μπορεί να ενθαρρύνει την διατήρηση της φύσης με την νομισματική έννοια. Πολλοί υπολογισμοί έχουν γίνει για την αξία της φύσης στον τουρισμό. Σε μεγάλη κλίμακα, υπολογίζεται ότι κάθε ελέφαντας αξίζει 14.375 δολάρια Αμερικής στην οικονομία της Κένυας. Σε μικρότερη κλίμακα ο Βρετανικός Βασιλικός Σύλλογος για την προστασία των πουλιών, έχει αποδείξει ότι ακόμα και μικρός αριθμός πουλιών μπορούν να βοηθήσουν στη συντήρηση των μαγαζιών στα χωριά, από τις αγορές των επισκεπτών. Οι επισκέπτες είναι προετοιμασμένοι να πληρώσουν για να δουν τη φύση. Οι περισσότερο προστατευόμενες περιοχές και πολλά εθνικά πάρκα επιτυχημένα χρεώνουν είσοδο. Το ποσό μπορεί να

αυξηθεί. Η χρέωση είναι ένα πολυσυζητημένο σημείο στους κύκλους προστασίας του περιβάλλοντος.

- 13.** Το οικοδομημένο ιστορικό περιβάλλον μπορεί να ωφεληθεί από τον αγροτουρισμό με δύο τρόπους, α) Πολλές ιστορικές ιδιοκτησίες τώρα χρεώνουν για είσοδο για να διατηρήσουν τα οικοδομήματα τους, τους κήπους και τα άλση που τα περιβάλλουν. β) Υπάρχουν σπουδαία κτίρια από το παρελθόν τα οποία έχουν θεωρηθεί περιττά. Εκκλησίες που έχουν χάσει το εκκλησίασμα τους, κάστρα έχουν χάσει τους πολέμους τους, κτίρια αγροκτημάτων έχουν γίνει πολύ μικρά για τον σύγχρονο εξοπλισμό, σταθμοί έχουν χάσει τα τρένα τους και αποθήκες καναλιών δεν έχουν πια την κυκλοφορία μαουνών. Η τουριστική βιομηχανία μπορεί συνήθως να χρησιμοποιήσει αυτά τα περιττά κτίρια, κερδοφόρα και επινοητικά, θέλγητρα ιδίω δικαιώματι.
- 14.** Περιβαλλοντικές βελτιώσεις όπως η πλακόστρωση των χωριών και τα σχέδια κανονισμών κυκλοφορίας, η διάθεση των υπονόμων και των σκουπιδιών μπορεί να βοηθηθεί από τα τουριστικά έσοδα και τις πολιτικές πιέσεις από τις τουριστικές αρχές. Αυτά βοηθούν την ανάπτυξη της περηφάνιας του τόπου, σημαντική στη διατήρηση του υφιστάμενου πληθυσμού και των επιχειρήσεων, και στην έλξη νέων εταιριών και οικογενειών.
- 15.** Οι μικρές ψαράδικες κοινότητες υποφέρουν πολύ από τα φθίνοντα αποθέματα ψαριών, τα ποσοστά περιορισμών και διεθνών απαγορεύσεων σε μερικές δραστηριότητες. Ένας αριθμός από αυτές τις κοινότητες μπορεί επιτυχημένα να χαρίσει ποικιλία στο ψάρεμα που γίνεται από σπορ, στην παρατήρηση πουλιών και φώκιας και στην παράκτια περιήγηση. Μερικές περιβαλλοντικές ομάδες υποστηρίζουν ότι το εν δυνάμει έσοδο από την παρατήρηση της φάλαινας και των δελφινιών θα μπορούσε να ξεπεράσει το εισόδημα από το πιάσιμο της φάλαινας για κρέας.

16 Ο ρόλος της γυναίκας μέσα στις αγροτικές κοινότητες, στο παρελθόν ήταν περιορισμένος. Η καλλιέργεια, η δασοκομία και η δουλειά στα ορυχεία ήταν πολύ «αντρικές» εργασίες. Οι εναλλακτικές δουλειές για τις γυναίκες ήταν πολύ λίγες. Γυναίκες σπάνια εμπλέκονταν στην τοπική πολιτική. Η διαδεδομένη χειραφέτηση των γυναικών, συνοδευόμενη από τις δυνατότητες που προσφέρει ο αγροτουρισμός, μαζί, έχουν κάνει πολλά σε αρκετές περιοχές για να απελευθερώσουν τα ταλέντα και τις ενέργειες του γυναικείου μισού του πληθυσμού. Μελέτες δείχνουν ότι οι τουριστικές επιχειρήσεις έχουν αυξήσει τη δύναμη των γυναικών μέσα στην οικογένεια και την κοινότητα. Η εμπειρία στην Ισπανία, Ελλάδα, Γαλλία, Βρετανία και Ιρλανδία, έχει αποδείξει πόσο η ευέλικτη και ανοικτόμυαλη προσέγγιση των γυναικών στις νέες ιδέες και την συνεργατική δουλειά, έχει βοηθήσει την ανάπτυξη και οδηγεί επιτυχημένα προγράμματα αγροτουρισμού. Η ανάπτυξη του ρόλου των γυναικών θα μπορούσε να κάνει πολλά για την οικονομική και κοινωνική ευημερία πολλών αγροτικών περιοχών.

17. Οι νέες ιδέες και πρωτοβουλίες θα είναι απαραίτητες εάν οι αγροτικές κοινότητες πρόκειται να ευημερήσουν μέσα στον 21ο αιώνα. Οι προσπάθειες για την στήριξη της καλλιέργειας, της δασοκομίας και της παροχής υπηρεσιών από τις κρατικές επιχορηγήσεις έχουν κάνει πολλά στο να αναπτυχθεί ένα καθεστώς εξάρτησης μέσα στην ύπαιθρο. Οι νέες προκλήσεις και η άγρια ανταγωνιστική φύση της τουριστικής αγοράς, μπορούν να κάνουν πολλά στο να ενθαρρύνουν επιχειρήσεις και νέες μεθόδους. Υπάρχουν επίσης στοιχεία ότι ο αγροτουρισμός μπορεί να δράσει σαν καταλύτης στο να φέρει νέες επιχειρήσεις, κάθε είδους, μέσα στις αγροτικές κοινότητες.^{18, 19,20}

5.2 ΓΥΝΑΙΚΕΙΟΙ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ

Η γυναίκα της υπαίθρου και μάλιστα η Γυναίκα στο Συνεταιρισμό μπορεί κάτω από μια παρακολούθηση στο αρχικό στάδιο και επιμόρφωση σωστή και υπεύθυνη, να αναδειχθεί σε επιχειρηματική φυσιογνωμία εξωτερικεύοντας κάποιες από τις ικανότητες της που βρίσκονταν ενδεχομένως σε λανθάνουσα κατάσταση.

Με βάση αυτή την εισαγωγική παρατήρηση, θα πρέπει να υπογραμμιστεί το γεγονός ότι, αναμφισβήτητα, όπου εφαρμόστηκε το πρόγραμμα του αγροτουρισμού και πέτυχε στην πράξη, τον κύριο και αποκλειστικό λόγο είχε η Γυναίκα της υπαίθρου. Η ίδια η φύση της φαίνεται να δένεται με την λειτουργία του αγροτουρισμού.

Χαρακτηριστικά όπως ευαισθησία, φιλόξενη διάθεση, φροντίδα του νοικοκυριού, ευρηματικότητα, επιμέλεια, καθαριότητα, χωρίς να είναι προνόμια γυναικεία φαίνεται να έχουν μεγαλύτερη απήχηση στις γυναίκες. Είναι μάλλον ακριβώς τα στοιχεία που χρειάζονται για την επιτυχία.

Μα πάνω από όλα είναι αυτά που προσδίδουν στο πρόγραμμα του αγροτουρισμού την ειδοποιό διαφορά, ως προς τον τουρισμό - επάγγελμα, τον μαζικό και απρόσωπο τουρισμό.

Ευαισθησία και επιχειρηματικότητα, λοιπόν, δένονται στη γυναίκα με τρόπο μοναδικό και αποτελούν τα στοιχεία της επιτυχίας του όλου σχήματος, που η Πολιτεία φιλοδοξεί να αναβαθμίσει σε μέσο πολιτικής ανάπτυξης μειονεκτικών χώρων.

Αφού ξεπεράστηκαν τα πρώτα ελληνικά ταμπού του στυλ «ποιόν θα βάζουμε τώρα σπίτι μας;» και άλλα τέτοια, οι αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί δημιουργήθηκαν -και μάλιστα από τις γυναίκες της κάθε περιοχής. Πρωτοπόρος ήταν η Πέτρα της Λέσβου. Ακολούθησαν τα Μαστιχοχώρια της Χίου (τα νότια μεσαιωνικά χωριά) και ο κύκλος έκλεισε με τις Πρέσπες.²¹

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ – ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

6.1 ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ – ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ

Ενώ πολλά πλεονεκτήματα απορρέουν από την ανάπτυξη του αγροτουρισμού, μπορεί να υπάρχουν και προβλήματα. Όλες οι οικονομικές δομικές ευθυγραμμίσεις μπορούν να διασπάσουν, διαλύσουν, αναστατώσουν ευαίσθητα περιβάλλοντα. Και, καθώς οι κατάλογοι με τα νούμερα των αγροτικών πρακτορείων βοήθειας θα το πιστοποιούν, οι αγροτικές κοινότητες μπορούν να είναι υπερβολικά ανθεκτικές στις καινούριες ιδέες. Τα προβλήματα στην ανάπτυξη και διαχείριση του τουρισμού της υπαίθρου, παραθέτονται παρακάτω:

6.1.1 Η απειλή για το περιβάλλον

Ο αγροτουρισμός κινείται μέσα σε ευαίσθητα φυσικά περιβάλλοντα. Μερικοί από τους πιο ελκυστικούς προορισμούς τουρισμού διαθέτουν από τα πιο ευαίσθητα περιβάλλοντα. Αυτοί περιλαμβάνουν θαλάσσιες και λιμναίες ακτές, υδροβιότοπους, περιοχές με ψηλά βουνά και πολικές περιοχές. Πολλές μελέτες έχουν υπογραμμίσει τις απειλές τις οποίες ο τουρισμός έχει ήδη φέρει στο περιβάλλον. Εντατικό σκι έχει καταστρέψει τη βλάστηση και έχει ενθαρρύνει την καθίζηση. Το σκαρφάλωμα στα βουνά διαβρώνει τις όψεις των βουνών και με μοντέρνα μηχανήματα καταστρέφει τη φυσική τους κατάσταση. Το περπάτημα και η ιππασία φθείρει τα μονοπάτια στις βαριά χρησιμοποιημένες περιοχές και ο θόρυβος και τα σκουπίδια διώχνουν και τραυματίζουν τα άγρια δημιουργήματα. Οι υπάρχουσες πρακτικές καλλιέργειας ανατρέπονται από τη φωτιά και τον ανταγωνισμό για έργα. Η ησυχία, η ηρεμία και η αυθεντική φύση της εξοχής μπορεί σοβαρά να αναστατωθούν. Όλες αυτές οι εκροές μπορούν να αντιμετωπιστούν με κάποια επέκταση από επιδέξιο μάνατζεμεντ της εξοχής.¹²

6.1.2 Η κοινωνικο-πολιτιστική απειλή

Καθώς η εισροή από μεγάλα νούμερα επισκεπτών μπορεί να αναστατώσει το φυσικό κόσμο, έτσι μπορούν και οι επισκέπτες να εκμεταλλευτούν τον μικρής κλίμακας, στατικό και καλά οργανωμένο κοινωνικοπολιτισμικό κόσμο της αγροτικής κοινότητας. Τα πρότυπα κερδών αλλάζουν, οι σχέσεις επιτυχίας - αποτυχίας αλλοτριώνονται, τα θεμέλια της δύναμης δοκιμάζονται. Πιο ουσιαστικά, οι κοινωνιολόγοι έχουν από καιρό αναγνωρίσει ότι η επίδραση των «προηγμένων» πολιτισμών στους «παραδοσιακούς» πολιτισμούς, σχεδόν πάντα φέρνει αλλαγή στον παραδοσιακό πολιτισμό και όχι στην αντίθετη κατεύθυνση. Η διαδικασία έχει εξεταστεί λεπτομερώς στις μεσογειακές και στις αλπικές χώρες. Αλλά η διαδικασία είναι περισσότερο τονισμένη εκεί όπου ειδικά εθνικά ή γλωσσολογικά γκρουπ εμπλέκονται.²²

6.1.3 Το ζήτημα της εγκατάστασης

Μερικές πετυχημένες αγροτουριστικές περιοχές στα καναδέζικα Rockies, στην νοτιοδυτική Αγγλία και σε τμήματα των Άλπεων, έχουν συμπεράνει ότι η επιτυχία στην αγορά επισκεπτών έφερε προβλήματα καταλύματος για τους ντόπιους. Μικρές κοινότητες σπάνια έχουν μεγάλο πλεόνασμα καταλυμάτων. Αν θέλουν να κρατήσουν το ύφος και το χαρακτήρα τους δεν πρέπει να επεκταθούν πολύ και γρήγορα. Το κατάλυμα μπορεί να αγοραστεί για την εγκατάσταση του επισκέπτη, αφού έχει χρησιμοποιηθεί παλιότερα για προσωπική εξυπηρέτηση. Η αγορά στέγασης από τους ανθρώπους της πόλης σαν δεύτερη κατοικία, είναι σπάνια και φέρνει μικρά οικονομικά οφέλη στην τοπική κοινότητα. Η στέγαση μπορεί να αγοραστεί σαν οίκος ευγηρίας από τους παραθεριστές που ερωτεύονται τις περιοχές διακοπών τους. Όλες αυτές οι επιδράσεις υψώνουν τις τιμές και δημιουργούν εντάσεις μέσα στις αγροτικές κοινωνίες.^{12,18}

6.1.4 Είσοδος επιχειρήσεων στην αγορά

Για λόγους που θα αναφερθούν αργότερα, πολλοί αγρότες και επαγγελματίες δεν αποφασίζουν να μπουν στην τουριστική αγορά όταν τους

παρουσιάζονται οι ευκαιρίες. Έρευνες δείχνουν, ότι σε εξαιρετικές περιπτώσεις, πάνω από το 80% των επιχειρήσεων που έχουν σχέση με τον τουρισμό σε μικρές πόλεις και χωριά, ανήκουν, διευθύνονται και ελέγχονται από εισερχόμενους και μη τοπικούς επιχειρηματίες. Από μερικές απόψεις οι εισοδηματίες μπορούν να εξασφαλίσουν μια σημαντική μεταβίβαση εταιριών, κεφαλαίων και επιδεξιότητας. Αλλά παρόλα αυτά μπορούν να παρουσιάσουν και προβλήματα. Μπορεί να γίνουν αναισθητοι απέναντι στην τοπική παράδοση, τον πολιτισμό, τις πρακτικές εργασίας και τον αρχιτεκτονικό ρυθμό. Μπορεί να μην χρησιμοποιήσουν τοπικούς τροφοδότες για αγαθά και υπηρεσίες. Μπορεί να επαναπατριστούν τα κέρδη και το κεφάλαιο, κερδίζοντας έξω από την περιοχή. Έχουν μικρή πιστή στην καινούρια βάση της επιχείρησης τους και συχνά την εγκαταλείπουν όταν οι συνθήκες εμπορίου χειροτερεύουν. Εξίσου σημαντικό είναι ότι, δημιουργούν εντάσεις μεταξύ ντόπιων και εισοδηματιών και κάνουν λίγα για να αλλάξουν τον υπό εξάρτηση πολιτισμό, που είναι συχνός σε πολλές αγροτικές περιοχές.

6.1.5 Η κυκλοφοριακή συμφόρηση

Η κυκλοφοριακή συμφόρηση συνήθως σε δρόμους αλλά και σε μερικές περιπτώσεις στη θάλασσα και τον αέρα, μπορεί να είναι ένα τεράστιο πρόβλημα αν η περιοχή είναι επιτυχής στο να προσελκύει τουρίστες. Στενοί δρόμοι εύκολα παραγεμίζουν από την κυκλοφορία, τα πάρκινγκ γίνονται προβληματικά και σε εξαιρετικές περιπτώσεις υπηρεσίες που έχουν ανάγκη δεν μπορούν να κάνουν επείγοντα τηλεφωνήματα. Η ελκυστικότητα μιας περιοχής σαν προορισμός μπορεί να μειωθεί, κατεβάζοντας την αγορά. Οι τεχνικές μάνατζμεντ για το κυκλοφοριακό και καλύτερα η χρησιμοποίηση της μεταφοράς του κοινού μπορεί να βοηθήσουν, αλλά τα χρήματα και οι επιδεξιότητες που είναι απαραίτητες δεν είναι συνήθως διαθέσιμα.

6.1.6 Ο σχεδιασμός, ο τοπικός έλεγχος, η συμμετοχή του κοινού και ο συνεταιρισμός

Όλα τα παραπάνω συγκεντρώνουν πολλά από τα σημεία που μέχρι τώρα έχουν καλυφθεί. Σ' έναν ιδανικό κόσμο, οι ντόπιοι και οι επιχειρηματίες θα μπορούσαν να ρυθμίσουν την ανάπτυξη του τουρισμού με τέτοιο τρόπο ώστε τα προβλήματα να συζητούνται νωρίτερα και να μικραίνουν, ενώ τα

πλεονεκτήματα να μεγαλώνουν. Οι έλεγχοι σχεδίων θα εγγυόντουσαν μια προσεκτική ισορροπία της ανάπτυξης μεταξύ του τουρισμού και της χρησιμοποίησης της γης. Διαφορετικά είδη δραστηριότητας τουρισμού θα χωρίζονταν σε ζώνες, σε περιοχές, που θα τους ταίριαζαν καλύτερα τέτοιοι τύποι ανάπτυξης. Εργοδότες και εργαζόμενοι θα μπορούσαν να παρακολουθήσουν απλά μαθήματα εκπαίδευσης ικανοτήτων και επιδεξιότητων στο μάρκετινγκ, τη φιλοξενία, την ερμηνεία και το σχεδιασμό του τουρισμού. Η κοινωνία θα μπορούσε να νιώθει ότι κατέχει την «ιδιοκτησία» της βιομηχανίας της σε μια πλατύτερη αίσθηση. Σαν αποτέλεσμα, ο επισκέπτης θα ένιωθε τη γενικότερη αίσθηση του καλωσορίσματος από τους οικοδεσπότες. Αλλά ο πραγματικός κόσμος είναι σπάνια ιδανικός. Η οικονομική δύναμη του εισερχόμενου επιχειρηματία και η δύναμη των επιδέξιων εξωτερικών παραγόντων συμπεριλαμβανομένων και των tour operators και των υπεύθυνων του τουριστικού συμβουλίου, ευνοώντας τον τοπικό έλεγχο, σπάνια επιτυγχάνουν.²²

6.2 ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

6.2.1 Θετικές και αρνητικές επιπτώσεις

Οι επιπτώσεις από την ανάπτυξη του αγροτουρισμού είναι πολλές και συχνά περίπλοκες, έτσι ώστε να είναι δύσκολο να αναλυθούν ξεχωριστά π.χ. κοινωνικές από οικονομικές επιπτώσεις. Θα επιδιώξουμε γι' αυτό το λόγο να δούμε και τις επανασυνδέσεις που υπάρχουν ανάμεσα στις διαφορετικές επιπτώσεις.

- **Οικονομικές επιπτώσεις**

Σε πολλές περιοχές με αγροτουρισμό, δημιουργήθηκε το φαινόμενο να διατηρείται μια γεωργία «βιτρίνας» απλώς, για να δικαιολογείται το γεγονός ότι πρόκειται για αγροτική εκμετάλλευση με οικονομικά ενεργούς αγρότες, που είναι προαπαιτούμενο για να υπάρχει τέτοια μονάδα. Κατ' αυτόν τον τρόπο η γεωργική εκμετάλλευση γίνεται «διακοσμητική» στην λειτουργία μιας καθαρά τουριστικής επιχείρησης. Αυτό το πρόβλημα δείχνει ότι για τους νεότερους

αγρότες απαιτούνται και επιπλέον κίνητρα εκτός από το εισόδημα του αγροτουρισμού για να παραμείνουν οικονομικά ενεργοί αγρότες. Το θέμα αυτό είναι σημαντικό, γιατί στη μεταπολεμική περίοδο, στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, ο αγροτουρισμός χρησιμοποιήθηκε σαν εργαλείο άσκησης της αναπτυξιακής και περιφερειακής πολιτικής στις υποβαθμισμένες ή προβληματικές αγροτικές περιοχές. Για αυτόν το λόγο οι ενισχύσεις, τα κίνητρα και οι επενδύσεις που δόθηκαν ήταν πολλά και μακροπρόθεσμα με στόχευση ακριβώς τη συγκράτηση οικονομικά ενεργών αγροτών στην περιφέρεια. Σε κάθε δανειοδότηση άλλωστε ο όρος αυτός είναι απαραίτητος: πρέπει να αφορά υπαρκτή αγροτική εκμετάλλευση με οικονομικά ενεργούς αγρότες.

Στην πορεία της ανάπτυξης του αγροτουρισμού δημιουργήθηκε και ένα άλλο πρόβλημα συνδεδεμένο με τις οικονομικές αλλαγές που επήλθαν σ' αυτές τις εκμεταλλεύσεις. Θα έπρεπε να θεωρούνται αυτοί οι ιδιότυποι αγρότες - επιχειρηματίες του τουρισμού, σαν αγρότες ή σαν ελεύθεροι επαγγελματίες ως προς τις φορολογικές τους υποχρεώσεις. Η λύση του θέματος αυτού δεν ήταν απλή γιατί συνδεόταν με το θέμα της φορολογικής ταξινόμησης των επαγγελματιών, τις ειδικές νομοθετικές ρυθμίσεις που αφορούν τους αγρότες και την ιδιομορφία αυτής της διπλής απασχόλησης που οδηγεί σε άντληση εισοδημάτων από διαφορετικές πηγές. Γίνεται αντιληπτό ότι αυτό οδηγεί και σε μια αλλαγή της επαγγελματικής ένταξης των αγροτών, που δίνει σημασία στην κύρια πηγή εισοδήματος και όχι στην δηλωμένη απασχόληση.

Ο αγροτουρισμός λειτουργεί κατ' αυτόν τον τρόπο σαν ένας παράγοντας καθοριστικών οικονομικών και κοινωνικών αλλαγών τόσο στις αντιλήψεις των αγροτών, όσο και στις παραγωγικές σχέσεις που προϋπήρχαν.

Ολοκληρώνοντας τις οικονομικές επιπτώσεις θα αναφερθούμε και στον τουρίστα που προτιμάει τον αγροτουρισμό, κυρίως λόγω των χαμηλών τιμών του και του οικογενειακού του χαρακτήρα. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι μεγάλο μέρος της υποδομής του αγροτουρισμού στις ευρωπαϊκές χώρες συνδέθηκαν με την ανάπτυξη του κοινωνικού τουρισμού. Πρόκειται δηλαδή για μια μορφή φτηνών διακοπών και άρα απευθύνεται σε πολλές ομάδες αγοραστών.^{18,22}

- **Κοινωνικές επιπτώσεις**

Οι κοινωνικές επιπτώσεις αφορούν τόσο τους τουρίστες όσο και τους ντόπιους. Ο τουρίστας θεωρείται ότι σε τέτοιας μορφής τουριστική δραστηριότητα, βρίσκει τη δυνατότητα να επανακτήσει την ισορροπία που οι ρυθμοί εργασίας και η ζωή στην πόλη τον έκαναν να χάσει. Αυτή η διαπίστωση συνδέεται με το γεγονός ότι το μεγαλύτερο μέρος των τουριστών προέρχεται από αστικά κέντρα και είναι οικογενειάρχες. Συνδέεται επίσης με την άποψη ότι το φυσικό και δομημένο περιβάλλον ενός αγροκτήματος σε αντίθεση με μια παραθαλάσσια περιοχή τουρισμού διακοπών επιτρέπει τη χαλάρωση και την ξεκούραση χωρίς εντάσεις (π.χ. βραδινή ζωή και διασκέδαση στις περιοχές τουρισμού διακοπών). Μια δεύτερη κοινωνική επίπτωση συνδέει αυτή την μορφή διακοπών με την ανάγκη για επιστροφή στην φύση που εννοείται σαν μια επιστροφή σε ένα παρελθόν, οικονομικά και περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά που δεν υπάρχουν στην καθημερινή πραγματικότητα του τουρίστα. Αυτή η επιστροφή είναι ένα ετήσιο «ταξίδι» που επιτρέπει στον τουρίστα να συνεχίζει κατόπιν να ζει στους έντονους ρυθμούς της ζωής στην πόλη.

Τέλος, σημαντικό στοιχείο του αγροτουρισμού είναι ότι επιβάλλει στον τουρίστα μια ενεργή τουριστική δραστηριότητα σε αντίθεση με την παθητικότητα του τουριστικού πακέτου. Ο τουρίστας είναι συμμετοχος τόσο στην τοπική κοινωνική ζωή όσο και στις ποικίλες δραστηριότητες (επιμορφωτικές, αθλητικές, φυσιολατρικές) που προσφέρονται σ' αυτόν και την οικογένεια του. Ο οικογενειακός χαρακτήρας του αγροτουρισμού άλλωστε είναι μια ακόμη πλευρά αυτής της ενεργοποίησης των τουριστών. Για τους ντόπιους ο αγροτουρισμός προσφέρει αρχικά την δυνατότητα μιας άμεσης, πρόσωπο με πρόσωπο, επαφής με τους τουρίστες, γεγονός που σπάζει την απομόνωση και το αίσθημα του κοινωνικού αποκλεισμού. Επιπλέον γίνεται αιτία να επανεκτιμηθούν τα στοιχεία της αγροτικής δομής αλλά και σε πολλές περιπτώσεις συμβάλλει (π.χ. αγροτικά μουσεία) στη διατήρηση των στοιχείων της τοπικής ιστορίας που αλλιώς θα χανόντουσαν.

Τέλος, η αύξηση των εισοδημάτων οδηγεί σε μια μερική ανεξαρτησία των νεότερων μελών της οικογένειας αλλά και των γυναικών, γεγονός που οδηγεί συχνά σε συγκρούσεις αλλά και σε τελική εγκατάλειψη του αγροτικού

επαγγέλματος όπως θα δούμε στη συνέχεια. Πρόκειται για μια εξέλιξη που συνδέεται και με οικονομικούς παράγοντες.

Ο αγροτουρισμός είναι μια μορφή επαγγελματικής πολυδραστηριότητας στον αγροτικό χώρο, δηλαδή επιτρέπει στον αγρότη να αντλεί τα εισοδήματα του από δύο ή τρεις πηγές. Αυτό το γεγονός, ξεκινώντας από τους αρχηγούς των οικογενειών, οδήγησε σταδιακά πολλά από τα νεότερα μέλη της οικογένειας στην μερική ή απόλυτη εγκατάλειψη του αγροτικού επαγγέλματος. Η πορεία αυτή οφείλεται τόσο στα αυξημένα εισοδήματα όσο και στα κοινωνικά και καταναλωτικά πρότυπα των τουριστών που οδηγούν τους νέους σε απόρριψη του αγροτικού επαγγέλματος. Η επισήμανση αυτού του φαινομένου έγινε σε περιοχές αγροτικές με ανάπτυξη τουρισμού διακοπών ή αγροτουρισμού και οδήγησε σε προβληματισμό, όσον αφορά το στόχο της διατήρησης οικονομικά ενεργού αγροτικού πληθυσμού στην ύπαιθρο.

- **Περιβαλλοντικές επιπτώσεις**

Οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις της ανάπτυξης του αγροτουρισμού αποτέλεσαν επίσης ένα καθοριστικό στοιχείο της προτίμησης του. Θεωρείται κατ' αρχάς ότι ο αγροτουρισμός εκφράζει την έννοια της «ενταγμένης» τουριστικής ανάπτυξης στην ύπαιθρο, «σέβεται» δηλαδή την υπάρχουσα κοινωνική, οικονομική, πολιτιστική και περιβαλλοντική δομή. Η άποψη αυτή στηρίζεται στο γεγονός ότι δεν απαιτούνται μεγάλης έκτασης παρεμβάσεις στο φυσικό περιβάλλον (π.χ. ανέγερση ξενοδοχείων, εστιατορίων) καθώς και ότι εγγενές χαρακτηριστικό του αγροτουρισμού είναι η μικρή κλίμακα του δομημένου χώρου στις μονάδες αυτές.

Μια δεύτερη επίπτωση είναι ότι το ουσιαστικό κίνητρο που οδηγεί τους τουρίστες εκεί συνδέεται άμεσα με το περιβάλλον και την προστασία του. Αυτό γίνεται τόσο μέσα από τις δραστηριότητες στην αγροτική εκμετάλλευση όσο και από τις παράλληλες δραστηριότητες που κυριαρχούνται από την φυσιολατρία.

Δεν είναι τυχαίο ότι ο αγροτουρισμός στηρίζεται και προωθείται και από την πληθώρα οικολογικών οργανώσεων, αλλά και από σωματεία που προωθούν την ορειβασία, την περιήγηση, την φυσική ζωή κ.λπ. Ουσιαστικά, για τα παιδιά ιδίως αυτές οι δραστηριότητες αποτελούν μια δυναμική περιβαλλοντική αγωγή που συμβάλλει στην εμπέδωση της ιδέας του περιβάλλοντος.

Υπάρχει τέλος, μια εξέλιξη τα τελευταία δέκα χρόνια που αναφέρεται στην προσπάθεια προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς της υπαίθρου μέσω διεθνών προγραμμάτων που στοχεύουν συνδυασμένα στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, στην ανάπτυξη «ήπιων» μορφών τουριστικής ανάπτυξης, όπως ο αγροτουρισμός, στην ανάδειξη και προστασία των μνημείων ή παραδοσιακών οικισμών της περιοχής που συνδέονται με την τοπική ιστορία και τον πολιτισμό. Πρόκειται ουσιαστικά για μια προσπάθεια να ενταχθεί ο αγροτουρισμός σε μια συνδυασμένη αναπτυξιακή στρατηγική του τουρισμού στις περιοχές της Ευρώπης με πλούσιο πολιτιστικό παρελθόν.^{18,21,23,24}

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

**ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ
ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ
Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Νοτίου Αιγαίου (Π.Ε.Π.)
2000-2006**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

7.1 ΝΟΤΙΟ ΑΙΓΑΙΟ

Χάρτης Νοτίου Αιγαίου

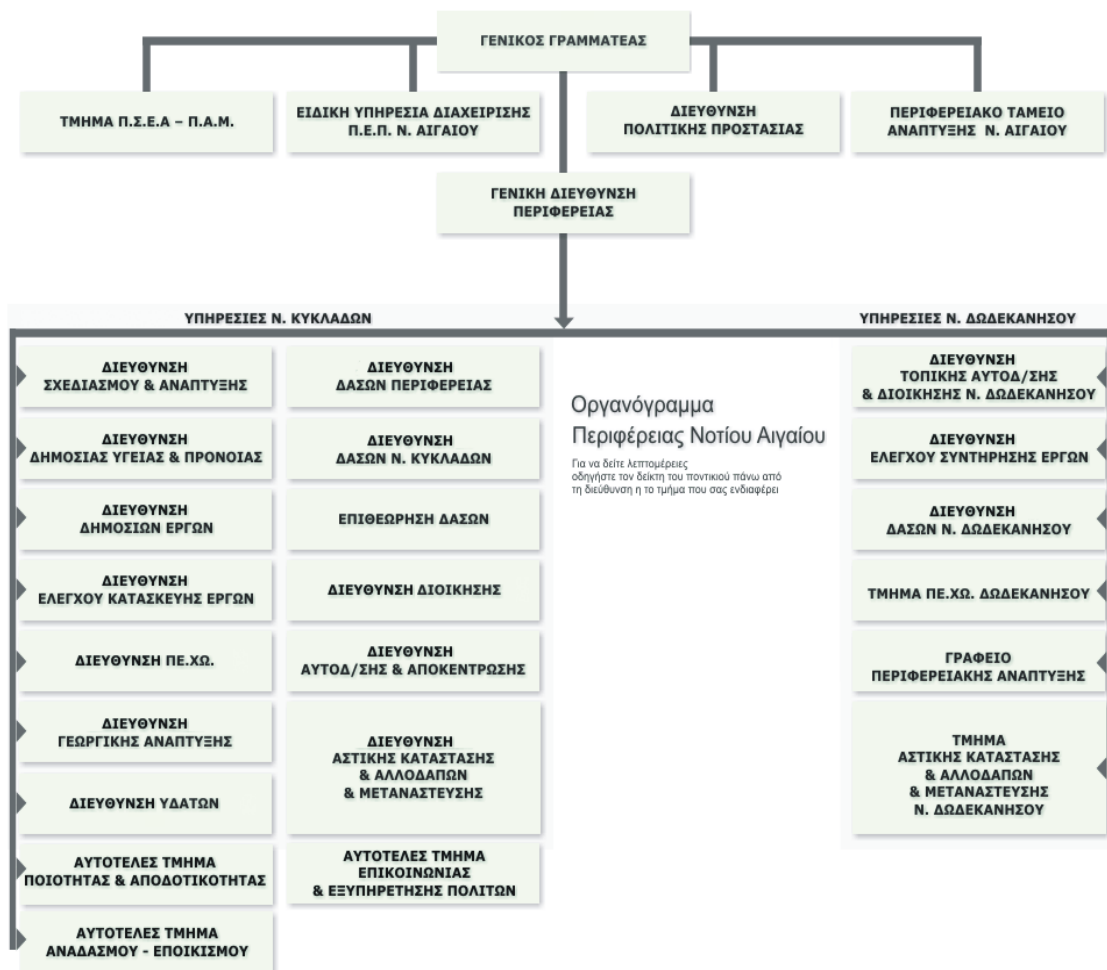
Η Περιφέρεια Νότιου Αιγαίου απαρτίζεται από τους νομούς Κυκλάδων και Δωδεκανήσου. Ο νομός Κυκλάδων περιλαμβάνει 26 κατοικημένα νησιά και έχει πρωτεύουσα την Ερμούπολη Σύρου. Ο νομός Δωδεκανήσου 18 κατοικημένα νησιά με πρωτεύουσα τη Ρόδο. Σύμφωνα με την απογραφή του 2001, ο πληθυσμός της Περιφέρειας είναι 486,680 κάτοικοι.

Η έδρα της Περιφέρειας βρίσκεται στην Ερμούπολη Σύρου. Γραφεία η Περιφέρεια έχει επίσης στη Ρόδο. Γενικός Γραμματέας της Περιφέρειας Νότιου Αιγαίου είναι ο κ. Χαρ. Κόκκινος.

Η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου βρίσκεται στο νοτιοανατολικό άκρο της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με έδρα την Ερμούπολη της νήσου Σύρου. Η Περιφέρεια καλύπτει συνολική έκταση 5,286 τετραγωνικών χιλιομέτρων και καλύπτει το 4% της συνολικής έκτασης της χώρας.

Η πολυδιάσπαση της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου, καθώς και οι έντονες ενδοπεριφερειακές ανισότητες στο χώρο, δημιουργούν ένα ιδιόμορφο χαρακτήρα στην Περιφέρεια. Η ιδιομορφία αυτή αποτέλεσε στο παρελθόν αλλά και στο παρόν παράγοντα καθοριστικό της μορφής και του ρυθμού ανάπτυξής της και αναμένεται να είναι καθοριστική και για το μέλλον.^{25,26}

7.2 ΟΡΓΑΝΟΓΡΑΜΜΑ

Οργανόγραμμα Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου

7.3 ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΕΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΕΙΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου περιλαμβάνει τις Νομαρχιακές αυτοδιοικήσεις: Κυκλάδων και Δωδεκανήσου.

7.3.1 Κυκλάδες (Δήμοι-Κοινότητες):

1. Αμοργού
2. Ανάφης
3. Άνδρου
4. Αντιπάρου
5. Άνω Σύρου
6. Δονούσης
7. Δρυμαλίας
8. Εξωμβούργου
9. Ερμουπόλεως
10. Ηράκλειας
11. Θήρας
12. Ιητών
13. Κέας
14. Κιμώλου
15. Κορθίου
16. Κουφονησίων
17. Κύθνου
18. Μήλου
19. Μυκόνου
20. Νάξου
21. Οίας
22. Πανόρμου
23. Πάρου
24. Ποσειδωνίας
25. Σερίφου
26. Σικίνου

27. Σίφνου
28. Σχοινούσας
29. Τήνου
30. Υδρούσας
31. Φολεγάνδρου

7.3.2 Δωδεκανήσου (Δήμοι – Κοινότητες):

1. Αγαθονησίου
2. Αρχαγγέλου
3. Αστυπάλαιας
4. Ατταβύρου
5. Αφάντου
6. Δικαίου
7. Ηρακλειδών
8. Ιαλυσσού
9. Καλλιθέας
10. Καλυμνίων
11. Καμείρου
12. Καρπάθου
13. Κάσου
14. Κω
15. Λειψών
16. Λέρου
17. Λινδίων
18. Μεγίστης
19. Νισύρου
20. Νότιας Ρόδου
21. Ολύμπου
22. Πάτμου
23. Πεταλούδων
24. Ρόδου
25. Σύμης

26. Τήλου

27. Χάλκης^{25,26}

7.4 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ (ΠΕΠ) ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Το Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα (ΠΕΠ) Νότιου Αιγαίου είναι ένα από τα 24 Επιχειρησιακά Προγράμματα του Γ' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης (ΚΠΣ). Το Πρόγραμμα άρχισε να υλοποιείται με την έγκρισή του από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, την άνοιξη του 2001 και θα ολοκληρωθεί στις 31 Δεκεμβρίου 2008. Με συνολικό αναθεωρημένο προϋπολογισμό 566 εκ. € (εκ των οποίων 514 εκ. € αποτελούν δημόσια δαπάνη ενώ άλλα 52 εκ. € αναμένεται να συνεισφέρει ο ιδιωτικός τομέας) αποτελεί το μεγαλύτερο αναπτυξιακό πρόγραμμα που έχει υλοποιηθεί ποτέ στο Νότιο Αιγαίο -δηλαδή τις Κυκλάδες και τη Δωδεκάνησο. Επισημαίνεται ότι από τα 514 εκ. € της δημόσιας δαπάνης, τα 404 εκ. περίπου εισφέρει η Ευρωπαϊκή Ένωση ενώ τα υπόλοιπα το ελληνικό δημόσιο. Και αυτό γιατί το ΠΕΠ Νότιου Αιγαίου χρηματοδοτείται (κατά προσέγγιση) κατά 75% από τα Διαρθρωτικά Ταμεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και κατά 25% από το ελληνικό δημόσιο.

Ήδη σήμερα (Απρίλιος 2007) 616 έργα υποδομής και δράσεις κοινωνικής αλληλεγγύης είναι σε εξέλιξη ή έχουν ολοκληρωθεί. Υπολογίζεται ότι ο αριθμός των έργων θα πλησιάσει τελικά τα 650. Πολλά από αυτά περιλαμβάνουν μεγάλο αριθμό δράσεων κοινωνικής αλληλεγγύης και προώθησης ίσων ευκαιριών (πχ. παιδικούς σταθμούς, μονάδες βοήθειας στο σπίτι κλπ.) ή ιδιωτικές επενδύσεις (πχ. εκσυγχρονισμό επιχειρήσεων, ίδρυση νέων κ.ά.).^{25,26}

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8^ο

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ (Π.Ε.Π.) ΝΟΤΙΟΥ

ΑΙΓΑΙΟΥ 2000-2006

ΠΑΡΟΥΣΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

8.1 ΒΑΣΙΚΟΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ

8.1.1 Γεωγραφικά μορφολογικά στοιχεία

Η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου, στη διοικητική διαίρεση της οποίας περιλαμβάνονται τα νησιωτικά συμπλέγματα των νομών Κυκλάδων και Δωδεκανήσου, βρίσκεται στο νοτιοανατολικό άκρο της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με έδρα την Ερμούπολη της νήσου Σύρου. Η Περιφέρεια καλύπτει συνολική έκταση 5,286 τετραγωνικών χιλιομέτρων και καλύπτει το 4% της συνολικής έκτασης της χώρας.

Η πολυδιάσπαση της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου, η οποία αποτελείται από 79 συνολικά νησιά και πλήθος βραχονησίδων (48 κατοικημένα και 31 ακατοίκητα) που βρίσκονται σε σχετικά μεγάλη απόσταση από το κέντρο, από την έδρα της Περιφέρειας και μεταξύ τους, καθώς και οι έντονες ενδοπεριφερειακές ανισότητες στο χώρο, δημιουργούν ένα ιδιόμορφο χαρακτήρα στην Περιφέρεια. Η ιδιομορφία αυτή αποτέλεσε στο παρελθόν αλλά και στο παρόν παράγοντα καθοριστικό της μορφής και του ρυθμού ανάπτυξής της και αναμένεται να είναι καθοριστική και για το μέλλον.

Την πλειονότητα των νησιών χαρακτηρίζει το ορεινό και άγονο του εδάφους, με υπέδαφος φτωχό σε ορυκτό πλούτο, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων, ενώ είναι έντονη η στενότητα σε υδάτινους και ενεργειακούς πόρους. Αντιθέτως, συγκριτικό πλεονέκτημα της Περιφέρειας αποτελούν οι πλούσιοι φυσικοί και πολιτιστικοί πόροι.²⁷

8.1.2 Πληθυσμός

Η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου κατατάσσεται στις λιγότερο προβληματικές περιοχές της χώρας ως προς τα βασικά χαρακτηριστικά του

ανθρώπινου δυναμικού, παρουσιάζοντας πληθυσμιακή ευρωστία με χαμηλά ποσοστά ανεργίας. Η πληθυσμιακή εξέλιξη 1971-1991 παρουσιάζει μία αύξηση της τάξεως του 24.17%, γεγονός το οποίο κατατάσσει την Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου στην πρώτη θέση των Περιφερειών της χώρας βάσει της πληθυσμιακής μεταβολής τους.

Έτη	Περιφέρεια		Ελλάδα	
	Πραγματικός πληθυσμός	Ποσοστό μεταβολής	Πραγματικός πληθυσμός	Ποσοστό μεταβολής
1971	207,354		8,768,641	
1981	233,529	12.62 %	9,740,417	11.08 %
1991	257,481	10.26 %	10,259,900	5.33 %
1998	270,115	4.90 %	10,506,130	2.40 %

Ο αστικός πληθυσμός ανέρχεται στο 35% του συνολικού πληθυσμού (στοιχεία απογραφής 1991) και παρουσιάζει τάσεις μείωσης σε σχέση με τα στοιχεία απογραφής 1981. Ο αγροτικός πληθυσμός ανέρχεται στο 40% του συνολικού πληθυσμού και παρουσιάζει πτώση, ενώ ο ημιαστικός πληθυσμός σταδιακά αυξάνεται και ανέρχεται στο 25% του συνόλου. Η πληθυσμιακή πυκνότητα της Περιφέρειας ανέρχεται σε 51.1 κατοίκους ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο, έναντι 79.7 κατοίκων ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο πληθυσμιακής πυκνότητας της χώρας.

Εν τούτοις, η συνολική αυτή εικόνα της Περιφέρειας, αναφορικά με την πληθυσμιακή της ευρωστία, δεν αντικατοπτρίζει τις σοβαρές ενδοπεριφερειακές ανισότητες και τις καθυστερήσεις στην ανάπτυξη που συνεπάγονται οι πιο πάνω ανισότητες.

Οι σημαντικές ενδοπεριφερειακές αναπτυξιακές διαφοροποιήσεις, διαπιστωμένες από την περίοδο εφαρμογής του Α' ΚΠΣ (1989-93), έχουν οδηγήσει και έχουν καταστήσει αποδεκτή την κατάταξη των νησιών της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου σε τρεις τουλάχιστον ομάδες, σύμφωνα με τον πίνακα που ακολουθεί, βάσει συγκεκριμένων κριτηρίων ανάπτυξης. Στις ομάδες αυτές διαφαίνεται η ανάγκη να προστεθεί και μια τέταρτη, η οποία

περιλαμβάνει τις μικρές και μεγάλες νησίδες οι οποίες (πολλές σε αριθμό) διαθέτουν μεν ελάχιστο έως καθόλου πληθυσμό, έχουν όμως τεράστια σημασία για τη χώρα και για την Περιφέρεια και ήδη εμφανίζουν προοπτικές ένταξης σε αναπτυξιακές διαδικασίες.

Κατάταξη νησιών σε ομάδες βάσει αναπτυξιακών κριτηρίων αξιολόγησης

ΟΜΑΔΑ I		
ΘΗΡΑ	ΜΥΚΟΝΟΣ	ΣΥΡΟΣ
ΚΩΣ	ΡΟΔΟΣ	
ΟΜΑΔΑ II		
ΑΜΟΡΓΟΣ	ΚΥΘΝΟΣ	ΣΕΡΙΦΟΣ
ΑΝΔΡΟΣ	ΛΕΡΟΣ	ΣΙΦΝΟΣ
ΙΟΣ	ΜΗΛΟΣ	ΣΥΜΗ
ΚΑΛΥΜΝΟΣ	ΝΑΞΟΣ	ΤΗΝΟΣ
ΚΑΡΠΑΘΟΣ	ΠΑΡΟΣ	
ΚΕΑ	ΠΑΤΜΟΣ	
ΟΜΑΔΑ III		
ΑΓΑΘΟΝΗΣΙ	ΘΗΡΑΣΙΑ	ΣΧΟΙΝΟΥΣΑ
ΑΝΑΦΗ	ΚΑΣΟΣ	ΤΕΛΕΝΔΟΣ
ΑΝΤΙΠΑΡΟΣ	ΚΙΜΩΛΟΣ	ΤΗΛΟΣ
ΑΡΚΟΙ	ΚΟΥΦΟΝΗΣΙΑ	ΦΟΛΕΓΑΝΔΡΟΣ
ΑΣΤΥΠΑΛΛΙΑ	ΛΕΙΨΟΙ	ΧΑΛΚΗ
ΓΥΑΛΙ	ΜΕΓΙΣΤΗ	ΨΕΡΙΜΟΣ
ΔΟΝΟΥΣΑ	ΝΙΣΥΡΟΣ	
ΗΡΑΚΛΕΙΑ	ΣΙΚΙΝΟΣ	
ΟΜΑΔΑ IV		
ΑΓ. ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΔΙΔΥΜΗ	ΝΙΜΟΣ
ΑΓ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ	ΔΥΣΒΑΤΟ	ΟΦΙΔΟΥΣΑ
ΑΓ. ΚΑΛΗ	ΚΑΝΔΕΛΙΟΥΣΣΑ	ΠΟΛΥΑΙΓΟΣ
ΑΚΡΑΘΙΟ	ΚΑΣΟΝΗΣΙΑ	ΠΡΑΣΟΝΗΣΙ
ΑΛΙΜΙΑ	ΚΑΤΩ ΑΝΤΙΚΕΡΙ	ΡΕΥΜΑΤΟΝΗΣΙ
ΑΝΤΙΜΗΛΟΣ	ΚΑΤΩ ΚΟΥΦΟΝΗΣΙ	ΡΗΝΕΙΑ
ΑΝΥΔΡΟ	ΚΕΡΟΣ	ΣΑΡΙΑ
ΑΡΜΑΘΙΑ	ΚΙΝΑΡΟΣ	ΣΕΡΦΟΠΟΥΛΑ
ΓΑΜΒΡΟΥΣΑ	ΚΙΤΡΙΑΝΗ	ΣΕΣΚΛΙΟ
ΓΥΑΡΟΣ	ΛΕΒΙΘΑ	ΣΤΡΟΓΓΥΛΗ
ΔΕΣΠΟΤΙΚΟ	ΜΑΚΡΟΝΗΣΟΣ	ΣΥΡΝΑ
ΔΗΛΟΣ	ΜΑΡΑΘΟΣ	ΦΑΡΜΑΚΟΝΗΣΙ

Πηγή: Ετήσια έκθεση (1993) Συμβούλου Αξιολόγησης Π.Ε.Π. Νοτίου Αιγαίου. Ο παρών πίνακας διαφέρει από αυτόν της έκθεσης κατά το ότι έχει γίνει μεταφορά της Αστυπάλαιας και της Κάσου από την II στην III ομάδα με το σκεπτικό ότι για μεν την Αστυπάλαια υπάρχει έντονο το στοιχείο της απομόνωσης για δε την Κάσο το επίπεδο ανάπτυξης είναι πολύ χαμηλό.

Η θεώρηση των όποιων δεδομένων και στατιστικών στοιχείων της Περιφέρειας μέσα από αυτή την προσέγγιση δίνει με μεγαλύτερη σαφήνεια και ευγλωπτία την πραγματική διάσταση των προβλημάτων του χώρου.

Το ποσοστό που συγκεντρώνουν τα νησιά των 4 κατηγοριών στο συνολικό πληθυσμό της περιφέρειας είναι:

§ Τα πέντε νησιά της 1ης ομάδας συγκεντρώνουν το 62.1% του συνολικού πληθυσμού της Περιφέρειας (1991), τα δέκα έξη νησιά της 2ης ομάδας το 34.6%, ενώ τα 22 νησιά της 3ης ομάδας μόνο το 3.2%.

§ Σε όλη τη διάρκεια της 20ετίας (1971-91) η 1η ομάδα νησιών εμφανίζει πληθυσμιακή αύξηση της τάξεως του 42.92% με εντονότερους ρυθμούς κατά τη δεκαετία 1971-81.

§ Η 2η ομάδα νησιών κατάφερε να αντιστρέψει τη μείωση του πληθυσμού της κατά τη δεκαετία 1971-81 με μια σχετικά ισχυρή αύξηση την επόμενη δεκαετία 1981-91.

§ Η 3η ομάδα νησιών εμφανίζει εντονότατη πληθυσμιακή συρρίκνωση μεταξύ 1971-81 (-13.73%), η οποία περιορίζεται στο - 0.83% στη δεκαετία 1981-91. Το φαινόμενο κρίνεται ως θετική τάση για το σύνολο της ομάδας αυτής. Εν τούτοις για ορισμένα νησιά της 3ης ομάδας η θετική τάση εμφανίζεται ιδιαίτερα έντονη, ενώ σε άλλα νησιά παίρνει τη μορφή αποψίλωσης.

§ Τα νησιά της 4ης ομάδας αποτελούν ένα ιδιαίτερα μικρό τμήμα της Περιφέρειας από άποψη έκτασης και σχεδόν μηδενικά ποσοστά πληθυσμού. Σε πολλά από αυτά η ερήμωση δεν είναι απλώς τάση, αλλά πραγματικότητα. Σε άλλα η μικρή κλίμακα σχεδόν αφαιρεί τη δυνατότητα χρήσης ποσοστών και στατιστικών μεγεθών για την περιγραφή τους.

Στις διαπιστώσεις της προηγούμενης παραγράφου, αναφορικά με τις παρουσιαζόμενες ενδοπεριφερειακές πληθυσμιακές ανισότητες, θα πρέπει να προστεθούν οι συνέπειες από την εποχική αύξηση του πληθυσμού λόγω της τουριστικής κίνησης. Σύμφωνα με τα στοιχεία του 1996 υπολογίζεται ότι οι 13,496,081 διανυκτερεύσεις αυξάνουν τον πληθυσμό της Περιφέρειας κατά 112,467 κατοίκους, ήτοι κατά 43.68%, σε όλη τη διάρκεια της θερινής περιόδου. Σημειώνεται ότι το μεγαλύτερο μέρος του εποχικού αυτού

πληθυσμού συγκεντρώνεται στα νησιά της 1ης ομάδας, δημιουργώντας με τον τρόπο αυτόν αυξημένες ανάγκες σε υποδομές.

8.1.3 Ακαθάριστο Εγχώριο Περιφερειακό Προϊόν (ΑΕΠΠ)

Βελτιωμένη εμφανίζεται επίσης η εικόνα της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Περιφερειακό Προϊόν (ΑΕΠΠ), το οποίο υπερτριπλασιάστηκε την τελευταία εικοσιπενταετία (σε σταθερές τιμές 1970) βελτιώνοντας παράλληλα τη σχετική συμμετοχή της Περιφέρειας στο σύνολο της χώρας. Το κατά κεφαλήν Ακαθάριστο Εγχώριο Περιφερειακό Προϊόν (ΑΕΠΠ) της Περιφέρειας βρίσκεται σε υψηλότερη θέση από το αντίστοιχο μέσο κατά κεφαλήν ΑΕΠ της χώρας. Συγκεκριμένα ανέρχεται στο 122% του μέσου κατά κεφαλήν ΑΕΠ της χώρας (στοιχεία 1998) και αντιστοιχεί στο 74% του μέσου κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Ευρωπαϊκής Ένωσης (πηγή: Final Report "Synthetic Analysis of selected indicator for the de spatial differentiation of the E.U. territory" BBK April 2000).

Η Περιφέρεια παράγει το 2.8% του συνολικού ΑΕΠ της χώρας. Διαχρονικά, εντείνεται ο προσανατολισμός της περιφερειακής οικονομίας προς τον τριτογενή τομέα, του οποίου αυξάνεται η συμμετοχή στο ΑΕΠΠ με παράλληλη μείωση της συμμετοχής του πρωτογενή και δευτερογενή τομέα.

Τέλος, αναφορικά με την παραγωγικότητα, η Περιφέρεια βρίσκεται σε υψηλότερο επίπεδο από την χώρα, αλλά σε χαμηλότερο από τον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Πλέον συγκεκριμένα, το 1996 η παραγωγικότητα της Περιφέρειας ανήλθε στο 81% της μέσης παραγωγικότητας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, βελτιώνοντας τη θέση της σε σχέση με το 1993 που ήταν 75%.

Παρά τη βελτιωμένη εικόνα της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου με κριτήριο το μέγεθος του ΑΕΠΠ, η γεωγραφική ασυνέχεια της Περιφέρειας δεν επιτρέπει τη διάχυση του εισοδήματος, της τεχνογνωσίας, των δεξιοτήτων κ.λπ., στο σύνολο του γεωγραφικού χώρου, δημιουργώντας διαφορετικά επίπεδα ανάπτυξης και σοβαρές ενδοπεριφερειακές ανισότητες. Η θεαματική αύξηση του Ακαθαρίστου Εγχωρίου Περιφερειακού Προϊόντος, οφείλεται κυρίως στην 1η ομάδα νησιών (Ρόδος, Κως, Σαντορίνη, Μύκονος, Σύρος) η εξαίρεση των

οποίων θα οδηγούσε την Περιφέρεια, στην τελευταία θέση των Περιφερειών της χώρας.

8.1.4 Απασχόληση

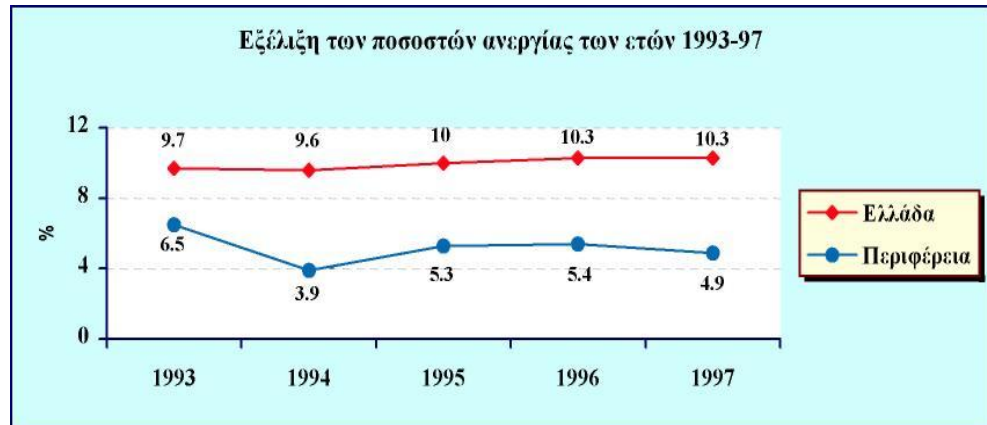
Το εργατικό δυναμικό του Νοτίου Αιγαίου ανέρχεται σε 102.5 χιλιάδες άτομα, ενώ οι απασχολούμενοι σε 97.5 χιλιάδες άτομα. Η διαχρονική εξέλιξη του ενεργού πληθυσμού και της απασχόλησης τα τελευταία χρόνια (1993-97) παρουσιάζεται φθίνουσα, σε αντίθεση με τον πληθυσμό της Περιφέρειας ο οποίος αυξάνεται.

Όσον αφορά την απασχόληση κατά τη διάρκεια της περιόδου 1993-97 η τομεακή σύνθεση δεν αλλάζει σημαντικά, πλην όμως παρατηρείται μία σαφής τάση ενίσχυσης του τριτογενή τομέα και μείωσης του πρωτογενή και δευτερογενή τομέα.

Η συρρίκνωση της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα (από 21% το 1981 στο 10.3% το 1996), αποτελεί μεν σημαντικό δείκτη σύγκλισης, αναφορικά με τη διάρθρωση της απασχόλησης σε ευρωπαϊκό επίπεδο, πλην όμως δημιουργεί σοβαρά προβλήματα στον κοινωνικοοικονομικό τομέα και στην τοπική ανάπτυξη, ενώ παράλληλα επιδεινώνεται το εμπορικό ισοζύγιο της Περιφέρειας, δεδομένου ότι η μείωση της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα δεν συνοδεύεται από αύξηση ή τουλάχιστον σταθεροποίηση της παραγωγής.

Αντιθέτως, παρατηρείται σημαντική αύξηση της απασχόλησης στον τριτογενή τομέα (από 50% το 1981, σε 62.38% το 1996), γεγονός το οποίο κατατάσσει την Περιφέρεια στις προσανατολισμένες προς τον τριτογενή τομέα και κυρίως τον τουρισμό, περιοχές της χώρας.

Βελτιωμένη παρουσιάζεται επίσης η εικόνα της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου αναφορικά με τον επίσημα καταγεγραμμένο άνεργο πληθυσμό, γεγονός που την κατατάσσει στην δεύτερη θέση μετά την Περιφέρεια Κρήτης στο σύνολο της χώρας.

Η κατάσταση της ανεργίας των νέων, των γυναικών και των μακροχρόνια ανέργων είναι καλύτερη στην Περιφέρεια σε σχέση με την χώρα. Έτσι το ποσοστό μακροχρόνιας ανεργίας στο Νότιο Αιγαίο είναι 42.3%, ενώ στη χώρα 57.1%. Επιπλέον το ποσοστό ανεργίας στις γυναίκες και στους νέους είναι 8.2% και 16.6% στην Περιφέρεια, ενώ σε επίπεδο χώρας είναι και 15.9% και 32.3% αντίστοιχα.

8.1.5 Επίπεδο εκπαίδευσης

Για το έτος 1997 το εργατικό δυναμικό με εκπαίδευση μέχρι και το Δημοτικό υπερτερεί έναντι των υπόλοιπων κατηγοριών καλύπτοντας το 50.7% του συνόλου (38.1% για τη χώρα). Το εργατικό δυναμικό Γυμνασιακής εκπαίδευσης αποτελεί το 11.7%, ενώ το εργατικό δυναμικό Λυκειακής εκπαίδευσης καλύπτει το 23.9% του συνόλου (τα αντίστοιχα ποσοστά για τη χώρα είναι 10.4% και 28.6%). Το εργατικό δυναμικό με ανώτερη και ανώτατη εκπαίδευση ανέρχεται στο 13.7% του συνόλου του εργατικού δυναμικού της Περιφέρειας. Λαμβανομένου υπόψη ότι το τελευταίο ποσοστό για τη χώρα ανέρχεται σε 22.9%, είναι σαφές ότι το συνολικό επίπεδο εκπαίδευσης της Περιφέρειας υστερεί από το αντίστοιχο της χώρας.

8.2 ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΙ ΤΟΜΕΙΣ

8.2.1 Πρωτογενής

Η εδαφική φυσιογνωμία του νησιωτικού συμπλέγματος της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου είναι κυρίως ορεινή και ημιορεινή. Το 72.5% του εδάφους, σύμφωνα με τις κατηγορίες της ΕΣΥΕ, είναι ορεινό και ημιορεινό (το αντίστοιχο ποσοστό στο σύνολο της χώρας είναι 61.3%).

Από το σύνολο της εδαφικής επιφάνειας της Περιφέρειας καλλιεργείται το 16.7% (η ποσοστιαία αναλογία στο σύνολο της χώρας είναι 29.9%). Ως κτηνοτροφική γη χρησιμοποιείται το 51.6% της συνολικής επιφάνειας, ενώ οι δασικές εκτάσεις καλύπτουν το 13.2% οφειλόμενο κυρίως στο Νομό Δωδεκανήσου (ο Νομός Κυκλάδων παρουσιάζει μόνο 1.7% δασοκάλυψη).

Η φυτική παραγωγή χαρακτηρίζεται από την έντονη παρουσία ετήσιων καλλιεργειών, τα σιτηρά για καρπό, τις κτηνοτροφές για σανό και καρπό καθώς και ορισμένων κηπευτικών. Στην ομάδα των μόνιμων φυτειών το οικονομικό ενδιαφέρον επικεντρώνεται στα οινοστάφυλλα, τα εσπεριδοειδή και τους ελαιώνες κυρίως για παραγωγή ελαιολάδου.

Η ζωική παραγωγή αποτελεί για την Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου αξιόλογο τομέα οικονομικής δραστηριότητας με έντονη παρουσία στο σύνολο της οικονομίας και ιδιαίτερη έμφαση στην αιγοπροβατοτροφία.

Η συνεχής μείωση του απασχολούμενου στον πρωτογενή τομέα ανθρώπινου δυναμικού, η οποία δεν συνοδεύεται από ανάλογη αύξηση της παραγωγικότητας, δημιουργεί προβλήματα ανισότητας στην συμμετοχή του κλάδου στο ΑΕΠΠ και στο κατά κεφαλήν εισόδημα. Επιπροσθέτως η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου δεν έχει αξιοποιήσει τα συγκριτικά της πλεονεκτήματα στην παραγωγή κηπευτικών εκτός εποχής και δεν έχει οργανώσει ικανοποιητικά τις συνθήκες τυποποίησης, μεταφοράς και εμπορίας, ιδιαίτερα των ευπαθών προϊόντων φυτικής παραγωγής.

Εκτός από τους πιο πάνω εξωγενείς παράγοντες, στην Περιφέρεια υπάρχει έντονο το πρόβλημα της υπαλμύρωσης, το οποίο έχει πάρει τέτοιες διαστάσεις ώστε είναι άμεσος ο κίνδυνος μόνιμης υποβάθμισης του παραγωγικού εδάφους.

Στον τομέα της αλιείας παρατηρείται έλλειψη οριοθετημένων αλιευτικών πεδίων, αργός ρυθμός εκσυγχρονισμού του αλιευτικού στόλου, υπεραλίευση πολλών περιοχών και πλημμελής έλεγχος των αλιευτικών μεθόδων, που αποτελούν τους βασικούς ανασταλτικούς παράγοντες στην ανάπτυξη του κλάδου.

Δεδομένου δε ότι διαπιστώνεται μια τάση εντατικότερης εκμετάλλευσης των ελληνικών θαλασσών και αποχώρηση από τις μακρινές θάλασσες, γίνεται φανερή η αυξημένη σπουδαιότητα που αποκτά η προσπάθεια διατήρησης της καλής κατάστασης και της αειφορίας των υδάτινων οικοσυστημάτων της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου. Αυτή η κατάσταση θα εξασφαλίσει την ποσότητα, την ποιότητα και τη διατήρηση μιας υγιούς παραγωγής, χάρη στην οποία απολαμβάνει προτίμησης στην εγχώρια αγορά και έχει καταλάβει καλή θέση στις εξαγωγικές αγορές.

Δεν θα πρέπει να παραγνωρίζεται επίσης η σημασία που έχει για τα μικρότερα νησιά η ανάπτυξη δραστηριοτήτων σχετικών με τον αλιευτικό τομέα προκειμένου να στηριχθεί μία παραγωγική βάση που θα συμπληρώνει την, κατά τεκμήριο, μικρής διάρκειας τουριστική περίοδο.

Ως προς τα δάση, η αδυναμία εξασφάλισης προσόδου από την παραγωγή ξυλείας και των δασικών εκτάσεων της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου, δημιουργεί την εντύπωση ότι το δασικό κεφάλαιο δεν συμμετέχει στον πρωτογενή τομέα.

Υπάρχουν εν τούτοις διαθέσιμοι πόροι χρησιμοποιούμενοι για βοσκή διαφόρων ειδών (για τη χειμερινή τροφή της μμελισσοκομίας, το ρείκι κ.ά.).²⁷

8.2.2 Δευτερογενής

Η αδυναμία εκμετάλλευσης οικονομιών κλίμακας, υπήρξε πάντοτε ο βασικός ανασταλτικός παράγοντας στην ανάπτυξη της μεταποίησης στον γεωγραφικό χώρο της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου.

Το μικρό μέγεθος των ΜΜΕ, το οποίο αποτελεί την πλειοψηφία των επιχειρήσεων του κλάδου, δεν επιτρέπει την αξιοποίηση προγραμμάτων για εφαρμογή επενδυτικών σχεδίων, που στην ουσία αναφέρονται σε πολύ μεγαλύτερα μεγέθη επιχειρήσεων.

Ως προς την απασχόληση, η μεταποιητική δραστηριότητα στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου αφορά κυρίως βιοτεχνικές μονάδες μικρού μεγέθους με εξαίρεση περιπτώσεις όπως τα ναυπηγεία του Νεωρίου της Σύρου. Τόσο ο Ν. Κυκλάδων, όσο και ο Ν. Δωδεκανήσου εμφανίζουν απόλυτη μείωση του αριθμού των απασχολούμενων στη μεταποίηση.

Κατά την περίοδο 1981-1991 το σύνολο της χώρας αλλά ιδιαίτερα ο Ν. Κυκλάδων, εμφανίζει δραματική μείωση της απασχόλησης στη μεταποίηση (μεταβολή υψηλότερη από τη μέση εθνική). Το νησί της Σύρου, το οποίο συγκεντρώνει το μεγαλύτερο μερίδιο του μεταποιητικού τομέα του Ν. Κυκλάδων, καθορίστηκε ως Φθίνουσα Βιομηχανική Περιοχή.

Οι μονάδες επεξεργασίας αγροτικών προϊόντων, ετοιμών ενδυμάτων, χυμών-αναψυκτικών, κεραμικών, επίπλων και χρυσοχοΐας έχουν σχετικά σημαντική παρουσία στην Περιφέρεια, ενώ ως προς την κλαδική διάρθρωση της μεταποίησης (στοιχεία 1994) σημειώνεται ότι οι κλάδοι, τρόφιμα-ποτά (15), ένδυση (18), ξύλο (20), προϊόντα από μη μεταλλικά ορυκτά (26) και μεταλλικά προϊόντα (28), κατέχουν τα μεγαλύτερα ποσοστά σε αριθμό επιχειρήσεων και κύκλο εργασιών.

8.2.3 Τριτογενής

Η σημασία και η ανάπτυξη του τριτογενή τομέα στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου είναι συνεχής και αυξανόμενη καθώς ο τομέας συμμετέχει στην απασχόληση με 61.44% και στη διάρθρωση του ΑΕΠΠ 68.60% (στοιχεία 1994).

Η Περιφέρεια διαθέτει τμήματα ενός Ανωτάτου Εκπαιδευτικού Ιδρύματος, του Πανεπιστημίου Αιγαίου. Η ερευνητική δραστηριότητα είναι πολύ χαμηλή, καθώς μόλις το 1% του συνόλου των ερευνητικών κέντρων και ινστιτούτων της χώρας (1993) συγκεντρώνονται εκεί, κατατάσσοντας την Περιφέρεια τελευταία μεταξύ των 13 Περιφερειών της χώρας.

Η κλαδική διάρθρωση της απασχόλησης στον τριτογενή τομέα αναδεικνύει την υπεροχή του τουρισμού, στον οποίο απασχολείται πλέον το ¼ των απασχολούμενων στον τριτογενή τομέα. Αξίζει να υπογραμμισθεί ότι ένα μεγάλο ποσοστό του χονδρικού και λιανικού εμπορίου, αφορά αμιγείς

τουριστικές δραστηριότητες, οι οποίες αυξάνουν κατά πολύ το ποσοστό του κλάδου "Ξενοδοχεία και εστιατόρια".

Ο αριθμός των απασχολουμένων στον τουρισμό στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου, πενταπλασιάζεται κατά την 20ετία 1971-91, όπως και η συμμετοχή του στο σύνολο των απασχολουμένων της Περιφέρειας. Ο μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής της απασχόλησης στον τουρισμό την περίοδο 1981-97 (9.18%) είναι ο μεγαλύτερος στη χώρα ακολουθούμενος από αυτόν των Ιονίων νήσων (7.62%).

Το σύνολο του ξενοδοχειακού δυναμικού της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου το 1997 ανερχόταν για όλες τις κατηγορίες καταλυμάτων, σε 137,794 κλίνες, όταν το σύνολο της χώρας την ίδια περίοδο ανερχόταν σε 577,259 κλίνες. Στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου υπάρχει ιδιαίτερη συγκέντρωση κλινών σε πολυτελείς εγκαταστάσεις (κατηγορία ΑΑ και Α), που οφείλεται κυρίως στο Νομό Δωδεκανήσου, καθώς και σε εγκαταστάσεις κατηγορίας Γ, που οφείλεται στο Νομό Κυκλάδων.

Τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο τομέας του τουρισμού είναι δυνατόν να συνοψισθούν ως εξής:

- § Τα τουριστικά έσοδα εξακολουθούν να βασίζονται σε μεγάλους αριθμούς τουριστικών αφίξεων των οποίων ο σύντομος χρόνος παραμονής συνδυάζεται με χαμηλή ημερήσια δαπάνη (περίπου 100\$).
- § Η εποχικότητα δεν βελτιώθηκε τόσο από πλευράς αφίξεων, όσο και από πλευράς διανυκτερεύσεων. Οι δύο μήνες Ιούλιος και Αύγουστος, συνεχίζουν να έχουν την υψηλότερη ζήτηση με σημαντική διαφορά από τους υπολοίπους και ακολουθούν ο Ιούνιος και ο Σεπτέμβριος.
Η αύξηση των ξενοδοχειακών κλινών και η μείωση του χρόνου παραμονής είχε σαν αποτέλεσμα να μειωθεί η πληρότητα των ξενοδοχειακών καταλυμάτων.
- § Η χαμηλή κατά κεφαλήν ημερήσια δαπάνη δείχνει ότι δεν σημειώθηκε σημαντική πρόοδος προς τον "επιλεκτικό" τουρισμό ενώ ταυτόχρονα λειτουργεί αποτρεπτικά για την ανάληψη επενδύσεων ποιοτικής αναβάθμισης των προσφερομένων υπηρεσιών.

- § Η ανταγωνιστικότητα του τουριστικού προϊόντος στη διεθνή αγορά συνεχίζει να στηρίζεται στις χαμηλές τιμές και στο μαζικό τουρισμό παραθεριστικού χαρακτήρα, διευκολύνοντας έτσι μονοπωλιακές πρακτικές ξένων τουριστικών πρακτόρων. Η εθνική και η περιφερειακή στρατηγική στον τομέα του τουρισμού μέχρι σήμερα δεν έχει περιλάβει προσπάθειες διείσδυσης σε κέντρα λήψεως αποφάσεων που ελέγχουν τη ζήτηση τουριστικού προϊόντος (διεθνείς εταιρείες διακίνησης τουριστών).
- § Η χαμηλή ποιοτική στάθμη της δημόσιας υποδομής των μεταφορών και άλλων κρίσιμων κατηγοριών, όπως των υπηρεσιών υγείας, καθαριότητας κ.λπ., οι αδυναμίες του χωροταξικού σχεδιασμού ως προς την οριοθέτηση χρήσεων γης και ο χαμηλός βαθός εκπαίδευσης του ανθρώπινου δυναμικού του τομέα, συνιστούν ισχυρά εμπόδια στην απεμπλοκή του τουρισμού από τις πιο πάνω καταστάσεις.

8.3 ΥΠΟΔΟΜΕΣ-ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΖΩΗΣ

8.3.1 Μεταφορές

Ο νησιωτικός χαρακτήρας της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου, η γεωγραφική της θέση ως προς τη χώρα και οι ανάγκες ενδοπεριφερειακών και διαπεριφερειακών συνδέσεων καθιστούν θεμελιώδη το ρόλο των υποδομών στον τομέα των μεταφορών και κυρίως των θαλάσσιων και αεροπορικών μεταφορών.

■ Χερσαίες μεταφορές

Ο αναπτυξιακός ρόλος των χερσαίων μεταφορών, περιορίζεται κατ' ανάγκη σε τοπικό επίπεδο νησιού και η σημασία τους είναι πάντοτε ανάλογη με το μέγεθος του χερσαίου χώρου που αφορούν και την κλίμακα των αναγκών που ικανοποιούν. Επισημαίνεται ότι πέρα από τον αριθμό των αυτοκινήτων των μόνιμων κατοίκων, το οδικό δίκτυο της Περιφέρειας επιβαρύνεται με ένα επίσης υψηλό αριθμό αυτοκινήτων των επισκεπτών της θερινής περιόδου.

■ Θαλάσσιες μεταφορές

Η προφανής ανάγκη ύπαρξης και λειτουργίας τουλάχιστον ενός βασικού λιμανιού ανά νησί, ανεβάζει το συνολικό αριθμό των λιμανιών της Περιφέρειας τουλάχιστον σε 46, η επιβατική κίνηση των οποίων αντιπροσωπεύει το 20% και πλέον της συνολικής επιβατικής κίνησης της χώρας.

Οι κύριες διαπιστώσεις και τα προβλήματα των θαλάσσιων μεταφορών στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου συνίστανται:

§ Στην αδυναμία στήριξης, με κριτήρια αγοράς, ενός επαρκούς συστήματος σύνδεσης μεταξύ των περισσότερων νησιών με αποτέλεσμα την ανάγκη επιδότησης ασύμφορων γραμμών.

§ Στον γραμμικό σχεδιασμό των διαδρομών που έχει σαν συνέπεια τη μεγάλη χρονική διάρκεια, την καθυστέρηση στην άφιξη των επιβατών που προορίζονται για το τέλος της διαδρομής, την αποκοπή των μικρών νησιών από τις κύριες γραμμές και την αποκοπή της σύνδεσης των μικρών νησιών μεταξύ τους και με τα κέντρα των Νομών και της Περιφέρειας.

§ Στην αποκλειστική χρήση των λιμένων Πειραιά και Ραφήνας ως αφετηρίες, γεγονός το οποίο προκαλεί επιμήκυνση της διαδρομής (ιδιαίτερα για τον Πειραιά) και σοβαρά προβλήματα κυκλοφοριακού φόρτου στα δύο λιμάνια (ιδιαίτερα τους θερινούς μήνες).

§ Αεροπορικές μεταφορές

Η σημασία του συστήματος των αεροπορικών μεταφορών στην Περιφέρεια του Νοτίου Αιγαίου είναι πρωταρχική, λόγω του νησιωτικού χαρακτήρα της Περιφέρειας, της απόστασης από τα κέντρα της χώρας, της ειδικής εξάρτησης της ανάπτυξης του χώρου από τον τουρισμό και της ανάγκης αντιμετώπισης της οικονομικής και κοινωνικής απομόνωσης της Περιφέρειας.

Η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου διαθέτει 13 αεροδρόμια και 1 υπό κατασκευή.

Τα υφιστάμενα αεροδρόμια κατατάσσονται ανάλογα με τις προδιαγραφές τους και τα τεχνικά τους χαρακτηριστικά ως εξής :

Διεθνή αεροδρόμια : Ρόδος, Κως.

Νομοθετημένα σημεία εισόδου και εξόδου : Μύκονος, Σαντορίνη.

Μη νομοθετημένα σημεία εισόδου και εξόδου : Κάρπαθος, Μήλος, Νάξος, Πάρος.

Αμιγώς εσωτερικού : Αστυπάλαια, Κάσος, Καστελόριζο, Λέρος, Σύρος.

Όπως και στις θαλάσσιες μεταφορές η κίνηση των αεροδρομίων της Περιφέρειας αντιπροσωπεύει το 20% περίπου της αεροπορικής κίνησης της χώρας.

Εκτός από τα αεροδρόμια, το σύστημα των αεροπορικών μεταφορών στα νησιά συμπληρώνεται με ένα δίκτυο ελικοδρομίων σε 22 νησιά της Περιφέρειας, που εξυπηρετούν έκτακτες ανάγκες μεταφοράς επιβατών, ασθενών κ.λπ., συμβάλλοντας σημαντικά στην άρση της απομόνωσης των μικρότερων κυρίως νησιών.

8.3.2 Υγεία-πρόνοια

Ο προσανατολισμός της Περιφέρειας στον τουρισμό και η συνεχιζόμενη απομόνωση των μονίμων κατοίκων από τα κέντρα νοσοκομειακής περίθαλψης, απαιτούν πρόσθετες υποδομές υγείας και εφαρμογές νέων τεχνολογιών (π.χ. τηλεϊατρικής). Η προσπάθεια αύξησης των διανυκτερεύσεων σε νησιά της δεύτερης και τρίτης ομάδας, προσκρούει και στη συνεχιζόμενη έλλειψη στοιχειώδους ιατρικής και νοσοκομειακής κάλυψης.

Σε αντίθεση με το σύνολο της χώρας, για την οποία ο δείκτης νοσοκομειακών κλινών ανά 1,000 κατοίκους ανέρχεται σε 5.0, για την Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου, ο αντίστοιχος δείκτης ανέρχεται σε 2.2 για τους χειμερινούς μήνες (μόνιμος πληθυσμός) και μόλις σε 1.5 για τους θερινούς (μόνιμος πληθυσμός και επισκέπτες).

Εκτός του ως άνω ιδιαίτερα χαμηλού δείκτη, η νοσοκομειακή κάλυψη στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου επιδεινώνεται από τις ανεπαρκείς ενδοπεριφερειακές επικοινωνίες.

8.3.3 Εκπαίδευση

Σαν γενική διαπίστωση θα πρέπει να σημειωθεί ότι η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου έχει ολοκληρώσει, κατά μεγάλο ποσοστό, τις κτιριακές υποδομές της εκπαίδευσης, με βάση το μέχρι σήμερα δυναμικό της. Η αναμενόμενη αύξηση

του πληθυσμού, η οποία κυρίως οφείλεται σε εσωτερική ετανάστευση, θα δημιουργήσει ανάγκες σε νέες υποδομές και εξοπλισμό. Στην Περιφέρεια για το σχολικό έτος 1996-97, φοιτούσαν 36,642 μαθητές, κατανεμημένοι σε 1,946 τμήματα.

Πλέον συγκεκριμένα:

§ Στη δημοτική εκπαίδευση η αναλογία των μαθητών ανά αίθουσα είναι 16.9 και η Περιφέρεια βρίσκεται σε καλύτερη θέση από τον μέσο όρο της χώρας όπου η αντίστοιχη αναλογία είναι 17.3. Επιπροσθέτως το σύνολο των Δημοτικών σχολείων, ήτοι το 100%, λειτουργούν αποκλειστικά πρωί, χωρίς διπλοβάρδιες, όταν το αντίστοιχο ποσοστό για το σύνολο της χώρας είναι 81.4%.

§ Στα γυμνάσια, η αναλογία μαθητών ανά αίθουσα είναι 23.5 και η Περιφέρεια βρίσκεται επίσης σε καλύτερο επίπεδο από την χώρα όπου η αντίστοιχη αναλογία είναι 25.4. Επιπροσθέτως το 97.1% των Γυμνασίων λειτουργεί αποκλειστικά πρωί, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τη χώρα ανέρχεται σε 69.4%.

§ Τέλος, όσον αφορά τα Γενικά Λύκεια, ο λόγος μαθητών ανά αίθουσα είναι 18.8 και η Περιφέρεια βρίσκεται επίσης σε καλύτερο επίπεδο από την χώρα όπου η αντίστοιχη αναλογία είναι 24.4. Επιπροσθέτως το 95.6% των Λυκείων λειτουργεί αποκλειστικά πρωί, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τη χώρα ανέρχεται σε 66.9%.

8.3.4 Περιβάλλον

Η διάσταση του περιβάλλοντος αποτελούσε πάντοτε για την Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου το μονοπωλιακό της χαρακτηριστικό και ταυτόχρονα το συγκριτικό της πλεονέκτημα. Ο μεγάλος αριθμός και η ποικιλία ευαίσθητων και σπάνιας αξίας οικοσυστημάτων που χαρακτηρίζει το φυσικό περιβάλλον της Περιφέρειας, η ανεξέλεγκτη και με γοργούς ρυθμούς οικονομική ανάπτυξη, η απουσία περιβαλλοντικής συνείδησης, η απουσία κρατικού ελέγχου και η έλλειψη θεσμοθετημένου χωροταξικού σχεδιασμού, οδήγησαν στη συσσώρευση πολλών και δυσεπίλυτων περιβαλλοντικών προβλημάτων, η επίλυση των οποίων απαιτεί πολυετείς, πολυδιάστατες και υψηλού κόστους

παρεμβάσεις. Η γεωγραφική διασπορά δε των προβλημάτων δημιουργεί πρόσθετες δυσκολίες και ανάγκη για πρόσθετους πόρους.

■ Φυσικό Περιβάλλον

Ένα σύνολο τριάντα περιοχών της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου, έκτασης από 100 έως 17,600 εκτάρια έχει προταθεί για ένταξη στο δίκτυο NATURA 2000. Τέσσερα νησιά, η Παλαιά και Νέα Καμένη, η Σίφνος, η Πάρος και η Αστυπάλαια, έχουν κηρυχθεί ως τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους. Το φυσικό δάσος κυπαρισσιού στον Έμπωνα της Ν. Ρόδου έχει κηρυχθεί μνημείο της φύσης.

■ Δομημένο Περιβάλλον

Η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου χαρακτηρίζεται από τον ιδιαίτερα μεγάλο αριθμό παραδοσιακών οικισμών που ανέρχονται σε 47 για το Νομό Δωδεκανήσου, με περίπου τους μισούς στην Ρόδο, και 165 για το Νομό Κυκλάδων με διασπορά σε 27 νησιά. Έτσι το 30% του συνολικού αριθμού των οικισμών της Περιφέρειας έχουν χαρακτηριστεί παραδοσιακοί.

Η διαχείριση των οικιακών απορριμμάτων δεν ικανοποιεί τα σύγχρονα πρότυπα για τη δημόσια υγιεινή και για την προστασία του περιβάλλοντος. Από τη μια πλευρά, οι Χώροι Υγειονομικής Ταφής Απορριμμάτων απουσιάζουν από το σύνολο σχεδόν των νησιών. Από την άλλη πλευρά, η απόρριψη αποβλήτων σε ανοιχτές χωματερές, που βρίσκονται σε περιοχές μη αποδεκτές γεωμορφολογικά και περιβαλλοντικά (συνήθως κοιλάδες και ρέματα), αποτελεί τον κανόνα όσον αφορά στη διαχείριση απορριμμάτων. Τα σκουπίδια συχνά καίγονται ανεξέλεγκτα παράγοντας δυσάρεστες οσμές και επικίνδυνους για την ανθρώπινη υγεία αέριους ρύπους, ενώ τα υπολείμματα καταλήγουν στους υδάτινους αποδέκτες (υπόγειοι υδροφορείς και παράκτια νερά). Τα υγρά απόβλητα των οικισμών, με δεδομένη την έλλειψη κατάλληλων υποδομών (αποχετευτικών δικτύων και μονάδων επεξεργασίας λυμάτων) καταλήγουν ανεπεξέργαστα στη θάλασσα ή σε άλλους υδάτινους αποδέκτες (π.χ. ρέματα). Κατά τη διάρκεια της τουριστικής περιόδου, ο εξυπηρετούμενος πληθυσμός υπερδιπλασιάζεται με αποτέλεσμα την αύξηση των εκροών

λυμάτων συχνά πέρα από τη φέρουσα ικανότητα των αποδεκτών και τη δημιουργία τοπικής ρύπανσης.

Ως προς τη διαχείριση απορριμμάτων η υφιστάμενη κατάσταση εμφανίζει την εξής εικόνα :

§ Στο Νομό Δωδεκανήσου λειτουργούν 3 ΧΥΤΑ (2 στη Ρόδο και 1 στη Χάλκη), 13 ελεγχόμενοι χώροι και 90 χώροι ανεξέλεγκτης απόρριψης.

§ Στο Νομό Κυκλάδων δεν υπάρχουν ΧΥΤΑ, ενώ λειτουργούν 15 θέσεις ελεγχόμενης διάθεσης απορριμμάτων και πάνω από 58 θέσεις ανεξέλεγκτης απόρριψης.

Από πλευράς διάθεσης λυμάτων, στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου λειτουργούν συνολικά 28 Μονάδες Επεξεργασίας Λυμάτων που καλύπτουν συνολικά ισοδύναμο Πληθυσμό 214,000 κατοίκων και ευρίσκονται υπό κατασκευή άλλες 6 μονάδες.

8.3.5 Άλλες κατηγορίες υποδομών

Το τηλεπικοινωνιακό δίκτυο της Περιφέρειας χρειάζεται εκσυγχρονισμό και επέκταση, κυρίως όσον αφορά στα μικρότερα νησιά. Σχετική πρόοδος έχει σημειωθεί στην χρήση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας.²⁷

8.4 ΕΝΔΟΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ

8.4.1 Διανομαρχιακές ανισότητες

Οι Διανομαρχιακές ανισότητες της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου χαρακτηρίζονται από την κυριαρχία του Ν. Δωδεκανήσου, που είναι ο πιο ανεπτυγμένος νομός. Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ του Ν. Δωδεκανήσου υπερβαίνει κατά πολύ το μέσο κατά κεφαλήν ΑΕΠ της χώρας. Τα τελευταία χρόνια η κυριαρχία αυτή φαίνεται να εντείνεται, με αποτέλεσμα να αυξάνονται οι διανομαρχιακές ανισότητες. Ειδικότερα, από τον υπολογισμό του Συντελεστή Μεταβλητότητας βάσει της μεταβολής της κατανομής του ΑΕΠ κατά νομό για τα έτη 1989-1994, φαίνεται αύξηση των ανισοτήτων (ο συντελεστής από το 33.5 που ήταν το 1989 ανήλθε στο 38.1 το 1994). Πέρα από τις ενδοπεριφερειακές ανισότητες υφίστανται και έντονες ενδονομαρχιακές

ανισότητες, κυρίως λόγω της ύπαρξης πολλών μικρών νησιών, καθώς επίσης και ορεινών περιοχών.

8.4.2 Ορεινός χώρος - Εσωτερικές ζώνες

Οι ορεινές εκτάσεις καλύπτουν το 28.3% της συνολικής έκτασης της Περιφέρειας. Ο αριθμός των ορεινών ΟΤΑ ανέρχεται σε 49 επί συνόλου 191 και αποτελεί το 25.7% του συνόλου των ΟΤΑ της Περιφέρειας, ενώ ο πληθυσμός των ορεινών περιοχών είναι 30,090 κάτοικοι και καλύπτει το 14.8% του συνολικού πληθυσμού.

8.4.3 Διάσπαρτος νησιωτικός χώρος

Το κύριο χαρακτηριστικό της Περιφέρειας είναι ο διάσπαρτος νησιωτικός χώρος, αποτελούμενος από 79 νησιά, εκ των οποίων 48 κατοικημένων διαφορετικού επιπέδου ανάπτυξης, 31 ακατοίκητων και πλήθους βραχονησίδων.

Η ανάγκη για υποδομές λιμανιών, εγκαταστάσεων επεξεργασίας λυμάτων, ΧΥΤΑ, αεροδρομίων, εκατοντάδων οδικών δικτύων σύνδεσης αστικών κέντρων και εισόδων (λιμάνια-αεροδρόμια) των νησιών, συστημάτων διαχείρισης ύδρευσης σε 48 νησιά, απαιτεί υπερβολικούς πόρους σε σύγκριση με άλλες χερσαίες περιφέρειες. Η διογκούμενη τουριστική ανάπτυξη δημιουργεί αυξημένες περιβαλλοντικές πιέσεις με έντονο το στοιχείο της εποχικότητας.

Η γεωγραφική ασυνέχεια δημιουργεί προβλήματα κοινωνικής απομόνωσης, αδυναμίας διάχυσης του παραγομένου εισοδήματος, των δεξιοτήτων, της εκπαίδευσης, αδυναμίας πρόσβασης σε κοινωνικές υπηρεσίες (υγεία, πρόνοια), αδυναμίας πρόσβασης σε διοικητικές υπηρεσίες (δημόσιες υπηρεσίες, δικαστήρια), αδυναμίας πρόσβασης σε χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες (τράπεζες, χρηματιστήριο, ασφάλειες κ.λπ.).

Το διαφορετικό επίπεδο ανάπτυξης των νησιών της Περιφέρειας δεν επιτρέπει τη χρήση συμβατικών μεθόδων απεικόνισης της υπάρχουσας κατάστασης, όπως συμβαίνει στις χερσαίες Περιφέρειες. Η χρήση πολλαπλών κριτηρίων και παραμέτρων όπως π.χ.: μέγεθος νησιών (έκταση), μέγεθος πληθυσμού, ακτίνα επιρροής νησιού, επικρατούσες οικονομικές δραστηριότητες, βαθμός προσπελασιμότητας και χρονοαπόσταση από κέντρα

ή περιοχές εξάρτησης και συχνότητα εξυπηρέτησης από μεταφορικά μέσα κ.ά. τεκμηριώνουν την κατάταξη των νησιών σε τέσσερις ομάδες.

Ομάδα I: Νησιά με σημαντική τουριστική δραστηριότητα όχι μόνο σε Περιφερειακό αλλά σε Εθνικό και Ευρωπαϊκό επίπεδο, με αυξανόμενες περιβαλλοντικές πιέσεις, πληθυσμιακή αύξηση και συγκέντρωση, με άμεση ανάγκη ελέγχου του είδους της ανάπτυξής τους.

Ομάδα II: Νησιά που αναπτύσσονται τουριστικά ενώ παράλληλα διαθέτουν και άλλες παραγωγικές δραστηριότητες και εκμεταλλεύσιμους πόρους. Σε αυτά η έμφαση του σχεδιασμού πρέπει να στοχεύει στην αντιμετώπιση των συγκρούσεων μεταξύ των δραστηριοτήτων και την αποτροπή της εξάρτησής τους από τη μονόπλευρη τουριστική ανάπτυξη.

Ομάδα III: Νησιά, με σχετικά μικρή γεωγραφική έκταση, τα οποία αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα ανάπτυξης, πολλά εκ των οποίων χαρακτηρίζονται από συνεχή μείωση πληθυσμού, σοβαρές ελλείψεις σε υποδομές, ελάχιστο βαθμό αξιοποίησης των πόρων τους ή περιορισμένους (ποσοτικά και ποιοτικά) πόρους και αισθητή γεωγραφική απομόνωση.

Ομάδα IV: Νησίδες με πολύ μικρή γεωγραφική έκταση, ελάχιστους κατοίκους και σχεδόν παντελή έλλειψη υποδομών.²⁷

■ Αστικά Κέντρα

Ο αστικός πληθυσμός της Περιφέρειας ανέρχεται στο 35% του συνολικού πληθυσμού. Τα αστικά κέντρα της Περιφέρειας είναι η Ρόδος με 43,558 κατοίκους, η Κάλυμνος με 15,842 κατοίκους, η Κως με 14,714 κατοίκους και η Ερμούπολη της Σύρου με 13,030 κατοίκους.

Για την αξιοποίηση των αστικών κέντρων στην αναπτυξιακή διαδικασία, απαιτείται:

§ Η εξειδίκευση του αναπτυξιακού τους ρόλου.

§ Η αξιοποίηση των επιχειρηματικών και αναπτυξιακών υποδομών τους.

§ Η βελτίωση των αστικών υποδομών και υπερδομών.

§ Η στήριξη και ανάπτυξη των "προωθητικών δραστηριοτήτων" τους.

Οι ως άνω παράγοντες λαμβάνονται υπόψη στον προσδιορισμό των στόχων της αναπτυξιακής στρατηγικής της Περιφέρειας.

8.5 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ 2^{ου} Κ.Π.Σ.

8.5.1 Βασικοί στόχοι και στρατηγική

Οι βασικές ανάγκες της Περιφέρειας για την περίοδο 1994-99 αφορούσαν στην ορθολογική διαχείριση, προστασία και αξιοποίηση του περιβάλλοντος και των φυσικών πόρων, στην καλύτερη ανάπτυξη του τουρισμού, ο οποίος αποτελεί την κύρια οικονομική δραστηριότητα της Περιφέρειας, στην αντιμετώπιση της γεωγραφικής, οικονομικής και κοινωνικής απομόνωσης των κατοίκων και στην συγκράτηση του πληθυσμού. Με τα δεδομένα αυτά οι στόχοι που τέθηκαν ήταν :

§ Η αειφορική προσέγγιση στην προστασία και ανάδειξη των φυσικών και πολιτισμικών πόρων.

§ Η αξιοποίηση του συγκριτικού πλεονεκτήματος της Περιφέρειας ως προς την τουριστική δραστηριότητα και έλεγχος αυτής.

§ Η διατήρηση και ενίσχυση της αγροτικής και μεταποιητικής παραγωγής.

§ Η ενίσχυση της αποτελεσματικότητας της Δημόσιας Διοίκησης και των δομών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

§ Η επέκταση, βελτίωση και αναβάθμιση των συστημάτων μεταφορών, επικοινωνιών, ενέργειας και η βελτίωση του κοινωνικού εξοπλισμού.

8.5.2 Κύρια έργα - Δράσεις

Οι βασικοί τομείς παρέμβασης που προσδιορίστηκαν προκειμένου να επιτευχθούν οι παραπάνω στόχοι ήταν:

■ Η τουριστική αξιοποίηση θαλάσσιων και πολιτισμικών πόρων

Δόθηκε προτεραιότητα στην ανάπτυξη του θαλάσσιου τουρισμού στο Αιγαίο, κυρίως μέσω της δημιουργίας δικτύου μαρίνων, καταφυγίων σκαφών

αναψυχής, κέντρων επισκευής και διαχείμασης, με σκοπό την προσέλκυση υψηλής ποιότητας τουρισμού. Παράλληλα, δόθηκε έμφαση στην αξιοποίηση και ανάδειξη του πολιτιστικού και αρχαιολογικού πλούτου, κυρίως στα λιγότερο ανεπτυγμένα νησιά.

■ **Η στήριξη των παραγωγικών τομέων**

Αναφορικά με τις μεταφορές δόθηκαν προτεραιότητες στη βελτίωση, επέκταση και εκσυγχρονισμό των αεροδρομίων, στη δημιουργία σύγχρονου δικτύου ελικοδρομίων, στη βελτίωση των λιμενικών εγκαταστάσεων και στην οδική σύνδεση των πυλών εισόδου μεταξύ τους και με τα αστικά ή τουριστικά κέντρα.

Αναφορικά με τις δράσεις που αφορούσαν στους παραγωγικούς τομείς, δόθηκε έμφαση στην ενίσχυση των καλλιεργειών υψηλής προστιθέμενης αξίας (θερμοκηπιακές καλλιέργειες, φυτώρια κ.λπ.), στην ενίσχυση των μεθόδων εντατικής καλλιέργειας και στην ενίσχυση των υποδομών αλιείας (αλιευτικά καταφύγια). Δόθηκε επίσης έμφαση σε έργα αγροτικής υποδομής για την αξιοποίηση των δασικών εκτάσεων και των άλλων φυσικών πόρων, καθώς επίσης και σε έργα αγροτικής οδοποιίας κ.λπ. Αναφορικά με την μεταποίηση προβλεπόταν δράσεις στήριξης των ΜΜΕ και προώθησης των προϊόντων τους.

■ **Το περιβάλλον και η ποιότητα ζωής**

Οι σχετικές δράσεις του Π.Ε.Π. 1994-99 είχαν σαν στόχο την προστασία του περιβάλλοντος και τον έλεγχο των πιέσεων που δέχεται αυτό από τον τουρισμό, καθώς επίσης και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής.

Ειδικότερα, προβλέπονταν δράσεις που αφορούσαν σε έργα ύδρευσης και αποχέτευσης, σε έργα επεξεργασίας και διάθεσης αστικών λυμάτων, διαχείρισης απορριμμάτων, καθώς επίσης και κοινωνικές υποδομές για την βελτίωση της ποιότητας ζωής.

■ **Η αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού**

Προτεραιότητα δόθηκε στην συνεχιζόμενη επαγγελματική κατάρτιση για την καταπολέμηση της ανεργίας και στην καταπολέμηση του αποκλεισμού

από την αγορά εργασίας, στην ανάπτυξη Κέντρων Επαγγελματικής Κατάρτισης, στην βελτίωση και ενίσχυση των υποδομών και των εξοπλισμών εκπαίδευσης, καθώς και στην ενθάρρυνση των ανέργων για ανάληψη επιχειρηματικών πρωτοβουλιών.

Ιδιαίτερα για τη νήσο Λέρο τέθηκε σε εφαρμογή μια ολοκληρωμένη δράση με στόχο την προώθηση εναλλακτικών μορφών οικονομικής δραστηριότητας.

■ **Ενίσχυση Δομών Τοπικής Αυτοδιοίκησης**

Ο συγκεκριμένος τομέας παρέμβασης αφορούσε στη βελτίωση των υποδομών με έργα οδοποιίας, αποχετεύσεων, υδρεύσεων, χώρων διάθεσης και διαχείρισης απορριμμάτων, αναπλάσεων αστικών περιοχών των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

8.5.3 Αποτελέσματα - Βαθμός επίτευξης των στόχων

Η εγκεκριμένη δημόσια δαπάνη για την περίοδο 1994-99 στο Π.Ε.Π. Νοτίου Αιγαίου ανήλθε σε 316,53 εκ. €.

Ο βαθμός επίτευξης των τομέων παρέμβασης, προκειμένου να εξυπηρετηθούν οι στόχοι που τέθηκαν αρχικά, εξεταζόμενοι με βάση το ποσοστό ολοκλήρωσης των σχετικών έργων μέχρι 31.12.1998, έχει ως εξής:

§ Ο τομέας παρέμβασης που αφορούσε στην τουριστική αξιοποίηση θαλάσσιων και πολιτισμικών πόρων ως προς το σκέλος του πολιτισμού εξυπνήρησε κατά μεγάλο ποσοστό τους στόχους, τα δε έργα που σχετίζονται με τον τομέα παρέμβασης έχουν ποσοστό φυσικής ολοκλήρωσης περίπου 50%. Ως προς το σκέλος του θαλάσσιου τουρισμού ο στόχος δεν ικανοποιήθηκε επαρκώς, ενώ τα έργα που σχετίζονται με τον τομέα παρέμβασης έχουν ποσοστό φυσικής ολοκλήρωσης περίπου 35%.

§ Ο τομέας παρέμβασης που αφορούσε στην στήριξη των παραγωγικών τομέων εξυπνήρησε μερικώς τους στόχους των χερσαίων, θαλάσσιων μεταφορών, αγροτικών υποδομών και στήριξης των επιχειρήσεων του πρωτογενούς και δευτερογενούς τομέα, ενώ δεν εξυπνήρησε επαρκώς

τους στόχους των εναέριων μεταφορών. Το ποσοστό φυσικής ολοκλήρωσης των δράσεων πλησιάζει το 55%.

§ Ο τομέας παρέμβασης που αφορούσε στο περιβάλλον και στην ποιότητα ζωής κάλυψε επαρκώς τους αρχικούς στόχους, το δε ποσοστό φυσικής ολοκλήρωσης των δράσεων πλησιάζει το 53% περίπου.

§ Ο τομέας παρέμβασης που αφορούσε στην αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού κάλυψε επίσης επαρκώς τους αρχικούς στόχους, το δε ποσοστό φυσικής ολοκλήρωσης των δράσεων πλησιάζει το 60% περίπου.

§ Τέλος, ο τομέας παρέμβασης που αφορούσε στην ενίσχυση των δομών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης κάλυψε επίσης επαρκώς τους αρχικούς στόχους, το δε ποσοστό φυσικής ολοκλήρωσης των δράσεων πλησιάζει το 65% περίπου.^{27,31}

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9^ο

ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ - ΕΙΔΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ - ΑΞΟΝΕΣ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑΣ

9.1 ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ

9.1.1 Συγκριτικά πλεονεκτήματα - μειονεκτήματα

A. Συγκριτικά πλεονεκτήματα - Δυνατότητες

Τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου τα οποία πρέπει να ληφθούν υπόψη στη διαμόρφωση της αναπτυξιακής στρατηγικής για την περίοδο 2000-2006 είναι:

§ Το φυσικό και το δομημένο περιβάλλον της Περιφέρειας, που σε συνδυασμό με τις ευνοϊκές κλιματολογικές συνθήκες δημιουργούν τις βασικές προϋποθέσεις για την ανάπτυξη της κύριας και καθοριστικής δραστηριότητας που είναι ο τουρισμός.

Τα βασικά στοιχεία που συνιστούν τη σπουδαιότητα και τη μοναδικότητα του φυσικού περιβάλλοντος του Νοτίου Αιγαίου αφορούν, το φυσικό τοπίο (ποικιλότητα και μορφή), τη βιοποικιλότητα στα νησιωτικά οικοσυστήματα και την εξαιρετική ποιότητα των θαλασσίων υδάτων.

Το δομημένο περιβάλλον χαρακτηρίζεται κυρίως από την ιδιαίτερη "νησιωτική" φυσιογνωμία της παραδοσιακής λαϊκής αρχιτεκτονικής αλλά και τοπικών χαρακτηριστικών αστικής αρχιτεκτονικής.

§ Η πολιτιστική κληρονομιά: Η ύπαρξη σημαντικών και πολυάριθμων πολιτισμικών στοιχείων και πόρων, όπως αρχαιολογικοί χώροι διεθνούς ακτινοβολίας, νημεία, ιστορικοί οικισμοί, κτίρια, εκκλησίες, μοναστήρια, η παραδοσιακή λαϊκή αρχιτεκτονική, καθώς και εκδηλώσεις και δραστηριότητες πνευματικού χαρακτήρα (τέχνης, παραδοσιακών εορτών, εθίμων, κ.λπ.), αποτελούν επίσης δυναμικό στοιχείο έλξης στο χώρο του Νοτίου Αιγαίου.

§ **Η τουριστική ανάπτυξη:** Η λειτουργία του νησιωτικού χώρου του Νοτίου Αιγαίου ως σημαντικού πόλου έλξης τουριστικής δραστηριότητας υψηλής έντασης και απόδοσης αναμένεται να συνεχίσει να αποτελεί βασικό και καθοριστικό παράγοντα για την ανάπτυξη της Περιφέρειας.

§ **Οι περιορισμένες, αλλά υπαρκτές δυνατότητες ανάπτυξης του πρωτογενή τομέα,** που αντιμετωπίζει τα προβλήματα της στενότητας των φυσικών πόρων (εύφορης γης και υδάτινου δυναικού) και του κόστους μεταφοράς γεωργοκτηνοτροφικών εφοδίων και προϊόντων, προβλήματα που μπορούν να αντιμετωπισθούν έως ένα βαθμό με τη χρήση νέων παραγωγικών μεθόδων, τεχνολογιών και πληροφόρησης.

§ Οι σχετικές **δυνατότητες που υπάρχουν επίσης στον τομέα των επενδύσεων,** στη μεταποίηση τοπικών προϊόντων και την ανάπτυξη υψηλής τεχνολογίας ανεξαρτήτως τομέα.

§ Οι **δυνατότητες ανάπτυξης έρευνας και εφαρμογής τεχνολογίας** σε εξειδικευμένους τομείς όπως της ενέργειας, της ωκεανογραφίας, κ.λπ. Επίσης ο χώρος του Νοτίου Αιγαίου ευνοεί την προώθηση τεχνολογικών εφαρμογών αξιοποίησης φυσικών πόρων όπως η ηλιακή, η αιολική, η κυματική και η γεωθερμική ενέργεια.

B. Μειονεκτήματα - περιορισμοί ανάπτυξης

Παράλληλα υπάρχουν και σημαντικοί περιορισμοί που αποτελούν σοβαρό εμπόδιο στην αναπτυξιακή προοπτική της περιφέρειας, κυριότεροι των οποίων είναι:

§ Ο νησιωτικός χαρακτήρας της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου και το πρόβλημα της "προσπελασιμότητας", ιδιαίτερα δε το πρόβλημα της ενδοπεριφερειακής διασύνδεσης.

§ Η πολυδιάσπαση του χώρου σε 48 κατοικημένα νησιά και η μεγάλη έκταση των διοικητικών ορίων της Περιφέρειας.

- § Η γεωγραφική θέση της Περιφέρειας ως προς τον εθνικό αλλά και τον ευρωπαϊκό χώρο, η οποία συνεπάγεται σημαντική απομόνωση (γεωγραφική, οικονομική, κοινωνική).
- § Οι έντονες ενδοπεριφερειακές ανισότητες και η ανισοκατανομή φυσικών και ανθρώπινων πόρων, όπως προκύπτουν από την ανάλυση της υπάρχουσας κατάστασης που προηγήθηκε.
- § Η ανεπάρκεια των τεχνικών και κοινωνικών υποδομών που επιτείνεται από το νησιωτικό χαρακτήρα, την υπερσυγκέντρωση του τουρισμού σε ορισμένα νησιά και την αδυναμία οικονομιών κλίμακας.
- § Η περιβαλλοντική επιβάρυνση ιδιαίτερα στα νησιά της ομάδας I και II και η σταδιακή υποβάθμιση του περιβάλλοντος που προκαλείται από την κακή διαχείριση των φυσικών πόρων και την εξαντλητική χρήση τους.
- § Η σχετική ανεπάρκεια και ελλειμματικότητα των νησιών σε υδάτινους πόρους και ενέργεια.
- § Η περιορισμένη μεταποιητική βιομηχανία και το μικρό μέγεθος της τοπικής αγοράς.
- § Η δυσκολία άσκησης διοίκησης οφειλόμενη στην πολυδιάσπαση του νησιωτικού χώρου και την αδυναμία ικανοποιητικής στελέχωσης.

Πρέπει, επίσης, να επισημανθούν δύο σημεία που προκύπτουν από την ανάλυση της υπάρχουσας κατάστασης και θεωρούνται καθοριστικά για την επιλογή και ιεράρχηση των Αξόνων Προτεραιότητας και των Αναπτυξιακών Στόχων του Περιφερειακού Επιχειρησιακού Προγράμματος (Π.Ε.Π.) για την προγραμματική περίοδο 2000-2006.

- ü Οι βασικοί δείκτες, που αφορούν στα δημογραφικά χαρακτηριστικά, στην απασχόληση και στο εισόδημα εμφανίζονται σε επίπεδο Περιφέρειας ενθαρρυντικοί και ευνοϊκοί, υποκρύπτουν όμως σημαντικές αδυναμίες και ανισορροπίες σε επίπεδο χωρικών ενοτήτων (νησιών ή περιοχών), που οφείλουν να αντιμετωπιστούν με ειδικό τρόπο στο πλαίσιο του σχεδιασμού του Π.Ε.Π. με την αξιοποίηση των τοπικών ιδιαιτεροτήτων.
- ü Ο νησιωτικός χαρακτήρας και η ανισοκατανομή των φυσικών και ανθρώπινων πόρων επιβάλλουν και καθορίζουν προτεραιότητες, σε

επίπεδο νησιού ή περιοχής δίνοντας ειδική αναπτυξιακή βαρύτητα σε δράσεις/ενέργειες μικρού μεγέθους αλλά «ικανής πολλαπλασιαστικότητας» σε τοπικό επίπεδο.

9.2 ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ - ΤΟΜΕΙΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ

Η στρατηγική της Περιφέρειας βάσει της παραπάνω ανάλυσης, προσδιορίζει τους βασικούς τομείς παρέμβασης ως εξής:

9.2.1 Προστασία και αξιοποίηση του περιβάλλοντος

Ο στόχος αυτός εκφράζεται αφενός με τη δημιουργία δομών και υποδομών προστασίας του περιβάλλοντος και αφετέρου με την επιδίωξη αειφορικής διαχείρισης των φυσικών πόρων στην ανάπτυξη του χώρου.

Αποτελεί μαζί με τον στόχο 2 τους δύο κύριους μοχλούς για μια μακροπρόθεσμη και αυτόνομη κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη της Περιφέρειας.

Βασική προτεραιότητα για την περίοδο 2000-2006 είναι να εναρμονισθεί η Περιφέρεια, όπως και η χώρα, με την Κοινοτική νομοθεσία (Οδηγίες 271/91 για τα απόβλητα, 889/91 για τα επικίνδυνα απορρίματα, 31/99 για τους ΧΥΤΑ, 442/75 όπως έχει τροποποιηθεί με την 156/97 για τα στερεά απόβλητα και την οδηγία πλαίσιο για τα νερά, του Σεπτεμβρίου 2000) και τις διεθνείς υποχρεώσεις όσον αφορά στην αειφόρο ανάπτυξη. Η σχετική παρέμβαση αφορά τόσο στην φυσική και πολιτιστική κληρονομιά όσο και στο δομημένο περιβάλλον, ιδιαίτερα στα μεγάλα αστικά συγκροτήματα.

Οι επενδύσεις στον τομέα των υποδομών θα στηρίζονται σε μια ολοκληρωμένη εθνική περιβαλλοντική πολιτική, η οποία θα έχει σαν πρακτική εφαρμογή την αρχή «Ο ρυπαίνων πληρώνει».

Η αρχή αυτή εφαρμόζεται κατ'εξοχήν στις περιβαλλοντικές και βιομηχανικές υποδομές και στις υποδομές μεταφορών και ενέργειας. Η συνδρομή των διαρθρωτικών ταμείων στις εν λόγω υποδομές θα πρέπει ως εκ τούτου να αντανakλά την εφαρμογή της ως άνω αρχής.

Ως προς την εφαρμογή των οδηγιών 79/409/ΕΟΚ (Πτηνά) και 92/43/ΕΟΚ ειδικότερα δε σε ότι αφορά τα έργα που θα μπορούσαν να επηρεάσουν σημαντικά περιοχές που ενδέχεται να ενταχθούν στο δίκτυο NATURA 2000 δεδομένου ότι ο σχετικός κατάλογος των περιοχών αυτών έχει ήδη κοινοποιηθεί στην Επιτροπή, οι εθνικές αρχές δεσμεύονται να μην επιτρέψουν την υποβάθμιση της κατάστασης των εν λόγω περιοχών στο πλαίσιο της υλοποίησης των παρεμβάσεων των διαρθρωτικών ταμείων. Επίσης οι διαχειριστικές αρχές υποβάλλουν στην Επιτροπή πληροφορίες για τα μέτρα που έχουν λάβει ώστε να αποφευχθεί η υποβάθμιση των περιοχών που χρήζουν προστασίας κατά την ένταξη και εκτέλεση των σχετικών έργων.

Οι δράσεις και επεμβάσεις για την ανάδειξη περιοχών NATURA 2000 θα πρέπει να είναι συντονισμένες ανάμεσα στα διάφορα μέτρα και τα ταμεία ΕΤΠΑ και ΕΓΤΠΕ. Επιπλέον θα πρέπει να υπάρχει συντονισμός με τις αντίστοιχες δράσεις στο πρόγραμμα ΕΠΠΕΡ και LIFE .

Ιδιαίτερη προτεραιότητα θα δοθεί στην εκτίμηση, στον σχεδιασμό και στη διαχείριση των ανεπαρκών υδάτινων πόρων, με στόχο την ορθολογική χρήση τους.

Η αφαλάτωση είναι μια μέθοδος πολύ ακριβή και ενεργοβόρος. Πριν αποφασισθεί το είδος της υποδομής που θα επιλεγεί για την ύδρευση των νήσων θα γίνουν οι κατάλληλες μελέτες που θα επιτρέψουν την αποτελεσματικότερη και πλέον περιβαλλοντική λύση του προβλήματος και αφού δοθεί προτεραιότητα στην επεξεργασία σχεδίων διαχείρισης των υδάτινων πόρων. Η Περιφέρεια δεσμεύεται να εφαρμόσει τις διατάξεις της οδηγίας 60/2000/ΕΕ σε όλες τις δράσεις που αφορούν τη διαχείριση των υδατικών πόρων.

Ειδικότερα από το Π.Ε.Π. Νότιου Αιγαίου 2000 - 2006 θα διατεθεί υπέρ του περιβάλλοντος ποσό που αντιστοιχεί περίπου στο 20,0% της συνολικής δημόσιας δαπάνης και το οποίο αντλείται από τα μέτρα 2.1, 2.2, 2.3, 4.6, 4.7, 5.7 και 5.11. Με τις εν λόγω πιστώσεις, αναμένεται να αντιμετωπιστούν τόσο οι απαραίτητες υποδομές ύδρευσης (έργα αποθήκευσης, διάθεσης και διαχείρισης νερού, καθώς και μονάδες αφαλάτωσης σε νησιά στα οποία διαπιστωμένα δεν υπάρχει εναλλακτική λύση εξασφάλισης νερού και των οποίων μονάδων διασφαλίζεται η βιωσιμότητα), υποδομές διαχείρισης

στερεών και υγρών αποβλήτων (δίκτυα αποχέτευσης, εγκαταστάσεις επεξεργασίας λυμάτων, Χώροι Υγειονομικής Ταφής Απορριμμάτων) όσο και η προστασία και ανάδειξη του φυσικού και ανθρωπογενούς / πολιτιστικού περιβάλλοντος (αναπλάσεις, αποκαταστάσεις κ.λπ.) και η προστασία των βιοτόπων.

Προτεραιότητα θα δοθεί στις επενδύσεις υποδομών διαχείρισης στερεών και υγρών αποβλήτων και διαχείρισης νερού για τις οποίες θα διατεθεί το 70,0% τουλάχιστων των διατιθέμενων πόρων για το περιβάλλον. Επίσης κατά προτεραιότητα θα διατεθούν πόροι για ΧΑΔΑ ανάλογα με την ωριμότητά τους.²⁷

9.2.2 Άρση της απομόνωσης - Ενίσχυση του συστήματος μεταφορών-επικοινωνιών

Με το στόχο αυτό επιδιώκεται η αντιμετώπιση και επίλυση του προβλήματος της "προσπελασιμότητας" όπως ήδη αναφέρθηκε, που αποτελεί τη βάση τόσο της συγκράτησης του πληθυσμού στις απομακρυσμένες περιοχές και νησιά της Περιφέρειας, όσο και της ανάπτυξης οποιασδήποτε οικονομικής δραστηριότητας. Η διατύπωση του εν λόγω στόχου εμπεριέχει όλο το φάσμα των απαραίτητων βελτιώσεων στο επίπεδο των τεχνικών υποδομών σχετικά ε τις μεταφορές και τις επικοινωνίες, των απαραίτητων κοινωνικών υποδομών, της αξιοποίησης του ανθρώπινου δυναμικού, της διοικητικής οργάνωσης, των εξυπηρετήσεων και της ποιότητας ζωής.

Η χωρική κατανομή των δράσεων και των πόρων που θα εξυπηρετήσουν το στόχο αυτό απαιτεί την εφαρμογή αυστηρών κριτηρίων προτεραιότητας λαμβάνοντας υπόψη το μέγεθος και τη διαφοροποίηση των σχετικών αναγκών. Στον ίδιο στόχο εντάσσεται η προσπάθεια ολοκληρωμένης παρέμβασης με ειδικές δράσεις σε νησιά, που παρουσιάζουν έντονα προβλήματα καθορισμού της αναπτυξιακής τους φυσιογνωμίας.

Το Π.Ε.Π. Νότιου Αιγαίου 2000-2006 συνεχίζει την προσπάθεια αναβάθμισης και ενίσχυσης των μεταφορών και της διασύνδεσης των νησιών με την ηπειρωτική Ελλάδα αλλά και των ενδοπεριφερειακών διασυνδέσεων.

9.2.3 Τουρισμός

Η προσέγγιση της τουριστικής ανάπτυξης της Περιφέρειας μέσα από το Πρόγραμμα είναι απόλυτα συμβατή με τις βασικές επιλογές της Εθνικής πολιτικής για τον τουρισμό όπως τις έχει διατυπώσει ο ΕΟΤ, που είναι:

- Η αναβάθμιση της ποιότητας των υπηρεσιών
- Ο εμπλουτισμός του τουριστικού προϊόντος με νέες και εναλλακτικές μορφές τουριστικής δραστηριότητας
- Η μείωση της εποχικότητας
- Η ενίσχυση της προβολής της τουριστικής εικόνας της χώρας
- Η αναδιάρθρωση και βελτίωση της τουριστικής εκπαίδευσης και κατάρτισης

Στο Π.Ε.Π. Νοτίου Αιγαίου 2000-2006 οι πόροι για τον τουρισμό κατευθύνονται κατά προτεραιότητα στην ενίσχυση των εναλλακτικών και ειδικών μορφών τουρισμού (θαλάσσιου, πολιτιστικού, συνεδριακού κ.ά.) και στην αναβάθμιση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών με στόχο την προσέλκυση και τουρισμού υψηλότερου εισοδήματος, τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του τουριστικού προϊόντος και τη διάχυση της τουριστικής κίνησης σε όλες της περιοχές της Περιφέρειας και για μεγαλύτερη χρονική περίοδο.

Η ενίσχυση του θαλάσσιου τουρισμού συνδέεται με την υλοποίηση δικτύου μαρινών, καταφυγίων και αγκυροβολίων τουριστικών σκαφών (σύμφωνα με τη μελέτη ΕΣΥΛΑ του ΕΟΤ). Παράλληλα προβλέπονται ενισχύσεις για την ίδρυση περιορισμένου αριθμού νέων ξενοδοχειακών εγκαταστάσεων μικρού μεγέθους προσαρμοσμένου στην κλίμακα των νησιών με προτεραιότητα στα μικρότερα νησιά υπό την προϋπόθεση ότι θα ληφθεί υπόψη η "φέρουσα ικανότητα" των περιοχών, συνεκτιμώντας την κατάσταση των περιοχών - ζωνών βάσει της ισχύουσας νομοθεσίας (Ν. 2601/98 και σχετικές υπουργικές αποφάσεις).

Επίσης το Π.Ε.Π. Νότιου Αιγαίου 2000 - 2006 χρηματοδοτεί μέτρα προβολής και διαφήμισης των τουριστικών και πολιτιστικών πόρων της Περιφέρειας καθώς και δράσεις για την τουριστική εκπαίδευση και κατάρτιση.

9.2.4 Καινοτομία και Κοινωνία της Πληροφορίας

Η εφαρμογή καινοτομιών αντιμετωπίζεται μέσα στο Π.Ε.Π. Νότιου Αιγαίου 2000 - 2006:

- ü με την εξασφάλιση και ενίσχυση επενδύσεων για εξοπλισμό και χρήση νέων τεχνολογιών σε συγκεκριμένους τομείς (εκπαίδευση, υγεία, δημόσια διοίκηση, μεταφορές, εμπόριο, τουρισμό) που θα βελτιώσουν την ανταγωνιστικότητα γενικά της Περιφέρειας, αίροντας σημαντικό μέρος από τα μειονεκτήματα που προκύπτουν από τον νησιώτικο χαρακτήρα και την πολυδιάσπαση του χώρου. Κύριος στόχος είναι η διασύνδεση της καινοτομίας με τις επιχειρηματικές υποδομές.
- ü με την επιλογή και εφαρμογή καινοτόμων μεθόδων ή προσεγγίσεων σε μια σειρά δράσεων (όχι αποκλειστικά συνυφασμένων με χρήση νέας ή υψηλής τεχνολογίας) όπως π.χ. η προώθηση εναλλακτικών τουριστικών ή αγροτικών δραστηριοτήτων (οικολογικού ή περιβαλλοντικού χαρακτήρα), η προβολή και ενίσχυση καινοτόμων μεθόδων παραγωγής (βιοκαλλιέργειες, υδροπονία), εφαρμογών εξοικονόμησης νερού, ενέργειας κ.λπ. Τέτοιου είδους καινοτομικές εφαρμογές αναμένεται να έχουν υψηλή αναπτυξιακή επίπτωση και «πολλαπλασιαστικότητα» σε τοπικό κυρίως επίπεδο. Στόχος των παραπάνω είναι η ενίσχυση των υφισταμένων και η δημιουργία νέων επιχειρηματικών δομών.

Για το περιφερειακό σκέλος του εθνικού προγράμματος «Κοινωνία της Πληροφορίας», το Π.Ε.Π. Νοτίου Αιγαίου 2000 - 2006 προβλέπει δράσεις συμπληρωματικές προς αυτές του αντίστοιχου εθνικού προγράμματος που αποσκοπούν στην επαρκή αντιμετώπιση των ιδιαίτερων αναγκών της περιφέρειας ως προς την επίτευξη των ακόλουθων στρατηγικών στόχων:

- α) Εκσυγχρονισμός του εκπαιδευτικού συστήματος με την εισαγωγή και χρήση των νέων τεχνολογιών πληροφορίας και επικοινωνίας. Ο στόχος αυτός θα επιτευχθεί με κατάλληλες δράσεις στα πλαίσια του Μέτρου 1.4 (Εκπαίδευση).
- β) Οικονομική ανάπτυξη της Περιφέρειας με την προώθηση και χρήση των νέων αυτών τεχνολογιών στις Μ.Μ.Ε. Σχετικές δράσεις περιλαμβάνονται στα Μέτρα 4.3 (Δράσεις στήριξης Μ.Μ.Ε.), 4.5 (Βελτίωση του

παραγωγικού περιβάλλοντος-Καινοτόμες εφαρμογές) και 5.9 (τόνωση της τοπικής οικονομίας με καινοτόμες δράσεις. Στον τομέα της ανταγωνιστικότητας προγραμματίζεται διάθεση πόρων η οποία αναπροσαρμόζεται ανάλογα με τη αντίστοιχη ζήτηση και την πορεία εξέλιξης των δράσεων με χρηματοδότηση και επενδύσεων του Αναπτυξιακού Νόμου για την Οικονομική και Περιφερειακή Ανάπτυξη.

- γ) Κοινωνική ανάπτυξη με την προώθηση, χρήση και εφαρμογή των νέων τεχνολογιών για παροχή υπηρεσιών κοινωφελούς σκοπού προς τους πολίτες. Στο στόχο αυτό επικεντρώνονται δράσεις στα πλαίσια των Μέτρων 1.2 (Θαλάσσιες μεταφορές) και 1.5 (Υγεία -Πρόνοια).
- δ) Κοινωνική συνοχή και καταπολέμηση του φαινομένου του κοινωνικού αποκλεισμού με την ανάπτυξη δράσεων κατάρτισης στις νέες τεχνολογίες πληροφορίας και επικοινωνίας που απευθύνονται κυρίως σε μειονεκτικές ομάδες ατόμων (π.χ. άνεργων, ανειδίκευτων εργατών, γυναικών κλπ.). Στο στόχο αυτόν αναφέρονται τα Μέτρα 4.1 (προώθηση της απασχόλησης και ενέργειες κατάρτισης) και 5.8 (προώθηση της απασχόλησης).

9.2.5 Ανάπτυξη της Υπαίθρου

Η συνολική ανάπτυξη των νησιών της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου "ως ενιαίου αγροτικού νησιωτικού χώρου" προσεγγίζεται στα πλαίσια του Π.Ε.Π. Νοτίου Αιγαίου 2000 - 2006:

- α) Με οριζόντιες δράσεις ενίσχυσης των αγροτικών υποδομών και των επενδύσεων στον πρωτογενή τομέα που αφορούν όλα τα νησιά, με ιδιαίτερη μέριμνα για την κατανομή των πόρων στα νησιά και τις περιοχές χαμηλής ανάπτυξης.
- β) Με ολοκληρωμένες παρεμβάσεις σε συγκεκριμένες περιοχές του νησιωτικού χώρου, που αντιμετωπίζουν προβλήματα οικονομικής και κοινωνικής ανισότητας. Οι παρεμβάσεις αυτές υλοποιούνται στα πλαίσια ολοκληρωμένων τοπικών προγραμμάτων ανάπτυξης.

9.2.6 Αστική Ανάπτυξη /Δυναμικά Νησιωτικά Κέντρα

Η θεματική ενότητα των παρεμβάσεων σε αστικές περιοχές με στόχο την αναβάθμιση του περιβάλλοντος για την Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου δεν περιορίζεται μόνο στα αστικά κέντρα με την αυστηρή στατιστική ερμηνεία του όρου (Ρόδο, Ερμούπολη) αλλά θα περιλαμβάνει ολοκληρωμένες παρεμβάσεις σε μικρότερα δυναμικά οικιστικά κέντρα τόσο για βελτίωση και αναβάθμιση του αστικού περιβάλλοντος όσο και δράσεις πρόληψης και αποφυγής φαινομένων υποβάθμισης, καταστροφής ή/και εγκατάλειψης τμημάτων του οικιστικού ιστού. Όσον αφορά την ενίσχυση δράσεων ολοκληρωμένης αστικής ανάπτυξης θα δοθεί έμφαση σε περιοχές με αστικά χαρακτηριστικά και υψηλό βαθμό ομοιογένειας ως προς τα λειτουργικά και γεωγραφικά χαρακτηριστικά τους, το είδος των προβλημάτων τους, την υποβάθμιση του αστικού περιβάλλοντος και την συγκέντρωση κοινωνικών ομάδων που αντιμετωπίζουν προβλήματα.

Ιδιαίτερη βαρύτητα σε κάθε ένα από τους παραπάνω στόχους θα δοθεί στην αναβάθμιση και αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού.

9.3 ΕΙΔΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ Π.Ε.Π. ΚΑΤΑ ΤΟΜΕΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

ü Πρωτογενής Τομέας

Στο πλαίσιο του γενικού στόχου της διατήρησης και ενίσχυσης των δραστηριοτήτων του πρωτογενή τομέα, και της συνολικής ανάπτυξης της υπαίθρου, οι κυριότερες επιδιώξεις - ειδικοί στόχοι καθορίζονται ως εξής:

- § Η βελτίωση των συνθηκών για την αγροτική ανάπτυξη και την παραγωγή, με την ενίσχυση όλων των σχετικών αγροτικών υποδομών και δράσεων (αγροτική οδοποιία, άρδευση, διαχείριση υδάτινων πόρων, αξιοποίηση γαιών, διαχείριση δασικών εκτάσεων, κ.λπ.).
- § Η στήριξη των αγροτικών δραστηριοτήτων με ενισχύσεις των γεωργικών εκμεταλλεύσεων στα πλαίσια συγκεκριμένων καθεστώτων ενίσχυσης.
- § Η στήριξη επενδύσεων διαφοροποίησης του αγροτικού εισοδήματος με ενισχύσεις συμπληρωματικών δραστηριοτήτων (οικοτεχνία, βιοτεχνία, αγροτουρισμός).

ü Δευτερογενής Τομέας

§ Η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των ΜΜΕ με στήριξη δράσεων αναβάθμισης, εκσυγχρονισμού και επέκτασης των επιχειρήσεων.

§ Η δημιουργία και ενίσχυση υποδομών, υπηρεσιών και δικτύων για την αύξηση της ανταγωνιστικότητας και παραγωγικότητας των επιχειρήσεων και τη βελτίωση του παραγωγικού περιβάλλοντος με καινοτόμες εφαρμογές.

ü Τριτογενής Τομέας

Τουρισμός

§ Αναπροσανατολισμός της τουριστικής δραστηριότητας και ενίσχυση νέων και εναλλακτικών μορφών τουρισμού (θαλάσσιος, πολιτιστικός, συνεδριακός, κ.λπ.) με κύρια επιδίωξη την επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου και την μεγαλύτερη διάχυση της τουριστικής δραστηριότητας στο νησιωτικό χώρο.

§ Αξιοποίηση των κινήτρων του αναπτυξιακού νόμου και άλλων καθεστώτων ενίσχυσης για τον εκσυγχρονισμό της υποδομής και τη βελτίωση των υπηρεσιών των τουριστικών μονάδων.

Μεταφορές

§ Η βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών στον τομέα μεταφορών από τα έργα υποδομής (λιμάνια, αεροδρόμια, δρόμοι), η άμβλυνση των ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων και η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της Περιφέρειας.

Κοινωνικές υπηρεσίες - Διοίκηση

§ Η ενίσχυση των υποδομών κοινωνικού χαρακτήρα και των παρεχόμενων υπηρεσιών στους τομείς εκπαίδευσης, υγείας και πρόνοιας με στόχο την βελτίωση της ποιότητας ζωής και την συγκράτηση του πληθυσμού στο νησιωτικό χώρο.

§ Η δημιουργία προϋποθέσεων για αύξηση της απασχόλησης, ανάπτυξη δεξιοτήτων του εργατικού δυναμικού για καλύτερη ένταξή του στην αγορά εργασίας.

§ Βελτίωση των υποδομών και των δομών προστασίας του περιβάλλοντος (δίκτυα, διαχείριση πόρων), φυσικού και δομημένου, με προτεραιότητα στη συνετή διαχείριση των υδάτινων πόρων.

§ Εξασφάλιση, προστασία και ανάδειξη των φυσικών και πολιτιστικών πόρων της Περιφέρειας που αποτελούν το κύριο συγκριτικό της πλεονέκτημα.

9.4 ΟΙ ΑΞΟΝΕΣ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑΣ

Σε αντιστοιχία με τους ως άνω 6 βασικούς στρατηγικούς στόχους ανάπτυξης, διατυπώνονται οι εξής βασικοί άξονες προτεραιότητας του Περιφερειακού Επιχειρησιακού Προγράμματος (Π.Ε.Π. 2000-2006) της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου.

Άξονας 1: Αντιμετώπιση των προβλημάτων του νησιωτικού χαρακτήρα – Βασικές υποδομές.

Άξονας 2: Προστασία περιβάλλοντος και βιώσιμη διαχείριση φυσικών πόρων.

Άξονας 3: Έλεγχος της τουριστικής ανάπτυξης και αναπροσανατολισμός της.

Άξονας 4: Ενίσχυση και αξιοποίηση των δυναμικών νησιωτικών κέντρων ανάπτυξης.

Άξονας 5: Ανάπτυξη της υπαίθρου και ενίσχυση νησιών και περιοχών χαμηλής οικονομικής ανάπτυξης.

Άξονας 6: Τεχνική βοήθεια.

Αναλυτικά, το περιεχόμενο και οι επιδιώξεις κάθε άξονα προτεραιότητας είναι:

9.4.1 Άξονας 1: Αντιμετώπιση των προβλημάτων του νησιωτικού χαρακτήρα - Βασικές υποδομές

Με τον άξονα αυτό επιδιώκεται η αντιμετώπιση και επίλυση του προβλήματος της "προσπελασιμότητας", που αποτελεί βάση τόσο της συγκράτησης του πληθυσμού στις απομακρυσμένες περιοχές και νησιά της Περιφέρειας, όσο και της ορθολογικής ανάπτυξης οποιασδήποτε οικονομικής δραστηριότητας. Περιλαμβάνονται δράσεις και έργα εξασφάλισης ενός

επαρκούς συστήματος μεταφορών (εναέριων, θαλάσσιων και χερσαίων) και δικτύου υπηρεσιών στους τομείς εκπαίδευσης, υγείας και πρόνοιας.

Η αύξηση της συχνότητας των ενδοπεριφερειακών ακτοπλοϊκών συνδέσεων καθώς και η βελτίωση των υποδομών μεταφορών θα συντελέσουν στη προσπάθεια για άρση της «περιφερειακότητας» ώστε να επιτυγχάνεται η κάλυψη των αναγκών σύνδεσης όλων των νησιών καθ' όλη τη διάρκεια του έτους μέσα από ένα παράλληλο πρόγραμμα εξασφάλισης κατάλληλων λιμενικών υποδομών και υποδομών χερσαίας ζώνης, χρήσης νέων τύπων σκαφών και ορθολογικής οργάνωσης δρομολογίων.

Παράλληλα οι παρεμβάσεις βελτίωσης του συστήματος των εναέριων μεταφορών στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου αποβλέπουν στην μεγαλύτερη κάλυψη των αναγκών αεροπορικής σύνδεσης των νησιών (τόσο με την υπόλοιπη Ελλάδα όσο και ενδοπεριφερειακά).

Οι βασικοί στόχοι του άξονα 1 είναι:

- § Η βελτίωση της λειτουργίας των υφιστάμενων περιφερειακών αεροδρομίων, με κατάλληλη υποδομή, μέσα και εξοπλισμό.
- § Η επέκταση και βελτίωση του δικτύου των λιμενικών υποδομών με την κατασκευή νέων μικρών λιμανιών και με έργα βελτίωσης της λειτουργίας ή επέκτασης σημαντικού αριθμού υφιστάμενων λιμανιών.
- § Η βελτίωση των χερσαίων μεταφορών, με επιλεκτική συγκέντρωση προσπάθειας και πόρων κυρίως σε δράσεις σχετικές με έργα άλλων μέτρων. Σε αυτές εντάσσονται σημαντικά οδικά έργα παρακάμψεων οικισμών, συνδέσεων σημαντικών προορισμών με λιμάνια ή αεροδρόμια και αναγκαίες συνδέσεις οικισμών, αρχαιολογικών χώρων και περιοχών τουριστικού ενδιαφέροντος ζωτικής σημασίας για τα νησιά.
- § Ενίσχυση των υποδομών κοινωνικού χαρακτήρα (εκπαίδευσης, υγείας, πρόνοιας).

9.4.2 Άξονας 2: Προστασία περιβάλλοντος και βιώσιμη διαχείριση φυσικών πόρων

Η προστασία του περιβάλλοντος αποκτά όλο και μεγαλύτερη διάσταση για τις παρεμβάσεις των διαρθρωτικών ταμείων. Δίδεται ιδιαίτερα μεγάλη

σημασία κατά την προετοιμασία και στην συνέχεια εφαρμογή των προγραμμάτων στα περιβαλλοντικά ζητήματα και τονίζεται η ανάγκη λήψης προληπτικών μέτρων προστασίας του περιβάλλοντος ιδιαίτερα στις νησιωτικές περιοχές που υφίστανται πίεση λόγω της τουριστικής ανάπτυξης.

Η προστασία του περιβάλλοντος είναι βασική προτεραιότητα του Π.Ε.Π. Νοτίου Αιγαίου 2000-2006. Αναφέρεται σε όλες τις ενέργειες και έργα που σχετίζονται με τις υποδομές του περιβάλλοντος, την προστασία φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος και την αειφορική προσέγγιση στη διαχείριση των φυσικών πόρων.

Ο άξονας 2 περιλαμβάνει μεταξύ άλλων την ορθολογική και περιβαλλοντική διαχείριση των υδατικών πόρων που αφορούν κυρίως την αποθήκευση, μεταφορά και διάθεση ύδατος, την προστασία των υδατικών πόρων και των εδαφών, τη βελτίωση της ποιότητας των υδάτων ύδρευσης. Για κάθε νέο έργο θα εφαρμόζονται αυστηρά κριτήρια ένταξης σε επίπεδο προγράμματος. Όσον αφορά τον τομέα της ύδρευσης, θα πρέπει να δοθεί προτεραιότητα στην εκτίμηση, στον σχεδιασμό των έργων και στη διαχείριση των υδατικών πόρων, με στόχο την ορθολογική χρήση τους, συμπεριλαμβανομένης της επεξεργασίας σχεδίων διαχείρισης.

Η αφαλάτωση υφάλμυρων υδάτων, η οποία εγκυμονεί κινδύνους για τον υδροφόρο ορίζοντα, δεν θεωρείται δράση περιβαλλοντική. Η μέθοδος της αφαλάτωσης θα επιλεγεί σε περίπτωση όπου διαπιστωμένα δεν υπάρχει εναλλακτική λύση εξασφάλισης νερού και για μονάδες των οποίων διασφαλίζεται η βιωσιμότητα. Η Περιφέρεια δεσμεύεται να εφαρμόσει τις διατάξεις τις οδηγίας 60/2000/ΕΕ σε όλες τις δράσεις που αφορούν την διαχείριση των υδατικών πόρων.

Όλες οι δράσεις που αφορούν τα στερεά απόβλητα θα πρέπει να βασίζονται στον νομαρχιακό/περιφερειακό σχεδιασμό ο οποίος θα πρέπει να είναι σύμφωνος με τον εθνικό σχεδιασμό διαχείρισης των στερεών αποβλήτων.

Οι δομές λειτουργίας και διαχείρισης των περιβαλλοντικών υποδομών (διαχείριση στερεών και υγρών αποβλήτων, κ.λπ.) θα πρέπει να αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του προγραμματισμού και της μελέτης του έργου. Η

εξασφάλιση λειτουργίας του έργου από ένα ικανό να τα διαχειριστεί φορέα θα είναι ένα από τα κριτήρια επιλογής του.²⁷

Οι βασικοί στόχοι του άξονα 2 είναι:

- § Η αντιμετώπιση των προβλημάτων από την αστική ρύπανση (αστικά λύματα και στερεά απορρίμματα) με την κατασκευή υποδομών για το περιβάλλον (δίκτυα αποχέτευσης, εγκαταστάσεις επεξεργασίας και διάθεσης λυμάτων, έργα διαχείρισης απορριμμάτων κ.λπ.)
- § Η προστασία και ανάδειξη των φυσικών οικοσυστημάτων και των περιοχών ιδιαίτερου φυσικού κάλους
- § Η βιώσιμη προσέγγιση στη διαχείριση των υδάτινων πόρων
- § Η βελτίωση της ποιότητας ζωής με την προστασία και ανάδειξη του δομημένου περιβάλλοντος, καθώς και την ανάδειξη - ανάπτυξη παραδοσιακών κτιρίων και οικισμών

9.4.3 Άξονας 3: Έλεγχος της τουριστικής ανάπτυξης και αναπροσανατολισμός της

Η προσπάθεια μείωσης των αρνητικών επιπτώσεων της τουριστικής δραστηριότητας με τη μορφή και την ένταση που σήμερα ασκείται, οδηγεί κατά προτεραιότητα στην προσέλκυση τουρισμού υψηλότερου εισοδήματος, στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του τουριστικού προϊόντος, στη ευρύτερη διάχυση στο χώρο της τουριστικής κίνησης, στην επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου και στην ενίσχυση εναλλακτικών μορφών τουρισμού (πολιτιστικού, θαλάσσιου, συνεδριακού, οικολογικού, κ.λπ.).

Η φέρουσα ικανότητα των περιοχών που θα αναπτυχθούν τουριστικά πρέπει να λαμβάνεται υπόψη συνεκτιμώντας την κατάσταση των περιοχών - ζωνών βάσει της ισχύουσας νομοθεσίας (Ν. 3299/2004 και σχετικές υπουργικές αποφάσεις). Ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δοθεί στη φέρουσα ικανότητα των υπό ανάπτυξη περιοχών που βρίσκονται σε περιοχές NATURA 2000. Όσον αφορά τις λιμενικές υποδομές, την εκπαίδευση στον τουρισμό και την προώθηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού, οι δράσεις θα είναι σε αντιστοιχία με τις δεσμεύσεις που περιλαμβάνει το Κ.Π.Σ.

Οι βασικοί στόχοι του άξονα 3 είναι:

- § Η ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού με έμφαση στον θαλάσσιο και στον πολιτισμικό τουρισμό.
- § Η ενίσχυση του εκσυγχρονισμού της τουριστικής υποδομής και της βελτίωσης των υπηρεσιών, καθώς και συμπληρωματικές καινοτόμες δράσεις προβολής και προώθησης των εναλλακτικών μορφών τουρισμού.
- § Η επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου με την προώθηση μορφών τουρισμού που δεν επηρεάζονται από την εποχικότητα και μπορούν να διαχέουν την τουριστική κίνηση σε μεγαλύτερη διάρκεια του έτους.
- § Η προώθηση της τουριστικής ανάπτυξης στα μικρότερα νησιά σε μορφή και κλίμακα συμβατή με το μέγεθος και τη μορφή τους.
- § Η ενίσχυση επενδύσεων τουριστικής υποδομής μικρής κλίμακας προσαρμοσμένης στο περιβάλλον και στην "φέρουσα ικανότητα" των περιοχών.

9.4.4 Άξονας 4: Ενίσχυση και αξιοποίηση των δυναμικών νησιωτικών κέντρων ανάπτυξης

Ο άξονας αυτός αναφέρεται στην ενίσχυση των τοπικών δυναμικών κέντρων, ώστε να ισχυροποιήσουν και να σταθεροποιήσουν τον επιτελικό τους ρόλο στο χώρο επιρροής τους, να συμβάλλουν στη διάχυση της ανάπτυξης και στη μείωση ακόμη περισσότερο των ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων. Επίσης περιλαμβάνει ενέργειες προώθησης της απασχόλησης, (προγράμματα και δράσεις επαγγελματικής κατάρτισης, ένταξης στις νέες συνθήκες της αγοράς εργασίας ανέργων, γυναικών, υποαπασχολούμενων και ήδη εργαζομένων) και ανάπτυξης και ενδυνάμωσης των κοινωνικών υπηρεσιών υποστήριξης. Ειδικά για την ανάπτυξη των αστικών και ημιαστικών περιοχών προβλέπονται δράσεις για την αναβάθμιση του οικιστικού περιβάλλοντος και για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων των εν λόγω περιοχών.

Οι βασικοί στόχοι του άξονα 4 είναι:

- § Δράσεις βελτίωσης του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, στήριξης των ΜΜΕ, ενίσχυσης της διοίκησης και των υπηρεσιών και δράσεις που θα εμπεριέχουν καινοτόμες προωθητικές δραστηριότητες (όπως π.χ. υποδομές μεταποίησης, ανάπτυξη δικτύων υπηρεσιών και πληροφόρησης κ.λπ.).
- § Δράσεις του Ε.Κ.Τ. που αφορούν στις ιδιαίτερες ανάγκες της περιοχής του Νοτίου Αιγαίου, αντιμετωπίζουν τις ειδικές αναπτυξιακές ιδιαιτερότητες της περιοχής και διακρίνονται σαφώς από τις τομεακές δράσεις του Υπ. Εργασίας.
- § Δράσεις αναβάθμισης της ποιότητας ζωής και προώθησης προηγμένης τεχνολογίας και καινοτόμων εφαρμογών σε επιτελικούς τομείς.
- § Δράσεις νέων μορφών οικονομικής δραστηριότητας που αφορούν στο νησί της Λέρου, έτσι ώστε να συνεχισθούν οι ήδη ανειλημμένες προσπάθειες για τον αναπροσανατολισμό της τοπικής οικονομίας.
- § Τέλος, ενέργειες αναβάθμισης του αστικού περιβάλλοντος, σε περιοχές που παρουσιάζουν αστική υποβάθμιση.

9.4.5 Άξονας 5: Ανάπτυξη της υπαίθρου και ενίσχυση νησιών και περιοχών χαμηλής οικονομικής ανάπτυξης.

Ο άξονας αφορά αφενός μεν στη συνολική ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών της Περιφέρειας και αφετέρου στην εξασφάλιση μιας περισσότερο ισορροπημένης χωρικής κατανομής των πόρων του Π.Ε.Π. Νοτίου Αιγαίου 2000-2006 υπέρ των περιοχών χαμηλής ανάπτυξης οι οποίες, στα πλαίσια του Π.Ε.Π. Νοτίου Αιγαίου 1994-1999, ωφελήθηκαν από ένα ποσοστό περίπου 5% των συνολικών πόρων. Η προγραμματική δέσμευση ενός ποσοστού περί το 10% των πόρων του νέου Προγράμματος είναι σκόπιμη και εξασφαλίζεται ουσιαστικά και διαχειριστικά κατά μεγάλο ποσοστό με την ύπαρξη του άξονα 5. Στον άξονα αυτό περιλαμβάνονται δράσεις και έργα για τον πρωτογενή τομέα, τεχνικές υποδομές για τα νησιά και τις περιοχές χαμηλής οικονομικής ανάπτυξης, δράσεις για την απασχόληση, καθώς και ειδικές καινοτόμες δράσεις που αποσκοπούν στην αύξηση του εισοδήματος, προσαρμοσμένες στις συνθήκες και ανάγκες των περιοχών αυτών.²⁷

Οι βασικοί στόχοι του άξονα 5 είναι:

- § Η ανάπτυξη αγροτικών περιοχών ή νησιών που χαρακτηρίζονται από φθίνουσα οικονομική δραστηριότητα. Για την επίτευξη του στόχου αυτού προβλέπεται η υλοποίηση Ολοκληρωμένων Παρεμβάσεων ανάπτυξης του αγροτικού χώρου στις περιοχές αυτές με δράσεις που θα περιλαμβάνουν έργα και ενέργειες βελτίωσης της υποδομής, διευκόλυνσης της προσπέλασης προς της περιοχές αυτές, στήριξης της επιχειρηματικής δραστηριότητας των κατοίκων και επανασχεδιασμού του προτύπου ανάπτυξης των περιοχών αυτών στις συνθήκες των νέων δεδομένων. Η επιλογή των περιοχών θα γίνεται από τα αρμόδια όργανα συμπληρωματικά με τις επιλογές του Υπουργείου Γεωργίας.
- § Η συμπλήρωση των βασικών τεχνικών υποδομών (ύδρευση, αποχέτευση, οδοποιία, κ.λπ.) και υποδομών κοινωνικού χαρακτήρα (εκπαίδευση, υγεία, πρόνοια) των μικρών νησιών της Περιφέρειας.
- § Η δημιουργία θέσεων απασχόλησης και η συγκράτηση του πληθυσμού (σταθεροποίηση μόνιμου πληθυσμού ή αύξηση).
- § Η ενίσχυση του εισοδήματος των κατοίκων με καινοτόμες εφαρμογές ηλεκτρονικό εμπόριο, τηλεατική κ.λπ.).
- § Η διατήρηση των δραστηριοτήτων του πρωτογενή τομέα (γεωργία, αλιεία) και περαιτέρω ενίσχυσή του με κατάλληλες υποδομές και ρυθμίσεις με την πιλοτική εφαρμογή τεχνολογιών και μεθόδων στήριξης και προβολής των προϊόντων.
- § Η βιώσιμη διαχείριση των φυσικών πόρων με την εξασφάλιση επάρκειας νερού για ύδρευση και άρδευση σε όλα τα νησιά, με ενέργειες και έργα σύλληψης, διαχείρισης, διανομής, ανακύκλωσης καθώς και έργα προστασίας και αξιοποίησης των λιγοστών δασικών εκτάσεων. Πριν αποφασισθεί το είδος της υποδομής που θα επιλεγεί για την ύδρευση των νήσων θα γίνουν οι κατάλληλες μελέτες που θα επιτρέψουν την αποτελεσματικότερη και πλέον περιβαλλοντική λύση του προβλήματος και αφού δοθεί προτεραιότητα στην επεξεργασία σχεδίων διαχείρισης των υδάτινων πόρων. Η μέθοδος της αφαλάτωσης θα επιλεγεί σε περίπτωση όπου διαπιστωμένα δεν υπάρχει εναλλακτική λύση εξασφάλισης νερού και για μονάδες των οποίων διασφαλίζεται η βιωσιμότητα.

§ Η στήριξη επενδύσεων σε γεωργικές εκμεταλλεύσεις συμβάλλοντας στη βελτίωση των γεωργικών εισοδημάτων και των συνθηκών διαβίωσης, εργασίας και παραγωγής.

§ Η βιώσιμη ανάπτυξη του αγροτουρισμού με την εφαρμογή προτύπων βάσει του "συστήματος κλειδιών" όπως αυτά θα προκύψουν από τις σχετικές νομοθετικές ρυθμίσεις.

Λαμβάνοντας υπόψη ότι στην Περιφέρεια υπάρχουν 45 παραδοσιακοί οικισμοί, πολλοί εκ των οποίων έχουν χαρακτηριστεί διατηρητέοι, θα αναληφθούν δράσεις προκειμένου να αναπτυχθεί σημαντικά ο τομέας του αγροτουρισμού ώστε να αποτελέσει αντίβαρο στον μαζικό τουρισμό και να διατηρηθεί τόσο η αρχιτεκτονική όσο και η φυσική κληρονομιά της υπαίθρου.

Ισχύουν τα ποσοστά ενίσχυσης που ορίζονται από τις διατάξεις του άρθρου 7 (για το μέτρο 5.3) και 28 (για το μέτρο 5.5) του κανονισμού (ΕΚ) 1257/1999 και του άρθρου 29 (4) του κανονισμού (ΕΚ) 1260/1999.

Ιδιαίτερη βαρύτητα προβλέπεται σε δράσεις με χαρακτήρα "ολοκληρωμένης παρέμβασης", σε περιοχές χαμηλής οικονομικής ανάπτυξης, οι οποίες θα υλοποιηθούν με ανοικτές διαδικασίες.

9.4.6 Άξονας 6: Τεχνική βοήθεια

Προβλέπονται δράσεις ενίσχυσης της αποτελεσματικότητας διαχείρισης και υλοποίησης του Προγράμματος καθώς επίσης και δράσεις για την προετοιμασία της Προγραμματικής Περιόδου 2007-2013.

Η Τεχνική Βοήθεια δύναται να υποστηρίξει την ενδεχόμενη λειτουργία εξειδικευμένου μηχανισμού υποβοήθησης της υλοποίησης των δράσεων ιδιωτών.

Δεν προσδιορίζονται εκ των προτέρων δείκτες εκρών, αποτελεσμάτων και επιπτώσεων της Τεχνικής Βοήθειας.²⁷

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η βασική εκτίμηση είναι ότι ο αγροτουρισμός στις διάφορες μορφές του θα έχει διαρκώς αυξανόμενη ζήτηση διεθνώς για τους εξής λόγους:

- ü Καλύπτει την ανάγκη φτηνών οικογενειακών διακοπών.
- ü Ανταποκρίνεται στο νέο πρότυπο του ενεργού τουρισμού που συνδυάζει τις διακοπές με πλήθος άλλων δραστηριοτήτων.
- ü Προωθείται συστηματικά από υπερεθνικούς οργανισμούς κυρίως γιατί θεωρείται μορφή ενταγμένης ανάπτυξης.
- ü Συνδυάζεται με πολλές άλλες ειδικές μορφές, γεγονός που επιτρέπει την ανάπτυξη του σαν ένα «πλέγμα» δραστηριοτήτων.

Η πιο πάνω εκτίμηση είναι σημαντική για την Ελλάδα, διότι η αύξηση της ζήτησης θα σημαίνει και αναζήτηση νέων αγορών και η χώρα μας θα μπορούσε δημιουργώντας, οργανώνοντας και προωθώντας την κατάλληλη υποδομή να κερδίσει ένα σημαντικό μέρος της ευρωπαϊκής ζήτησης.

Προτείνεται ότι η ανάπτυξη του αγροτουρισμού θα πρέπει να γίνει με συγκροτημένα προγράμματα κοινοτήτων, εταιριών κ.λπ. και με κυρίαρχο κριτήριο την θέση της περιοχής. Οι περιοχές που βρίσκονται στους ηπειρωτικούς τουριστικούς νομούς της χώρας και ιδιαίτερα στις ορεινές και ημιορεινές περιοχές έχουν περισσότερα συγκριτικά πλεονεκτήματα (χωροταξικά, περιβαλλοντικά, κοινωνικά, διεθνούς ζήτησης, κριτηρίων δανειοδότησης από Ευρωπαϊκή Κοινότητα κ.λπ.).

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Σε κάθε προσπάθεια για ανάπτυξη του αγροτουρισμού είναι αναγκαία τα εξής μέτρα:

- ◆ Η Πολιτεία στους σχεδιασμούς ανάπτυξης στρατηγικής θα πρέπει να προτάξει ιεραρχικά την μικρή αγροτική κοινότητα, συγκρατώντας τον τοπικό πληθυσμό στις εστίες του και παρακινώντας εκείνους τουλάχιστον τους οριακούς κατοίκους των μεγαλουπόλεων, να επιστρέψουν στο χώρο που κάποτε εγκατέλειψαν για να ασχοληθούν πλέον, κάτω από άλλες συνθήκες ζωής και εργασίας.
- ◆ Επιχειρηματικές πρωτοβουλίες και ικανότητες που τυχόν επισημαίνονται στον τόπο θα πρέπει να έχουν τώρα τη δυνατότητα να εκδηλωθούν.
- ◆ Όλοι οι φορείς που έχουν σχέση με τον αγροτουρισμό, πρέπει να καθήσουν σε κοινό τραπέζι και όλη διαδικασία να πάρει ένα σχήμα Διυπηρεσιακού οργάνου. Οι κοινές αποφάσεις, προϊόν ανταλλαγής απόψεων, σκέψεων και εμπειριών αλλά και συλλογικής δουλειάς και εξαντλητικής ανάλυσης των επιμέρους παραμέτρων, να πραγματοποιηθούν.
- ◆ Ανάπτυξη δύο ή τριών προγραμμάτων - πιλότων σε ορεινές μεσογειακές περιοχές της χώρας που θα οδηγήσουν σε φερέγγυα συμπεράσματα για τη μορφή και τους τύπους της προσφοράς που πρέπει να αναπτυχθεί. Τα συμπεράσματα των πειραματικών πιλότων θα λειτουργούσαν με σκοπό να διορθώσουν ίσως σ' ένα επόμενο κοινό πρόγραμμα, τα λάθη που θα έχουν εντοπιστεί.
- ◆ Σαν μακροπρόθεσμος στόχος, κρίνεται αναγκαία η χάραξη αγροτουριστικών ζωνών μέσα στα όρια των αγροτικών μειονεκτικών-περιοχών, έτσι ώστε, να χαραχθούν όρια χωροταξικής κατανομής αγροτουριστικών προγραμμάτων με βιώσιμες λειτουργίες και υψηλούς βαθμούς αποδοτικότητας.

- ◆ Συστηματική και προγραμματισμένη επιμόρφωση των απασχολούμενων και όσων θέλουν να ξεκινήσουν τέτοιες μονάδες. Ειδικότερα η ομάδα τοπικής δράσης κάθε περιοχής θα πρέπει να δεχθούν σε ειδικά επιμορφωτικά σεμινάρια τα βασικά ερεθίσματα για την λειτουργία του αγροτουρισμού. Αυτή η ομάδα αργότερα αποκτώντας νομική υπόσταση ως συνεταιρισμός θα μπορέσει να κατοχυρώσει τις όποιες προκαταρτικές και μετέπειτα λειτουργικές της δραστηριότητες.
- ◆ Να διευκρινισθεί με κάθε τρόπο το χρηματοδοτικό σχήμα που παρέχει το μέγιστο δυνατό χρηματοδοτικό αποτέλεσμα μέσα στα πλαίσια της ολοκληρωμένης παρέμβασης για την ανάπτυξη και ευημερία του τοπικού πληθυσμού.
- ◆ Να προχωρήσει ο σχεδιασμός βασισμένος στις πραγματικές δυνατότητες και ανάγκες της προς εξέταση περιοχής. Εννοείται ότι πρέπει να προχωρεί σε άμεση συνεργασία με τις τοπικές αρχές και ειδικότερα με τον τοπικό πληθυσμό που καλείται να υλοποιήσει το πρόγραμμα.
- ◆ Ανάπτυξη του αγροτουρισμού σε πλέγμα με άλλες ειδικές μορφές, ώστε να γίνει δυνατή η προσέγγιση πολλών ομάδων τουριστών (χειμερινός, πολιτιστικός, περιηγητικός) με πρώτη στόχευση την ημεδαπή πελατεία.
- ◆ Κίνητρα προς τον ιδιωτικό τομέα για την ανάπτυξη εγκαταλελειμμένων χωριών (σε συνεργασία με τοπικούς φορείς) ή για την δημιουργία τουριστικών χωριών με εμπορικό χαρακτήρα και στόχο υψηλότερη εισοδηματικά πελατεία που αναζητάει ξεκούραση και φυσικό περιβάλλον συνδυασμένο με παράλληλες δραστηριότητες (π.χ. χειμερινό τουρισμό).
- ◆ Για την ορθολογική λειτουργία του προγράμματος είναι απαραίτητη η δημιουργία μιας υποστηρικτικής μονάδας, έργο της οποίας είναι η προώθηση - διαφήμιση και σύνδεση των καταλυμάτων με γραφεία

ταξιδιών εσωτερικού και εξωτερικού. Σωστότερη θα ήταν η λειτουργία μιας ανεξάρτητης υπηρεσίας αγροτουρισμού αποτελούμενης από κεντρικό γραφείο και τοπικά γραφεία στις περιοχές εφαρμογής των προγραμμάτων.

- ◆ Θα πρέπει η Πολιτεία, η Τοπική Αυτοδιοίκηση και ο κάθε γενικά φορέας ανάπτυξης, να ενθαρρύνει τη δημιουργία εργαστηρίων μαθητείας παραδοσιακών τεχνών κάτω από μία διπλή οπτική γωνία. Αφενός μεν, για να διδάσκονται οι νεώτεροι από τους παλαιότερους την όποια τέχνη, έτσι ώστε να υπάρχει η λεγόμενη συνέχεια στις παραδοσιακές τέχνες από τη μια γενιά στην άλλη. Αφετέρου δε, να διδάσκονται αν κι εφόσον το επιθυμούν και οι ίδιοι οι επισκέπτες έναντι αμοιβής. Έτσι η διαδικασία μπορεί να συμπεριληφθεί στο πακέτο των υπηρεσιών που προσφέρονται στον τόπο, στα πλαίσια του Ολοκληρωμένου Αγροτουριστικού Προγράμματος.

- ◆ Θα πρέπει να δοθεί έμφαση ως προς τις πολιτιστικές εκδηλώσεις, στο στοιχείο της προσπάθειας αναβίωσης εκδηλώσεων (πανηγύρια, χοροί, μουσική κ.λπ.) που υπήρχαν στον τόπο, αλλά με τον καιρό και κάτω από την ειρηνική εισβολή εθίμων, ξένων προς την παράδοση του τόπου εξέλειπαν, αποτελώντας απλά ανάμνηση. Γι' αυτή την ανάμνηση θα πρέπει να καταβληθεί προσπάθεια και να ενθαρρυνθεί από την Πολιτεία το πρόγραμμα αναβίωσης, με όλες εκείνες τις μικρές λεπτομέρειες που συνοδεύουν το καθαρά τελετουργικό τους μέρος.

Εν κατακλείδι σημειώνουμε, ότι οι λειτουργικές και οργανωτικές αδυναμίες που παρουσίασε η ανάπτυξη του αγροτουρισμού στη χώρα μας, μπορούν να εξαλειφθούν με διορθωτικές παρεμβάσεις, που στόχο θα έχουν να αναδείξουν την δυναμική της ζήτησης που παρουσιάζει.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Μεταξάτος Π., (2008), Αγροτουρισμός και περιφερειακή ανάπτυξη, <http://www.intravelreport.gr>, ημερ. πρόσβασης 9-11-2009.
2. Γκερέκου Α., (2009) Ο αγροτουρισμός το προνομιακό πεδίο ανάπτυξης της τουριστικής επιχειρηματικότητας, <http://www.gerekou.gr>, ημερ. πρόσβασης 27-11-2009.
3. <http://agrotourismos.wordpress.com/>, Αγροτουρισμός, ημερ. πρόσβασης 12-12-2009.
4. Σπυριδάκη Ε. (2005), Εναλλακτικός τουρισμός, <http://www.anthropos.gr/spots/tourism/>, ημερ. πρόσβασης 10-11-2009.
5. <http://www.anthropos.gr/spots/tourism/agro.asp>. Αγροτουρισμός, ημερ. πρόσβασης 14-11-2009.
6. Παπακωνσταντινίδης, Λ. (1984). Αγροτουρισμός: ένας νέος θεσμός ανάπτυξης της αγροτικής περιφέρειας, Εκδόσεις Αγροτική Τράπεζα, Αθήνα.
7. http://www.trikala.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=2698&Itemid=211. Εναλλακτικός τουρισμός, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Τρικάλων, ημερ. πρόσβασης 11-11-2009.
8. Μένουμε Ελλάδα, <http://www.ert.gr/menoumellada/animeroimia/00762-17-iouniou-2009.htm>, ημερομηνία πρόσβασης 5-12-2009.
9. Παπακωνσταντινίδης, Λ. (1993). Αγροτουρισμός. Σταθμός στο δρόμο για την τοπική ανάπτυξη, Εκδόσεις Δωρικός, Αθήνα.

10. Λογοθέτης, Μ. (1988). Αγροτικός τουρισμός μια εναλλακτική λύση, Εκδόσεις Δωρικός, Αθήνα.
11. <http://www.minagric.gr/greek/3.1.4.html>, Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων Παραγωγικοί Κλάδοι, ημερ. πρόσβασης 9-12-2009.
12. Μανώλογλου, Ε. (1993). Εγχειρίδιο Αγροτουρισμού, Διακρατικό Πρόγραμμα ALTUR, Εκδόσεις Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού, Αθήνα.
13. Σφακιανάκης Μ. (2000), Εναλλακτικές μορφές τουρισμού, Μανώλης Σφακιανάκης, Εκδόσεις Έλλην, Αθήνα.
14. Ασκέλη Στ. (2005), Επιχειρήστε αγροτουριστικά - Πώς να οργανώσετε τη δική σας αγροτουριστική επιχείρηση», εκδόσεις Αγροτουριστική Α.Ε., Κέρκυρα.
15. Στόχοι και μορφές αγροτουρισμού, <http://www.eytrofia.gr/index.php/el/Αγροτουρισμό/745-2009-07-08-09-55-48.html>, ημερ. πρόσβασης 10-10-2009.
16. Ορεινές και μειονεκτικές περιοχές της Ελλάδας - Αγροτουρισμός, Γεωτεχνικό Επιμελητήριο της Ελλάδας.
17. Υπουργείο Γεωργίας, Εγκύκλιος με θέμα: Υλοποίηση της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας LEADER.
18. Μπράτσα Αικ. (2009), Αγροτουρισμός, Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών, Θεσσαλονίκη.

19. Παπακωνσταντινίδης Λ. (20-24/11/1995), Ολοκληρωμένη Τοπική Ανάπτυξη – Αγροτουρισμός, σεμινάριο στο Εκπαιδευτικό Κέντρο ΑΤΕ, Καστρί, Αθήνα.
20. Καψή Ν. (2005), Πελοπόννησος – Αγροτουριστικές Επιλογές, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.
21. Τσάρτας, Π. και Θανοπούλου, Μ. (1994). Γυναικείοι αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί στην Ελλάδα. Μελέτη αποτίμησης της λειτουργίας τους. Κέντρο Ερευνών Για Τις Γυναίκες Της Μεσογείου, εκδόσεις ΚΕΓΜΕ, Αθήνα
22. Αγοραστάκης Γ. (1999), Τοπική Ανάπτυξη: Ο Αγροτικός Τουρισμός Ποιότητας, Επανεκδοση, Αποσπάσματα.
23. http://www.agrotravel.gr/agro/site/AgroTravel/t_section?sparam=ipeiros&sub_nav=Lodgings, ημερ. πρόσβασης 19-12-2009.
24. <http://www.agro-tour.gr/> Η αγροτουριστική πύλη της Στερεάς Ελλάδας, ημερ. πρόσβασης 29-12-2009
25. <http://www.notioaigaio.gr/site.asp>, Νότιο Αιγαίο, ημερ. πρόσβασης 10-11-2009.
26. <http://www.notioaigaio.gr/site.asp?uID=2§ion=6>, Νότιο Αιγαίο, ημερ. πρόσβασης 14-12-2009.
27. Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Νοτίου Αιγαίου (Π.Ε.Π.) 2000-2006, Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου, Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης Π.Ε.Π., Ερμούπολη, Σύρος, www.notioaigaio.gr, ημερ. πρόσβασης 15-11-09.

28. Final Report “Synthetic Analysis of selected indicator for the de spatial differentiation of the E.U. territory” BBK April 2000.
29. <http://www.dkimages.com/discover/previews/874/20209544.JPG>,
ημερ. πρόσβασης 10-1-2010.
30. <http://agrotourismos.wordpress.com/2008/05/14/morfes-2/>, ΟΙ
μορφές αγροτουρισμού, ημερ. πρόσβασης 15-01-2010.
31. <http://www.cals.ncsu.edu/agcomm/magazine/fall05/agritourism.html>,
Agrotourism. It's a growing thing, ημερ. πρόσβασης 15-01-2010.